ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κλπ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1859 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1860.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Σ. ΠΑΥΛΙΔΟΥ.

1860.

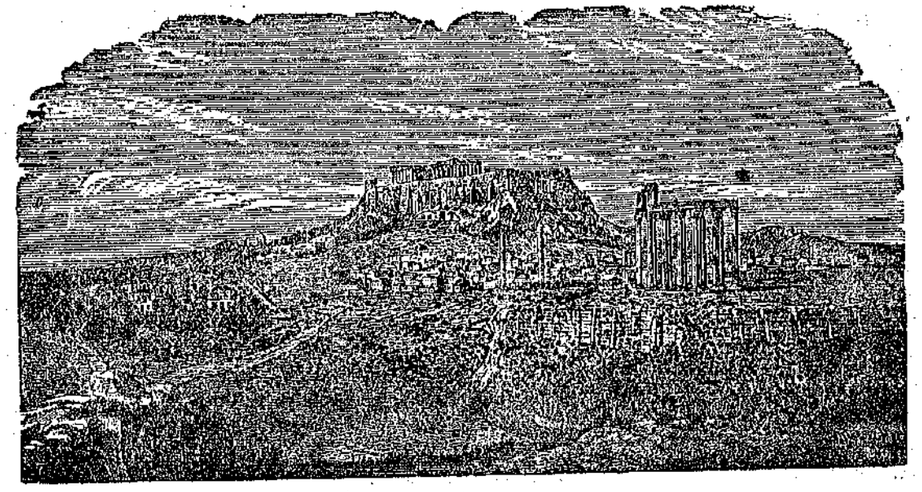

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1860. ΤΟΜΟΣ Γ. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 238.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΚΙΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ.

—ooo—

Α'.

ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΚΤΗΣΙΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (1).

—

Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Μίνωος καὶ τοῦ Ῥαδαμάνθυος ἀναμιμνήσκει τὰς περιπετείας τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ Οὐίλλέλμου τοῦ Κατακτητοῦ. Τὴν αὐτὴν ἐπίμονον καὶ ἀγρίαν καταδίωξιν ἐκ μέρους τοῦ κατακτητοῦ ὁ ἱστορικὸς παρατηρεῖ, τὴν αὐτὴν δ' ἐτέρωθεν καρτερικὴν καὶ μεγαλόψυχον ἀντίστασιν βλέπει ἐκ μέρους τῶν αὐτοχθόνων. Αἱ περιστάσεις τῶν τόπων τούτων συμβαδίζουσι παραλλήλως, πλὴν τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος, ὅπερ πρὸς μὲν τοὺς Νορμανδοὺς περιῆλθεν ἐκ δορυκτησίας, πρὸς δὲ τοὺς Ἐνετούς, ὡς εἴδομεν, ἐξ ἁπλῆς ἀγορᾶς. Καὶ τῷ ὄντι· καθὼς ὁ Οὐίλλέλμος διανέμει τὰ κτήματα τῶν Ἀγγλοσαξώνων πρὸς τοὺς νεήλυδας στρατηγοὺς καὶ βαρώνους του, οὕτω καὶ ὁ Ἐνετὸς τὰς γαίας τῆς Κρήτης διακληροῖ πρὸς ὅσους τῶν ἀποδημούντων τυχοδιωκτῶν ὀμόσωσι πίστιν τῇ Γερουσίᾳ, κατὰ δὲ πᾶσαν ἀνάγκην πόλεμον τοῖς Ἕλλησιν. Εἰς ἐμπέδωσιν τῆς ἑαυτῶν κατακτήσεως οὐδεμιᾶς ὠμότητος ἢ παρανομίας φείδονται οἱ Νορμανδοί. Καταδιώκουσι τοὺς ἰθαγενεῖς εἰς σπήλαια καὶ φαραγγας καὶ φωλεοὺς ἀπροσίτους, παραδίδουσιν εἰς στόμα μαχαίρας στρατὸν πολυάριθμον, ἢ καὶ λαὸν ὁλόκληρον ἐξολοθρεύουσιν, ἄνευ διακρίσεως φύλου καὶ ἡλικίας. Ἐὰν δὲ κατὰ τύχην σπεῖρά τις ἀνδρείων ἀποφράξῃ τὴν πορείαν τοῦ κατακτητοῦ, πάλιν σφαγὴ καὶ καταστροφή, πάλιν διωγμὸς ἐπέρχεται εἰς ὄρη, χαράδρας, πεδιάδας. Ἡ πάλη τοῦ ξένου καὶ τοῦ ἰθαγενοῦς στοιχείου διαρκεῖ χρόνον μακρόν· ὥστε, καὶ τοῦ κοινοῦ θρησκεύματος ἐπὶ τέλους διχοτομουμένου, ἅγιοί τινες Νορμανδοὶ κινοῦσι πόλεμον κατὰ τῶν αὐτοχθόνων ἁγίων, καὶ λείψανα μαρτύρων ἀλληλομαχοῦσιν, ὑπὸ σημαίαν διάφορον ἐπιστρατεύοντα.

Καὶ ταῦτα ἑκατέρωθεν μὲν ἱστορικά· ἀλλὰ διατί εἰς μὲν τὴν Ἀγγλίαν ἡ κατάκτησις προϊόντος τοῦ χρόνου τελειοῦται καὶ καθιέρωται, εἰς δὲ τὴν Κρήτην ὁ μεταξὺ δεσποτῶν καὶ κατοίκων ἀνταγωνισμὸς ἀσυγκεράστως παρεκτείνεται ἐπὶ πέντε ὅλας ἑκατονταετηρίδας, σχεδὸν ἕως τέλους Ἐνετοκρατίας καὶ Ὀθωμανικῆς ἁλώσεως;

Αὐτόδηλος καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος· διότι εἰς Ἀγγλίαν ὁ Οὐίλλέλμος μετεβίβασεν οὐ μόνον τοπάρχας καὶ στρατόν, ἀλλὰ καὶ θρόνον ἅμα. Χηρεύουσαν ἐν Γαλλίᾳ τὴν πατρικὴν ἡγεμονίαν καταλιπών,

(1) Ἀπόσπασμα ἐξ ἀνεκδότου συγγραφῆς, ἐπιγραφομένης Τὰ ἤθη τῆς Κρήτης ἐπὶ Ἐνετῶν. Ἡ διήγησις ἄρχεται ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ Β'. Κεφαλαίου.

τὴν μὲν δορυάλωτον χώραν ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἐποίησε πατρίδα του, τὰ δὲ τιμάρια τῶν βαρόνων τῆς κατακτήσεως ἔσπευσε νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν ἄμεσον καὶ δραστηρίαν προστασίαν τοῦ σιδηροῦ του σκήπτρου. Τὸ παράδειγμα τοῦτο δὲν ἐμιμήθησαν οἱ λιμνοδίαιτοι Ἐνετοί. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ Κρήτη διαφέρει τῆς μεγάλης Βρεταννίας ὑπ' ἔποψιν τοπογραφικήν· εἶναι νῆσος, ἣν ἡ φύσις δὲν ἐσχημάτισεν εἰς δουλείαν εὔκολον. Τέμνεται ὑπὸ ὀρέων καλυπτόντων τὰ τέσσαρα πέμπτα τῆς ἐπιφανείας της, καὶ κατοικουμένων ὑπὸ φυλῆς δωρίδος, φυλῆς ἀνδρείας, ἀτιθάσσου, καὶ εἰς ἀποστασίαν ἀνέκαθεν ἐπιρρεποῦς. Ὁ ὅρος οὗτος διέφυγε τὸν ἄπληστον ἀγοραστὴν ἕως ἀπ' ἀρχῆς. Πλὴν δὲ τούτου, ἔσφαλον οἱ Ἐνετοὶ καὶ κατά τι οὐσιῶδες ἄλλο, ἴσως τὸ σπουδαιότερον· ἐνεπιστεύθησαν ἐκ προοιμίων τὴν κατοχὴν καὶ κυβέρνησιν τῆς νήσου πρὸς ἀποίκους Ἰταλοὺς, ἕως ἀπὸ πρώτης ἀφίξεως στενὰ συμφέροντα καὶ ἀμέσους σχέσεις συνάψαντας πρὸς τοὺς αὐτόχθονας, τουτέστι παρέδοσαν τὴν τύχην τοῦ ἐπικληθέντος *Βασιλείου τῆς Κρήτης* πρός τινας ἱππότας τυχοδιώκτας, τὸ πλεῖστον ἀπειροπολέμους καὶ ἀπειροκάλους, οἵτινες ὀλίγον κατ' ὀλίγον σφετερισθέντες τὴν πᾶσαν ἀρχὴν, πρὸς τὸν πορφυροπέδιλον Δοῦκα τῆς Ἐνετίας δὲν ἄφισαν, παρὰ ἁπλῆν καὶ ἀνίσχυρον τῆς ἡγεμονίας τὴν διατύπωσιν. Ὅσῳ δὲ παρήρχετο ὁ χρόνος, καὶ ἡ μητρόπολις εἰς ἀλληλοεθνεῖς διχονοίας περιεπλέκετο, τοσούτῳ μᾶλλον ἐλεπτύνετο τὸ νῆμα, ὅπερ τοὺς ἀποίκους τούτους Ἰταλοὺς συνῆπτε πρὸς τὴν πατρίδα καὶ καταγωγὴν αὐτῶν. Προβάδην οἱ ἄποικοι οὗτοι *ἐνετοποίσθησαν*· οἱ δὲ ἀπόγονοί των, κατὰ μέγα μέρος ἐξελληνισθέντες, ἄλλην πατρίδα, παρὰ τὴν Κρήτην, δὲν ὡμολόγησαν. Τοιουτοτρόπως, ἕκαστος νέος ἀποικισμὸς, ἀντὶ τοῦ ἐπικρατύναι τὴν Ἐνετικὴν κυριαρχίαν, ὑπέσκαψε τὰ θεμέλια αὐτῆς. Διὸ καὶ τὸ δρᾶμα τὸ Ἰταλικὸν ἤθελε βέβαια λάβει ἐν Κρήτῃ ταχύτερον τὸ τέλος, ἂν οἱ Παλαιολόγοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον ἱκανὴν δύναμιν ναυτικὴν ν' ἀντιτάξωσι πρὸς τὴν τότε θαλασσοκράτορα Δημοκρατίαν, καὶ ἄν, ἄλλως τε, ἡ ἀπαρακάλυπτος τῶν Δουκῶν Κρήτης ἀνικανότης, μεταχειρισθεῖσα πᾶν ἀθέμιτον μέσον πρὸς παγίωσιν τῆς ξενοκρατίας, δὲν εἶχε τρέψει πολλάκις τοὺς ἰθαγενεῖς στασιάρχας καὶ ὁπλαρχηγοὺς εἰς ἀργυρωνήτους προδότας καὶ λειποτάκτας.

Ἤδη ἴδομεν, ὅτι διαρκούσης τῆς τελευταίας ἀνταρσίας, οἱ Κρῆτες, ἀποδιώξαντες τοὺς ἱππότας καὶ πεζοὺς Ἐνετοὺς ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σπάθας (Ψακοῦ), ὅπου κατεῖχον πλούσια τιμάρια, ἐπανέκτησαν τ' ἀρχαῖά των προνόμια. Ἀλλὰ, τῆς ἀνταρσίας αὐτῆς διαλυθείσης, πάλιν ἡ κεντρικὴ κυβέρνησις ἀπέκλεισε τοὺς Γραικοὺς τῆς ἀνακτηθείσης ἰδιοκτησίας, καὶ τὰ σφετερισθέντα αὐτὰ ὑποστατικὰ διὰ Δουκικοῦ ψηφίσματος ἀπένειμε πρὸς ἀποίκους νεοσυλλέκτους. Ἑβδομήκοντα νέοι ἱππόται μεταναστεύουσιν εἰς Κρήτην ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ. Ἀναγινώσκονται δὲ τὰ ὀνόματα καὶ προνόμια αὐτῶν εἰς τὸ δίπλωμα τῆς περιβολῆς (investiture) (1). Ὤμοσαν οὗτοι, ὡς οἱ προγενέστεροι, νὰ τηρήσωσι πίστιν καὶ εὐλάβειαν αἰωνίαν πρὸς τὸν Δοῦκα τῶν Ἐνετῶν καὶ τοὺς διαδόχους του, νὰ φυλάττωσι δὲ, περιῤῥουρῶσι, καὶ ὑπερασπίζωσι τὴν νῆσον ἀπέναντι οἱουδήποτε πολεμίου. Καὶ ὅρκος μὲν ἐπεβλήθη πρὸς τὰ τέκνα τῶν ἱπποτῶν αὐτῶν, ὅτι τ' αὐτὰ καθήκοντα θέλουσιν ἐκ διαδοχῆς τηρήσει, ἡ δὲ πώλησις τῶν ἀπονεμομένων τιμαρίων καὶ δουλοπαροίκων ῥηταῖς διαταξεσιν ἀπηγορεύθη. Ἐπὶ τέλους, εἰς ἐπίμετρον ἀσφαλείας, χρέος ἀπαραίτητον ἐπεπιστεύθη τοῖς νεοσυλλέκτοις ν' ἀνοικοδομήσωσιν ἐκ βάθρων καὶ περιτειχίσωσι τὴν πόλιν Κυδωνίαν, πρὸς τὸ ῥηθὲν ἀκρωτήριον γειτνιεύουσαν· τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο, τῆς πόλεως ἀνοικοδομηθείσης ὑπὸ τὸ ἰταλικὸν ὄνομα Canea, ἢ La Canea, ὁμοιόφθογγον τοῦ νεοελληνικοῦ Χανιά (2).

Ἐνῷ ταῦτα εἰς Κρήτην διεπράττοντο, ἐν προνοίᾳ πάσης ἄλλης ἐνδεχομένης ἐπαναστάσεως, συμβάντα σπουδαῖα κατ' ἄλλον τρόπον προέβαιναν ἀπειλοῦντα ἐξ ἀνατολῆς τὴν καθεστῶσαν οἰκονομίαν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ θρόνος τῶν Βαλδουΐνων ἑτοιμόῤῥοπος ἐσείετο. Ὁ Λατινικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνος, διὰ βίας καὶ προδοσίας ἱδρυθείς, ἐκλονεῖτο καθάπερ δόναξ, οὗ τὸ στέλεχος συνέτριψε καταιγίς. Πεντήκοντα ἐτῶν δυναστεία, οἴμοι! εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐχρησίμευσεν, ἢ εἰς τὴν κερματίσιν τῆς Γραικικῆς ἐπικρατείας, καὶ τὴν ἐπίσπευσιν τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως· δυναστεία νέα μὲν τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ γραῦα ἤδη καὶ ἐκτετηκυῖα τὴν δύναμιν. Ἐλεεινὴ, οἰκτίστη ὑπὲρ πάντα λόγον ἦτο πραγματικῶς ἐν τῷ τότε χρόνῳ ἡ ἐσωτερικὴ τῆς βασιλευούσης κατάστασις. Ὁ μὲν ἀπόγονος τοῦ Α'. Βαλδουΐνου καὶ δεύτερος τὴν σειρὰν, ἴδαλμα βασιλέως μᾶλλον ἢ αὐτοκράτωρ, τὸ δὲ ταμεῖον, πάντως κενόν, ὁ δὲ στρατὸς γογγύζων, καὶ αὐτομολῶν, τὰ δὲ λοιπὰ τῆς πολιτείας ἐν ἀταξίᾳ. Καὶ ἔσω μὲν τῆς πόλεως, δυσμενέστατον ὑπήκοον, διὰ τὰς ἐθνικὰς ἀναμνήσεις, ὑπήκοον τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀποστασίας καραδοκοῦν, ἔξω δὲ, ἢ φίλοι ψοφοδεεῖς, ἢ σύμμαχοι ἀνίσχυροι. Τοὐναντίον, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, ὑπ' ἀνδρῶν φρονίμων διεπομένη, καὶ ὑπὸ τῶν συμπαθειῶν σύμπαντος τοῦ δεδουλωμένου γένους ἐνισχυομένη καὶ βοηθουμένη, ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐπερρώνυτο. Ἀλλ' ἐπεβοήθουν αὐτῇ καὶ οἱ καιροί. Τοῦ ἀειμνήστου Δούκα Βατάτσου παρὰ τὸ Νύμφαιον ἀποθιώσαντος, ἐλάμβανεν ὡς ἐπίτροπος τὰς ἡνίας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἕτερος ἀνὴρ τολμητίας καὶ μεγαλεπήβολος, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἔγγονος μὲν μητρόθεν τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου, πρῶτος δὲ τῆς βασιλικῆς ἐκείνης καὶ πολυπαθοῦς τῶν Παλαιολόγων γενεᾶς. Ὁ Μιχαὴλ, εἰ καὶ πλα-

(1) Corn, Creta Sacra. T. 2. p. 274.

(2) Dandulus, in Chron. L. X. C p. VI. P. V

γίως ἐκ βασιλέων καταγόμενος, ἐγεννήθη ἰδιώτης, ἀλλ' ὁ νοῦς του, πέφυκεν ὄντως βασιλικὸς ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ, ὄντως πρὸς τὸ ἔθνος σωτήριος. Μία τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ἥτις κατ' ἰδίαν περιεποιήθη τὸ βρέφος εἰς τὰ σπάργανα, ἐβεβαίου ὅτι ἄλλο μέσον παρὰ τὸ ἐπόμενον βαυκάλημα δὲν ἐνήργει πρὸς κατάπαυσιν τῶν θρήνων αὐτοῦ. Κατὰ δυστυχίαν, οὔτε τὸ ἀφελὲς τῆς γλώσσης, οὔτε τὸ μέτρον ἐτήρησεν ὁ χρονογράφος· ἀλλὰ πειρώμεθα ἡμεῖς νὰ ἐπισκευάσωμεν αὐτὰ ἐπὶ τὸ πιστότερον.

«Σίγα, Μιχαὴλ μου, σίγα, καὶ θὰ γείνῃς αὐτοκράτωρ,
Ἀπὸ τὴν χρυσῆν τὴν Πύλην νὰ εἰσέλθῃς εἰς τὴν Πόλιν!
Σίγα, πεπρωμένος εἶσαι ἔνδοξα νὰ κατορθώσῃς!»

Τὸ βαυκάλημα τῆς παρθένου ἐξέφραζε τὴν διάπυρον εὐχὴν ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς γενεᾶς, προεμήνυε. τὴν ἑτοίμην πτῶσιν τῶν Βαλδουΐνων. Γνωστὰ τὰ τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Ἔντρομος ὁ Λατῖνος αὐτοκράτωρ ἐξεγερθεὶς ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς, ἄλλο τι, παρὰ τῆς ζωῆς τὴν σωτηρίαν, δὲν ἐπεθύμησε. Καὶ τοὐλάχιστον οἱ εἰς Νίκαιαν ἄλλοτε καταφυγόντες Ἕλληνες βασιλεῖς, ἔσωσαν καὶ μεθ' ἑαυτῶν ἐκόμισαν τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας. Ἀλλ' οὗτος, φοβηθεὶς καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ στολὴν, ἐξέβαλε κατὰ τὴν ἀπόδρασιν πᾶν ὅ,τι πολύτιμον, ἀπέῤῥιψε καθ' ὁδὸν καὶ διάδημα, καὶ σκῆπτρα, καὶ πορφύραν. Οἰωνὸς ἐμφαίνων, ὅτι ἀνεπιστρεπτεὶ ἀπήρχετο ἡ Λατινικὴ κατάκτησις τοῦ Βυζαντίου! Οὕτως ἔληξεν ἐλεεινὴ ἡ ἐλεεινῶς ἐγκαινισθεῖσα λῃστρικὴ τῆς Δ'. Σταυροφορίας ἐπιχείρησις. Τὰ βασιλικὰ σύμβολα τῶν Βαλδουΐνων, ἐπὶ λόγχης ἐξαρτηθέντα, διῆλθον ἐν τωθασμοῖς καὶ χλευάσμασι τὰς ἁγιὰς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ χαρμόσυνος τῆς ἐπανακτήσεως ἀγγελία διέτρεξε πάσας τὰς ὁδοὺς Ἑλλάδος μετὰ ταχύτητος ἠλεκτρικῆς. Οἱ καταπιεζόμενοι ὑπὸ τὸν Λατινικὸν ζυγὸν λαοὶ ἀνέλαβον θάῤῥος, καὶ ἐλπίδα. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, Ἰκάριός τις Βοιωτὸς, προσεταιριζόμενος ἄλλους πολλοὺς τῶν συμπολιτῶν του, ἀποστατεῖ τῆς Ἐνετικῆς κυριαρχίας, καὶ καταλαμβάνει ἄκραν τινὰ τῆς νήσου ὀχυράν, ὅθεν, συχνάκις ἐφορμῶν, λῃζεται τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κώμας τῶν Ἰταλῶν. Μετ' ὀλίγον δὲ γίνεται ἐγκρατὴς καὶ τινος πολιχνίου, ἐξ οὗ καὶ πρὸς μάχας ἐμφανεῖς παρατασσόμενος ἀποτόμως ἀντιτίθεται πρὸς τὸν Ἐνετὸν στρατάρχην. Ἀλλὰ, φοβηθεὶς ἀκολούθως μὴ οὗτος ἐνδυναμωθεὶς τὸν χειρώσῃ ἐπὶ τέλους, ἔσπευσε νὰ στείλῃ πρεσβείαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ, ἐπιζητῶν βοήθειαν· συγχρόνως δὲ, φρουρὰν ἐπιστήσας εἰς τὸ πολίχνιον, αὐτὸς ἐκεῖνος αὐτοπροσώπως ἦκει πρὸς τὸν βασιλέα, ὑποσχόμενος νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν νῆσον ὅλην εἰς τὸ κράτος τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ ἐπινοηθεῖσα αὕτη ἐκστρατεία ἐξετελέσθη, καὶ ηὐδοκίμησε μέχρι τινός. Ὁ Ἰκάριος, ἀγαγὼν εἰς Βοιωτὸν Γραικικὸν στρατὸν, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐπιδρομῆς τὴν πόλιν, καὶ τοὺς μὲν τῶν Λατίνων ἀπέκτεινεν, ἄλλους δ' ἠχμαλώτισε, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς νήσου ζῶντα χειροῦται, καὶ κομίζει εἰς Κωνσταντινούπολιν. Περίεργον τὸ τέλος τοῦ Ἐνετοῦ τούτου, κατὰ Γρηγορᾶν (1). «Εἰσελθὼν ἐν τοῖς βασιλείοις, διηγεῖται ὁ ἱστορικὸς οὗτος περὶ τοῦ αἰχμαλώτου, καὶ στὰς πρὸ τῆς πύλης ὡς δεσμίῳ χρεών, καὶ ἰδὼν αὐτὸν μὲν βασιλέα (τὸν Μιχαὴλ) καθήμενον ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου, περὶ δ' αὐτὸν πᾶσαν τὴν Σύγκλητον μετὰ λαμπροῦ καὶ κοσμίου τοῦ σχήματος ἱσταμένην, τὸν δ' Ἰκάριον, τὸν χθὲς καὶ πρότριτα δοῦλον, νῦν μετὰ λαμπρᾶς μὲν τῆς ἐσθῆτος, σοβαροῦ δὲ τοῦ ἤθους εἰσιόντα, καὶ ἐξιόντα, καὶ πρὸς οὓς βασιλεῖ κοινολογούμενον, ἀπορῤῥήγνυσιν εὐθὺς τὴν ψυχὴν καὶ πίπτει πρηνὴς ἐπ' ἐδάφους ἐξαίφνης, μὴ δυνηθεὶς ἐνεγκεῖν τὸ τῆς βιαίας τύχης παράλογον.»

Ὑπὸ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιτυχίας ὁ Μιχαὴλ ἐμψυχωθεὶς, ἐξαρτύει πλεῖστον ναυτικὸν, καὶ παρασκευάζει στρατὸν θαλάττιον, συντεθειμένον ὑπὸ Τζακώνων, οὓς ἀποστέλλει κατὰ Δαπίνων· διὰ τούτων δὲ ταχέως προσλαμβάνει τινὰς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἐν αἷς τὴν Λῆμνον, καὶ Χίον, καὶ Ῥόδον, ἄλλας δὲ τοῖς Ἰταλοῖς δουλευούσας κακοποιεῖ. Αὐτοκρατορικὰ διαγγέλματα προσεκάλουν καὶ Εὐβοεῖς καὶ Κρῆτας καὶ Ναξίους, καὶ ὅσους ἄλλους τῆς ἀνορθωθείσης βασιλείας λαοὺς νὰ συνδράμωσι τὸν ναύαρχον Φιλανθρωπηνὸν εἰς πᾶσαν πολεμικὴν ἐπιχείρησιν, ἀποβλέπουσαν τοῦ Λατινικοῦ ζυγοῦ τὴν ἀπόῤῥιψιν, καὶ τὴν ὁλομελῆ ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ὅθεν καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου ἑξήκοντα τριήρεις ἀπεβίβασαν τῷ 1261 τὸν ῥηθέντα Γασμουλικὸν καὶ Τζακωνικὸν στρατὸν εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Κρήτης παράλια, παρόντος καὶ τοῦ Ἰωάννου, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως.

Ἅμα ὡς ἔμαθον τὴν ἐχθροπραξίαν οἱ Ἐνετοὶ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Εὐβοίας δὲν ἔμεινον ἄπρακτοι. Ὅθεν ἐξαρτύσαντες καὶ αὐτοὶ τριήρεις καὶ τετρήρεις ὑπὲρ τὰς τριάκοντα, καὶ συσκευάσαντες ναυτικὸν στρατὸν, καὶ πύργους ἐπιστήσαντες ξυλίνους εἰς τὰς πρῴρας τῶν πλοίων, ἡτοιμάσθησαν εἰς ἀντίστασιν. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ μάχη κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν συνεκροτήθη, καθ' ἣν σύμπας ὁ στόλος ὁ Γραικικὸς ἐκινδύνευσε νὰ ἀφανισθῇ. Ἀλλὰ τί ὁ ζῆλος τοῦ στρατηγοῦ δὲν ἐνεργεῖ! Ὁ αὐτάδελφος τοῦ Μιχαὴλ Ἰωάννης, ἰδὼν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς τὴν ναυτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἀμέσως ἀποπηδᾷ τοῦ ἵππου, καὶ μετὰ δακρύων πολλῶν ῥίπτων χαμαὶ τὰ σύμβολα τῆς δεσποτικῆς ἀξίας, εὔχεται καὶ ὑπόσχεται εἰς Θεὸν νὰ παραιτηθῇ διὰ βίου τῆς περιβλέπτου θέσεώς του, ἐὰν ὁ στόλος διασωθῇ. «*Γυμνὸς*, ἀνεβόησεν, *ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι σήμερον!*» Αἱ παρακελεύσεις τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ, καὶ τὰ δραστήρια μέτρα ὅσα ὁ Ἰωάννης ἐπενόησε πρὸς σωτηρίαν τῶν πλοίων καὶ τῶν πληρωμάτων, οὐ μόνον ἔσωσαν τὸν κινδυνεύσαντα στόλον ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς, ἀλλὰ περιπλέον παρέσχον καὶ τὴν νίκην. Ἐὰν πρέπῃ νὰ δώσωμεν πίστιν εἰς τὸν Γρηγορᾶν, πλὴν δύο

(1) Νικηφ. Γρηγορ. Β. Δ'. Β. σελ. 97. Ἔκδ. Βόν.

πλοίων Ἐνετικῶν τ' ἄλλα πάντα ἐγένοντο λεία τῶν ἡμετέρων. Διὸ καὶ μήνυτρα προσεπέμφθησαν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, καὶ ὕμνοι εὐχαριστήριοι ἀνυψώθησαν πρὸς Θεὸν παρὰ τοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ αὐτάδελφος τοῦ βασιλέως «τὰ τῆς Δεσποτικῆς οἰκίας ἅπαντα ἀποθέμενος σύμβολα, οὕτως εἰς τὸ Βυζάντιον ἦκεν ἄξυμβολος, ἐπὶ τοῦδε τοῦ σχήματος τὸ λεῖπον παραλλάξας τοῦ βίου.»

Ἐν τούτοις, ἡ ἐκστρατεία τῶν Βυζαντινῶν καὶ αἱ προσκλήσεις τοῦ αὐτοκράτορος ἐξανῆψαν εἰς Κρήτην τὰ ζώπυρα τῆς πρό τινος σβεσθείσης ἐπαναστάσεως. Ἡ φήμη τῆς ναυμαχίας ἀστραπηδὸν διαδοθεῖσα, καὶ ὑπὸ τῶν ζηλωτῶν κατὰ τὸ σύνηθες δεινοποιηθεῖσα, ἀνεζωογόνησε τὰς ἐλπίδας τῶν νησιωτῶν, οἵτινες, ὑπὸ τῶν Τσακώνων τοῦ Φιλανθρωπηνοῦ βοηθηθέντες, εἶχον ἤδη διὰ συντόμου πολιορκίας κυριεύσει τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, κείμενον ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἁρμυροῦ, καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτοῦ εἶχον ἀναπετάσει τὸν αὐτοκρατορικὸν ἀετόν. Μάτην οἱ Δοῦκες Κρήτης Νικόλαος Δελφῖνος (ΚΗ'. τὴν σειράν), καὶ Νικόλαος Ναβιγέρος, ἡ Ναβιγαϊόζος (ΚΓ'.), Μάρκος Δάνδολος (ΚΔ'.), καὶ Ἀνδρέας Ζένος (ΚΕ'.), καὶ Βαδουάριος (Κϛ'.), καὶ Ἰωάννης Βελένιος (ΚΖ'.), καὶ Μαρῖνος Ζένος (ΚΗ'.), προσπαθοῦσιν ἀλληλοδιαδόχως νὰ περιστείλωσι τὴν ὁρμὴν τῆς ὁσημέραι προχωρούσης ἀνταρσίας. Τὰ πνεύματα ἀφηνίαζον ἀνεπισχέτως. Ἀλλ' ἡ κατάστασις τοῦ βασιλείου ἀποβαίνει τὰ μάλιστα σοβαρὰ ἐπὶ τῆς ἁρμοστείας τοῦ Ἀνδρέου Ζένου, ἀπὸ 1265 μέχρι τοῦ 1269. Τότε, ἀφορμή τις, εὐτελὴς κατ' ἀρχάς, ἐπιτείνει τὴν ὀργὴν τῶν κατοίκων κατὰ τῶν καθεστωσῶν ἀρχῶν, καὶ τὰς φλόγας διαδίδουσα τῆς ἐπαναστάσεως, ποιεῖ τὴν νῆσον ὅλην ἀνάστατον.

Δύο σφαγεῖς εὐγενοῦς τινος χήρας Ἰταλίδος ἐδολοφόνησαν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἕνα πολίτην Ἕλληνα ἐκ Χάνδακος. Τὸ κακούργημα ἦτο οὐ μόνον μεμελετημένον, ἀλλὰ καὶ ἀποτόμως προηγγελμένον. Οἱ συγγενεῖς, καὶ φίλοι, καὶ πελάται τοῦ θύματος, θορυβωδῶς τὸ Ἁρμοστεῖον περικυκλώσαντες, ἐζητήσαντο τὴν ἄμεσον τῶν φονέων καταδίκην, ὁ δὲ Δοὺξ Ἀνδρέας Ζένος, συγκατανεύσας, ὑπεσχέθη τὰ προσήκοντα. Καὶ τῷ ὄντι ἀνακρίσεις ἤρξαντο, ἐπιτροπαὶ συνεστάθησαν, καὶ βιβλία κατεστρώθησαν δικογραφικά. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς νομιμότητος τούτων ἐκτελουμένων, οἱ ἔνοχοι νύκτωρ ἐδραπέτευσαν. Προητοιμάσθη ἄνωθεν ἡ φυγή; Τί συνέβη; Ἦτο καὶ ὁ Δοὺξ ἐν τῇ συνεννοήσει τῆς ἀποδράσεως; Πιθανόν. Ὁπωσδήποτε, πτοηθεὶς ὁ Ζένος ὑπὸ τῆς γενικῆς καταβοῆς, καὶ τὰς συνεπείας τῆς πράξεως προνοήσας «πέναντι τῆς ὀργῶσης ἀποσταπίας, ἔσπευσε νὰ ἐκδώσῃ κατὰ τῶν φυγοδικῶν ψήφισμα κατασχέσεως ἢ θανάτου. Ἀλλ' ἦτον ἀργά. Ἡ κατὰ τῆς ἐξουσίας δυσμένεια εἶχεν ἤδη εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν κορυφωθῆ. Τὸ αἷμα τοῦ δολοφονηθέντος Ἕλληνος διατραγῳδηθὲν ὑπὸ ῥαψῳδοῦ, ἔκραζεν ἐκδίκησιν αὐτοτέλεστον εἰς ἀσμάτιον δημῶδες, περιπαθῶς συντεταγμένον· σεβάσμιος δέ τις καλόγηρος ἰδίοις εἶδεν ὀφθαλμοῖς τὴν σκιὰν αὐτοῦ, ἐκπηδῶσαν τοῦ τάφου πρὸς ἀνίχνευσιν τῶν σφαγέων. Οὐδεμίαν λοιπὸν ἐπεδέχετο ἡ ἐκδίκησις ἀναβολήν, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ *Καταχανᾶς* (1) ἀπῃτει τὴν ἔκτισιν τοῦ κακουργήματος. Διό, οἱ τῶν προαστείων καὶ τῶν παρακειμένων χωρίων μεθ' ἄλλων πολλῶν στασιάσαντες, καὶ τὸν Χάνδακα περιστοιχίσαντες, ἠπείλησαν τὰς ἔνδον ἀρχὰς νὰ παραδώσωσι τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὸ πῦρ, ἐὰν ἐντὸς συντόμου προθεσμίας δὲν συνελαμβάνοντο οἱ ὑπόδικοι, καὶ δὲν ἐπαύοντο αὐθημερὸν οἱ δωροληπται δικασταί. «Ἀπέλθετε, μωροὶ καὶ ἀπονενοημένοι, διαγγέλλουσιν ἀπαντῶντες τοῖς στασιάζουσιν ὁ Δοὺξ καὶ οἱ σύμβουλοί του· ἀδέκαστος μὲν ἡ δικαιοσύνη τῶν Ἐνετῶν, ἡ δὲ πίστις αὐτῶν ἀπαραβίαστος (fides Venetorum inviolabilis). Ἀπέλθετε εἰρηνικῶς ὑμεῖς, ἡ δ' ἐξουσία θέλει οἴκοθεν διενεργήσει τὰ πρέποντα ἔργα,— «Καὶ τίς ὁ ἀποτολμῶν νὰ μᾶς ἐκδιώξῃ ἐντεῦθεν;» ἀποκρίνονται οἱ διαπρεσβευθέντες χωρικοί. Εἰς τὸν λόγον τοῦτον ἐφορμῶντες ἀπροόπτως οἱ τῆς φρουρᾶς, τοὺς μὲν ἀρχηγοὺς τῆς στάσεως συλλαμβάνουσιν, ἐν οἷς καὶ δύο ἱερεῖς, τὴν δὲ ἀσύντακτον ἐκείνην ὀχλαγωγίαν διασκεδάζουσιν. Ἅμα δ' ἔπος, ἅμ' ἔργον· διαταγῇ τοῦ Δουκὸς οἱ ἀνυποπτήτως κατασχεθέντες ἀρχηγοὶ κομίζονται χειρόδετοι εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης. Ἐκεῖ δὲ συμπίπτει ἐν ἐπεισόδιον ἀξιοφήγητον. Ἦτο μεταξὺ τῶν δεσμίων καὶ τις νεανίας εὐπατρίδης, ὡς δεκαπενταετὴς τὴν ἡλικίαν, τὸ μὲν ἦθος ἀτρόμητος, γλυκύτατος δὲ τὴν φωνήν, ὅστις εἰς τὴν σφαγὴν μετὰ τῶν ἄλλων συρόμενος ἐβάδιζεν ἀνδρωδῶς, ὑπεροπτικῶς, καὶ τοὺς συντρόφους του ἀνεθάρρει ψάλλων τὸ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ δολοφονηθέντος ὁμογενοῦς στιχουργηθὲν ἐλεγεῖον. Ὁ υἱὸς τοῦ Δουκὸς Ζένου, νέος ἐπίσης καὶ αὐτός, προηγεῖτο τῆς συνοδίας τετυφωμένος. Ἡ παράτολμος αὕτη γενναιότης τοῦ ἐπιθανάτου παιδὸς ἐσκανδάλισε τὴν ἀλαζονείαν του, ὅθεν διέταξε νὰ ῥαπίσωσιν αὐτόν. — «Καθόσον φαίνεται, (ἀνέκραξεν ἑτοίμως ὁ ἡρωϊκὸς νεανίσκος, στρέψας πρὸς τὸ Δουκίδιον βλέμμα περιφρονητικόν), ὡς φαίνεται, σὺ φοβεῖσαι ἐμέ, ὅσον ἐγὼ δὲν φοβοῦμαι σέ!» — «Σίγα, σπέρμα γενεᾶς ἀπίστου, ὑπέλαβεν ὁ Ἐνετός· παρὰ νὰ ψάλῃς, ἀνύψωσον καλήτερα πρὸς Θεὸν τὴν τελευταίαν σου προσευχήν.» — «Ἔχεις δίκαιον, ἀνταπήντησεν ὁ νεανίας· εὔχομαι, λοιπόν, εἰς τὸν Ὕψιστον, ὅπως οἱ ἐπιζῶντες πέντε ἀδελφοί μου ἀνταποδώσωσιν εἰς σὲ καὶ εἰς τὸ γένος σου ἑκατονταπλασίονα τοῦ ῥαπίσματός σου τὸν μισθόν!» Καὶ ταῦτα εἰπών, ὥρμησε βιαίως πρὸς τὸ τεῖχος, ἐφ' ᾧ προσκρούσας τὴν κεφαλήν, ἔπεσεν ἄπνους ἐν τῷ ἅμα. Πέντε τῶν στασιαρχῶν, ὡς ὀγκολογῶν ὁ χρονογράφος ἀναφέρει, πέντε τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπηγχονίσθησαν, εἶτα δὲ furono squartati, δηλαδὴ ἐξετέθησαν *τεταρτισμένοι* εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας

(1) Οὕτως ὀνομάζεται εἰς Κρήτην ὁ κοινῶς παρ' ἡμῖν καλούμενος βουρκόλακας.

τῆς πρωτευούσης. Καὶ οἱ μὲν ἱερεῖς, καρθέντες πρῶτον, ἐκαρατομήθησαν, τὰ δὲ ἴχνη τοῦ αἵματος, τῶν τετραμερῶς διασπασθέντων πρὸς γενικὸν παραδειγματισμόν, διέῤῥανον ἀπ' ἄκρας εἰς ἄκραν τὴν μεγάλην τῆς πόλεως λεωφόρον, φρυασσόντων τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Δουκός. Ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς ἑκάστου τῶν θανατωθέντων ἐτέθη στοιχείοις κεφαλαίοις καὶ εἰς τὰς ἐπικρατούσας δύο γλώσσας ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή·

«Τί με βλέπεις; τέρας εἶμαι τῆς ἐσχάτης προδοσίας;
Ἄξιον μισθὸν ἐδέχθην τὸν μισθὸν τῶν ἀνταρτῶν.»

Ἀνομήματα ἐπ' ἀνομημάτων ἐπεσωρεύοντο. Ἡ ἐγχώριος κυβέρνησις, εἰς τηλικαύτην τραχύτητα ἐξοκέλλουσα, διήνυεν ὁδὸν κρημνώδη, ἀνεσκάλευε τῆς ἀνταρσίας τὸ πῦρ, ὑπεκίνει μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν. Ἦλθε στιγμή, καθ' ἣν ὁ ὀργασμὸς ἐπὶ τέλους ἐξεῤῥάγη. Οἱ χωρικοὶ τοῦ Σελίνου, τῶν Σφακιῶν, τῆς Ῥεθύμνου, ἅπαντες πάλιν τὸν συμβολικὸν ἀετόν, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρεινῶν των φωλεῶν πρὸς τὰ πεδεινὰ ἐπιτρέχοντες, λῃζουσι τὰ τιμάρια τῶν ἀρχόντων, πυροπολοῦσιν ἀγροὺς Ἰταλῶν, αἰχμαλωτίζουσιν ἱππότας τινάς, ἀνατρέπουσι πάντα νόμον Ἐνετικόν (1), καὶ ὑπὸ τῆς ἀδρανείας, ἢ τῆς νωθρότητος τοῦ δυνάστου (Prœsidii imbecillitate) θρασύτεροι γινόμενοι, ἐντὸς τῶν παραθαλασσίων πόλεων στενοῦσιν εἰς διαρκῆ πολιορκίαν τὴν εὐάριθμον φρουράν. Πρωτουργοὶ τοῦ κινήματος τούτου ἀνεδείχθησαν δύο ἄνδρες γενναῖοι, εὔτολμοι, φιλοπάτριδες, καὶ τὴν εὔνοιαν κατέχοντες ὅλων τῶν συννησιωτῶν, οἱ δύο ἀδελφοὶ Γεώργιος καὶ Θεόδωρος Χορτάτσαι, πλούσιοι μὲν καὶ εὐγενεῖς τὴν κατάστασιν, ἀλλ', ὡς ἔφημεν, ἐξαιρέτως δημοχαρεῖς. Ὡρμῶντο οὗτοι ἀπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐκείνου, ὅστις μετὰ τῶν ἑτέρων ἕνδεκα ἀρχοντοπούλων ἦλθε πρὸ τῆς Δ'. Σταυροφορίας εἰς Κρήτην εὐμενείᾳ τοῦ Ἀλεξίου αὐτοκράτορος, τοῦ Χορτάτσου, λέγομεν, ἐκείνου, ὅστις εἶναι συγχρόνως καὶ προπάτωρ τοῦ βραδύτερον καλλιεργήσαντος τὴν δημοτικὴν Μοῦσαν τῆς Ἑλλάδος ἐποποιοῦ. Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοὶ καὶ καθ' ὅλα σύμφρονες, εὔκαιρον, χάριν τοῦ ἐκραγέντος ἄρτι Γενουηνικοῦ πολέμου, κρίναντες τὴν ὥραν τῆς ἀπαλλαγῆς, καὶ κρίσιμον νομίσαντες ὡς ἐκ τούτου τὴν περίστασιν τῆς Ἐνετίας, ἄλλως τε δὲ θαῤῥήσαντες καὶ εἰς τὰ ἐπικουρήματα ὅσα διὰ μυστικῆς πρεσβείας προσεζήτησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἔλαβον τὴν σάλπιγγα τοῦ πολέμου, καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν προκηρύξαντες τῆς πατρίδος, συνεκάλεσαν εἰς τὰ ὅπλα πᾶν τέκνον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐγκαρτεροῦν εἰς τὰ τῶν πατέρων δόγματα, καὶ τὴν νόμιμον βασιλείαν ἐπιζητοῦν. Ὄντες δὲ φρόνιμοι καὶ συνετοί, προενόησαν, ὅτι χωρὶς εὐταξίας καὶ πειθαρχίας, τόλμημα τοιούτου εἴδους δὲν ἠδύνατο νὰ τελεσφορήσῃ. Διὸ ἐγκαίρως ἐφρόντισαν καὶ τὴν στρατολογίαν ἐπὶ τὸ τακτικώτερον νὰ ῥυθμίσωσι, καὶ τὴν ἀρχαιρεσίαν τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως νὰ διορίσωσι κατὰ τὸ πρέπον, καὶ τοὺς ὀχυροτέρους τόπους τῆς νήσου νὰ καταλάβωσιν, καὶ φρούρια μικρὰ νὰ κατασκευάσωσιν εἰς θέσεις ἁρμοδίας, ὥστε ἡ ἐπανάστασις, εἰ μὴ κατ' εὐχὴν ἐκ προοιμίων ηὐδοκίμει, διήρκει τοὐλάχιστον ἐπὶ χρόνον ἱκανόν, ἑωσοῦ Βυζαντινοί τε καὶ Γενουῆται φθάσωσιν εἰς βοήθειαν, καὶ συμφώνως κτυπήσωσι τοὺς Ἐνετούς. Τὰ μέτρα ταῦτα τῶν Χορτατσῶν ἐνεδυνάμωσαν οὕτω τὴν ἐπανάστασιν ἕως ἀπ' ἀρχῆς, ὥστε κατά τινος νεωτέρου ἱστορικοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἡ ἀνταρσία ἀπέβη μετ' ὀλίγον πόλεμος, καὶ πόλεμος δεινός (1). «Ἡ Εὐρώπη, προσεπιφέρει ὁ ἱστορικὸς αὐτός, εἶδε τότε πρωτοφανῶς θέαμα παράδοξον· δύναμιν ναυτικὴν μεγάλην, παλαίουσαν πρὸς μεγάλην ἀποικίαν. Ἡ μητρόπολις προσέβαλλε τὰ παράλια, οἱ δὲ κάτοικοι προσέφευγαν εἰς τὰ ἐνδότερα ἀσφαλῶς. Ἐνίκων οἱ δυνάσται; Ἀνίσχυροι ἦσαν νὰ δρέψωσι τοὺς καρποὺς τῆς νίκης. Ἐνίκων δὲ οἱ Κρῆτες; Ὁ ἐχθρὸς κατέφευγεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ τὰ φρούρια. Διὰ τοῦτο, οἱ δύο ἀντικείμενοι λαοὶ ἐπὶ χρόνον πολὺν ἀπέτυχον νὰ καταβάλωσιν ὁ εἷς τὸν ἄλλον.»

Ἔχουσιν ὅμως οἱ τύραννοι μέσα καθυποτάξεως, τῶν ὁποίων συνήθως οἱ ἄποροι λαοὶ στεροῦνται. Πόσα καὶ πόσα γένη ἐχειρώθησαν ὑπὸ τῶν δελεασμάτων τῆς ἀρχοντικῆς φιλοδοξίας, ὑπὸ θελγήτρων χρυσοῦ, φιλαυτίας, ματαιότητος! Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ γέμει παραδειγμάτων ἀρχοντικῆς ἐξευτελίσεως καὶ προδοσίας. Ἡ δὲ κυβέρνησις τῆς Ἐνετίας, ἣν ἀκολούθως ἐμιμήθησαν αἱ εἰς τὸν *Πρίγκηπα* τοῦ Μακιαβέλλου κατὰ φύσιν ἐξεικονιζόμεναι πολιτεῖαι τῆς μέσης Ἰταλίας, ἡ Ἐνετική, λέγομεν, κυβέρνησις ἦτον ἔξοχος διδάσκαλος ἀρχοντικῆς διαφθορᾶς.

Εἰ καὶ τὰ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπικουρήματα καθυστέρουν, ὅμως προέβαινεν αἰσίως ὁ Κρητικὸς ἀγών, αἰσίως τοὐλάχιστον διὰ τὸ ἀναποτέλεστον τῆς Ἐνετικῆς δυνάμεως, καὶ διὰ τὴν αὔξουσαν ἰσχυροποίησιν τῶν κατοίκων, ἐπειδὴ πρὸς τοὺς ἀντάρτας ὠφέλιμος καθίστατο ἡ καιροφυλάκτησις. Ἀλλ' ἐνῷ τὰ πράγματα διέκειντο εἰς τοιαύτην στάσιν, ἰδοὺ παρεντυχία, πάντως ὑπὸ τῶν Γραικῶν ἀπροσδόκητος, ἔρχεται νὰ μεταβάλῃ τὰς ἐλπίδας των εἰς ἀθυμίαν. Ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης, εἷς τῶν εὐγενεστέρων καὶ πλουσιωτέρων τῆς νήσου, ἀνὴρ ἄλλως τε διαβόητος τότε ἐπὶ ἀνδρίᾳ καὶ στρατηγικῇ περινοίᾳ, μετακινούμενος ἀπὸ τῆς οὐδετερότητος ἐν ᾗ ἕως τῆς ὥρας ἐκείνης ἐκάλυψε τὰ φρονήματα καὶ τοὺς σκοπούς του, συντίθεται ἀναφανδὸν τοῖς Ἐνετοῖς τοῦ Χάνδακος, στρατολογεῖ πλῆθος ἀνάμικτον ἐκ Γραικῶν ἑτεροχθόνων καὶ Ἰταλῶν, καὶ δίδει ῥητὴν πρὸς τὸν Ἁρμοστὴν ὑπόσχεσιν αὐτὸς ἀρχιστρατηγῶν νὰ κα-

(1) « Rem omnem privatam et publicam hostiliter sus de que vertebant » . . . . Discurrebant tota late insula, et prædonum more cædibus ac rapinis omnia fœde vastabant. » Corn. Cr. Sacrr. T. 2. p. 285.

(1) Daru, Hist. de Venise, L. V.

ταβάλῃ τὴν παράλογον ἀνταρσίαν. Τί παρεκίνησε τὸν Καλλέργην εἰς ἐπιχείρησιν οὕτως ἀναξίαν καὶ ἀνελευθέραν; Τίνες μακιαβελλικαὶ θωπεύσεις παρέσυρον αὐτὸν εἰς τοιαύτην ὁδὸν ἀνθελληνικήν; Μαρτυρήσουσι τὰ ἑφεξῆς. Ἐν τοσούτῳ, ἐνωθεὶς ὁ ἀρνησίπατρις οὗτος τῷ στρατεύματι τοῦ Δουκὸς Ἰωάννου Βελενίου, κινεῖ πρὸς ἀπάντησιν τῶν Χορτατσῶν παρὰ τὸν Ἀποσελίμην (Ἀρνισὸν) ποταμόν, ἐκεῖ δὲ, κροτῶν μάχην πεισματώδη καὶ πολύωρον, ἐκδιώκει τοὺς Κρῆτας ἄχρι τῆς πεδιάδος τοῦ Δασσιθίου, καταλαμβάνει τοὺς προμαχῶνάς των, τινὰς δὲ τῶν ζωγρηθέντων ἑκὼν ἄκων παραδίδει εἰς τὴν λύσσαν τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ πόλεμος ἤρξατο σύμφορος πρὸς τὸν Ἀλέξιον. Ἀλλ' εἰ καὶ διὰ τοῦτο μεγάλως ἐχάρησαν οἱ Ἐνετοὶ, τ' ἀποτελέσματα, ὅμως, τῆς συμπλοκῆς ταύτης οὐδόλως μετέβαλον τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων. Οἱ ἀντάρται, ἐπανελθόντες ἑφεξῆς εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν πολυαριθμότεροι, τὴν μὲν πτέρυγα τοῦ Βελενίου κατετρόπωσαν, τὸν δὲ Καλλέργην ἠνάγκασαν εἰς ἄτακτον ὑποχώρησιν, αἰχμαλωτίσαντες καὶ τὸν συγγενῆ ὑπασπιστήν του, νέον εἰκοσαετῆ καὶ ὡραιότατον, ὅστις ὑπὸ τῶν ἐπιπλήξεων τοῦ Γεωργίου Χορτάτσου μεταπεισθεὶς, αὐθορμήτως ἠσπάσατο καὶ ἐξυπηρέτησεν εἶτα τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας. «Φίλε συμπολῖτα, προσέθηκεν αὐτῷ ὁ λαμπρόψυχος Γεώργιος, πειρώμενος διὰ τῆς πειθοῦς τῶν λόγων νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν ὑπασπιστὴν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς τιμῆς· ἐὰν τὸ θέαμα τῆς δεινοπαθούσης πατρίδος δὲν πλήττῃ τὴν ψυχήν σου, ἐὰν ἡ ταπείνωσις τῆς πατρίου θρησκείας δὲν ἐξάπτῃ τὸν ζῆλόν σου, ἐὰν ἡ δόξα, ἥτις περιμένει καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ τέκνα μας δὲν θέλγῃ τὴν φιλοτιμίαν σου, στρέψε κἂν τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὰ ὄντα ταῦτα, καὶ λάβε παράδειγμα φιλοτιμίας ἐξ αὐτῶν!» Τοῦτο δὲ εἰπὼν, προσεφώνησεν ὀνομαστὶ τρεῖς νέας Κρῆσσας, αἵτινες προσῆλθον ἀνδρικῇ τῇ παῤῥησίᾳ, κρατοῦσαι τόξον, καὶ τὴν λόγχην πάλλουσαι. «Ὅταν ἡ πίστις, ἐξηκολούθησεν ὁ Γεώργιος, ἔχῃ τοιούτους στρατιώτας εἰς ὑπηρεσίαν της, δύναται μὲν ἡ νίκη ν' ἀναβληθῇ, ἀλλὰ θᾶττον ἢ βράδιον ἐπιτυγχάνεται.» — Ἐωρτάζετο τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ μνήμη τοῦ προφήτου Ἠλίου. Οἱ ὁπλαρχηγοὶ μετὰ πλήθους παρακολουθοῦντος, ἀναβάντες εἰς τὴν μονὴν τὴν καλουμένην *Κρουσταλένια*, ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν σκιὰν ὑψικόμων δρυῶν καὶ κυπαρίσσων, παρὰ τὸν φλοῖσβον δροσερᾶς πηγῆς, ἐτέλεσαν τῆς νίκης τὰ εὐχαριστήρια. Εἶτα δὲ εἰς συμπόσιον καθήσαντες, ηὔξαντο ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἑλληνικῆς καὶ καταστροφῆς πολεμίων, ηὔξαντο εὐελπιστοῦντες εἰς τὸ μέλλον, καὶ τὰς καρδίας εἰς Θεὸν ἀνατιθέμενοι, ὡς πεπρωμένον ἦτο μᾶλλον ἐπιτυχῶς ὁπλαρχηγοὶ μεταγενέστεροι νὰ εὐχηθῶσιν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Λαύρας μετὰ παρέλευσιν πεντακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν.

Αἱ ἐκ Κρήτης ἀγγελίαι δὲν ἔπαυον ἐν τούτοις αὐξάνουσαι τὴν ἀδημονίαν τῆς μητροπόλεως· διὸ καὶ φλογώδεις ἐπιπλήξεις ἐξετοξεύθησαν παρὰ τῆς Γερουσίας πρὸς τοὺς κατὰ καιροὺς Ἁρμοστὰς, καὶ αἰτιάσεις ἀπετάθησαν ἀκατάπαυστοι πρὸς τοὺς *ἀνάνδρους καὶ ἄφρονας* ἱππότας. Καιρὸς ἦτο πλέον νὰ ληφθῶσι κατὰ τῆς ἀποστατούσης νήσου μέτρα ἠρωϊκώτερα· τὸ ἐνεδέχοντο καὶ αἱ περιστάσεις. Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ, οὐδὲν ἀποτελεσματικὸν ἐλπίσας παρὰ τῶν συμμάχων του Γενουηνῶν, εἶχεν ἀναγκασθεῖ νὰ συνέλθῃ μετὰ τῶν Ἐνετῶν εἰς ὁμολογίαν πεντακοσίους ἀνακωχῆς, ἡ δὲ ἐκστρατεία τοῦ *Ἁγίου* Δουδοβίκου ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων εἶχεν ἄλλως τε κατευνάσει τὴν ἀμοιβαίαν ἔχθραν τῶν Ἐνετῶν καὶ Γενουηνῶν, οἵτινες ἦσαν κεκλημένοι συμφώνως νὰ προμηθεύσωσι τὰ πρὸς μεταβίβασιν τῶν Σταυροφόρων Γάλλων ἀναγκαῖα πλοῖα. Ἐβοήθουν λοιπὸν τὴν Δημοκρατίαν οἱ καιροί. Ἁρμόστευε τότε εἰς Χάνδακα ὁ Δοὺξ Μαρῖνος Ζένος (ΚΗ'.), ἀνὴρ πολλὰς μὲν ἔχων τὰς ἀξιώσεις, μικρὰν ὅμως τὴν ἱκανότητα. Ὁ φίλος οὗτος τοῦ Καλλέργου, καὶ εἰς ἄκρον μισέλληνα, λαμβάνει λοιπὸν παρὰ τῆς Γερουσίας διαταγὴν νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῶν Χορτατσῶν ἀνυπερθέτως, καὶ μεθ' ὅσων νέων ταγμάτων ἀπεστέλλοντο ἐκ τοῦ Ἀδριατικοῦ· παραγγέλλεται δὲ νὰ μὴ ἀποθέσῃ τὰ ὅπλα, πρὶν ἢ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς ἀντιμαχομένους αὐτοὺς, οἵτινες, audacia facinorum primi inter Cretenses ἀνεδεικνύοντο, καὶ παραδειγματικῶς εἰς τὸν ἅπαντα αἰῶνα τιμωρήσῃ τὸ ἄπιστον καὶ εὐτράπελον γένος τῶν Γραικῶν, nationem fidei admodum incertam et mobilem, novis que semper studentem (1).

Ἔτρεχε τὸ ἔτος 1272. Ὁ Ζένος καταστρατεύει αὐτοπροσώπως εἰς Ἡράκλειον, διευθυνόμενος πρῶτον πρὸς τὸ φρούριον τοῦ Βονιφατίου (Μπονιφάτσι) ὅπου ἐστάθμευεν ὁ ἐχθρός. Αἱ δυνάμεις του, συνδεδυασμέναι πρὸς τὰς τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργου, ἦσαν καὶ κατηρτυμέναι εἰς ἐφόδια, καὶ ἀνώτεραι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπαναστατικῶν. Οὐδέποτε στρατὸς τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος ἐκίνησεν εἰς τὰ ἐνδότερα ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἀποστασίας, οὐδὲ σχέδια φοβερώτερα φόνου, σύλου, καταστροφῆς προδιετάχθησάν ποτε κατὰ τῶν κατοίκων. Ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Μεσσάρας, τοῦ Μαλεβιζίου, τοῦ Λασσιθίου, οἱ *ῥιζίται* τῆς Ἴδης καὶ τῆς Λάμπης, οἱ χωρικοὶ τοῦ ἱεροῦ ὄρους καὶ ὅσοι ἄλλοι σπευστικῶς συνέδραμον εἰς τὸ Βονιφάτιον, εἰδοποιηθέντες παρὰ κατασκόπων περὶ τῆς περιοδείας τοῦ Δουκὸς, τρέχουσι μιᾷ ὁρμῇ καὶ προκαταλαμβάνουσι στενά τινα πλησίον τοῦ Μαλεβιζίου, *Γράβαις* ὀνομαζόμενα, ἐκεῖ δὲ εἰς ἐνέδραν ἐγκαθήμενοι, περιμένουσι τὴν διάβασιν τοῦ στρατοῦ. Ὁ ὑπερόπτης Δοὺξ μετὰ τοῦ στρατοῦ ἔφθασαν ἀνυποπόνητοι εἰς τὸν τόπον τοῦτον μετ' ὀλίγας ὥρας. Ἦτο πρωΐα, περὶ ἀνατολὴν ἡλίου. Οἱ Κρῆτες, ἀναπηδῶντες ὡς λέοντες ἀπὸ τῆς ἐνέδρας, ἐπιπίπτουσιν αἴφνης κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τὰ μὲν σώματα τῶν ἐπιλέκτων κατασπαράττουσι, τὸν δὲ Ζένον ἀποκτείνουσιν, ἐκ δὲ τῶν ἱππότων, ἄλλους μὲν σφάττουσιν, ἄλλους δὲ ζωγροῦσιν. Ὀλίγοι τῶν ἀξιωματικῶν ἐξέφυγον τὴν αἰχμαλωσίαν, ἢ τὸν θάνατον· ἡ συσκευὴ ὅλη κατελείφθη, τὸ δὲ αἴσχιστον, ἡ ἀγέρωχος σημαία τοῦ Ἁγίου Μάρκου περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γραικῶν. — Τοιουτοτρόπως, ἡ κατὰ τῶν Ζένων κατάρα τοῦ ῥαπισθέντος καὶ μαρτυρήσαντος νεανίσκου ἐπληρώθη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Δουκὸς αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν σφαγὴν οὐκ ὀλίγων ὁμογενῶν του.

Ἡ δευτέρα αὕτη ἀποτυχία, χείρων τῆς πρώτης, ἐκορύφωσε τῶν Ἐνετῶν τὴν μανιώδη ἀγανάκτησιν, ὥστε ἐν τῇ μητροπόλει, συνεκροτήθη ὑπὸ τὰ μέγαρα τοῦ Δουκὸς καὶ ὀχλαγωγία θορυβώδης. αἰτιασθεισα τὴν ἀσυγχώρητον ἀναλγησίαν τῆς κυβερνήσεως. Τίς μετὰ τοιαύτην ἦτταν, καθ' ἣν ἡ Δημοκρατία ἐταπεινώθη, ἀπολέσασα καὶ σημαίαν, καὶ στρατηγὸν, καὶ τάγμα ὁλόκληρον, τίς ἀμφίβαλλε πλέον εἰς Ἐνετίαν περὶ τῆς ἐπικειμένης τοῦ Κρητικοῦ βασιλείου ἀποβολῆς; Τίς δὲ ἐν τῇ ἀποβολῇ ταύτῃ δὲν προέβλεπε τὴν παντελῆ παρακμὴν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐνετοκρατίας διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἀντιμαχίας καὶ ἀφηνιάσεως εἰς τὰ ἐπίλοιπα κτήματα; Προφανέστατος ὁ κίνδυνος. Συνεπληροῦντο ὀκτωκαίδεκα περίπου ἔτη ἀφότου αἱ βάσεις τοῦ ἀποικιακῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἐκλονήθησαν. Ἡ φιλοτιμία τῶν δημοκρατῶν ἦτο καιρίως προσβεβλημένη κατέναντι καὶ φίλων καὶ πολεμίων. Ὤφειλεν οὖν ἡ Γερουσία νὰ προσφύγῃ ἀναποδράστως εἰς τὰ ἀκρότατα ἐπιχειρήματα, ὤφειλε πρὸς παλινόρθωσιν τῆς τιμῆς τοῦ κράτους νὰ θέσῃ εἰς πρᾶξιν πᾶσαν νόμιμον ἢ παράνομον προσπάθειαν.

Κατὰ τύχην κακὴν, αἱ πολιτικαὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας περιπέτειαι δὲν ἐπέτρεπον πρὸς τὸν Μιχαὴλ νὰ τείνῃ χεῖρα βοηθητικὴν καὶ ἐπικουρίαν παῤῥησιώδη πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς, οἵτινες δυσανασχετοῦντες ὑπὸ τὸν Λατινικὸν ζυγὸν, πρὸς τὸ Βυζάντιον, ὡς πρὸς ταμεῖον ἐλπίδων, ἔστρεφον ἱκετευτικὸν τὸ βλέμμα. Ὁ Μιχαὴλ εἶχε μὲν τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐπεμβάσεως. Ἡ θέσις του κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἦτο λίαν ἀκροσφαλής. Ἡ ἐπικράτεια τῶν Κομνηνῶν ἐτύγχανεν εἰσέτι πολλαχοῦ κεκερματισμένη εἰς κλήρους ἡγεμονίσκων ἀλλογενῶν. Καὶ τὰ μὲν ναυτικὰ τῆς Ἐνετίας καὶ τῆς Γενούης κατεκράτουν τοῦ Αἰγαίου, τοῦ Ἑλλησπόντου, τοῦ Βοσπόρου, μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Κριμαϊκῆς χερσονήσου, ὁ δὲ Πάπας ἀφ' ἑτέρου δὲν ἔπαυεν ἐπιμόνως ἀπαιτῶν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν περεσβευμένων ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις νέος χείμαῤῥος Σταυροφόρων εἰσέβαλλεν ἐν Ἀνατολῇ, ἄλλας περιπλοκὰς ἐνδεχομένας προμηνύων. Εἰ καὶ πρόθυμος οὖν ὁ Μιχαὴλ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν, ὅμως, οὔτε δύναμιν εἶχεν ἱκανὴν, μάλιστα θαλασσίαν, πρὸς τὴν τούτων σωτηρίαν, οὔτε τῆς τότε Εὐρώπης ἡ οἰκονομία ἐνεδέχετο τῶν εὐχῶν του τὴν κατόρθωσιν.

Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, ἡ Αὐλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ΙΓ'. ἑκατονταετηρίδα εὑρίσκετο ὡς πρὸς τοὺς λατινοκρατουμένους Γραικοὺς εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν κινδυνώδη καὶ χαλεπὴν θέσιν, εἰς ἣν ἡ σήμερον Ἑλλὰς εὑρίσκεται ὡς πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς τῆς Ἑπτανήσου καὶ τῆς Τουρκίας. Ἐπιποθεῖ μὲν ἐγκαρδίως τοῦ Πανελληνίου τὴν πολιτικὴν συγκρότησιν, ἀλλὰ στρατῶν καὶ στόλων στερουμένη, τοὺς ἀγῶνας αὐτῆς περιορίζει εἰς πλαγίας ἐμψυχώσεις καὶ εὐχάς.

Ἐν ἔτει 1274 ὁ διάδοχος τοῦ φονευθέντος Ζένου Μαρῖνος Μαυρογένης, ἢ ἐπὶ τὸ ἐνετικώτερον Μωροζίνης (1), πολὺς μὲν τὴν διοικητικὴν ἐμπειρίαν, ὁρμώμενος δ' ἐκ γένους Ἑλληνικοῦ τὴν ἀρχὴν, ἔρχεται εἰς Κρήτην διατεταγμένος κατὰ τὸ σύνηθες νὰ ἐνεργήσῃ πᾶν τὸ δυνατὸν πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἀταξίας. Πανοῦργος ὢν τὸ ἦθος ὁ ἀνὴρ οὗτος, καὶ ἴσως διὰ τὴν μηχανορραφικὴν ἐπιτηδειότητα πρὸς τοιοῦτο θέατρον ἀπεσταλμένος, συνέλαβε τὸν σκοπὸν νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν φιλίαν ἀναμέσον Ἰταλῶν καὶ Γραικῶν ἐκδίδων χάριτας, ἀμνηστείας, καὶ φιλοδωρήματα, καρπούμενος τὸ εὐαπάτητον καὶ ὑποθέλπων τὸ κενόδοξον τῶν ἐντοπίων, πειρώμενος παντοιοτρόπως νὰ κολακεύσῃ τὰς ἀδυναμίας τινῶν ἀρχηγῶν. Ἀλλ' εἴτε διότι οἱ Κρῆτες εἶχον ἐκ μακρᾶς ἤδη πείρας ἀποβάλει πᾶσαν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν εἰλικρίνειαν καὶ φιλανθρωπίαν τῶν κυρίων των, εἴτε δι' ἄλλους λόγους πρὸς ἡμᾶς ἀγνώστους, ἀπέτυχε καὶ ἡ μειλιχία αὕτη τοῦ Μωροζίνου ἀποστολὴ, ὡς εἶχον ἀποτύχει αἱ τραχύτεραι ἄλλαι τῶν προκατόχων του. Οὐδὲ κατώρθωσέ τι σημαντικὸν ὁ τὸν Μωροζίνην διαδεχθεὶς Πέτρος Ζένος (1276). Ἐπὶ τῆς ἁρμοστείας μάλιστα τοῦ δευτέρου τούτου τὰ τῆς Ἐνετίας προέβησαν ἐπαισθητῶς ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἐπειδὴ οἱ ἰθαγενεῖς ἐπιθαρρήσαντες, τοσοῦτον ἐτόλμησαν, ὥστε καὶ πολιορκίαν ἐκ δευτέρου στῆσαι περὶ τὴν πρωτεύουσαν. Ὁ δὲ Γεώργιος Χορτάτσης, ἤδη καὶ εἰς Ἰταλίαν ἐξάκουστος ἐπὶ στρατηγικῇ δεξιότητι γενόμενος, ἤθελε τότε, τῇ ὁμολογίᾳ τῶν Ἐνετῶν αὐτῶν, κυριεύσει τὸν Χάνδακα, καὶ οὕτως ἴσως περατώσει τὸν πόλεμον, εἰμὴ βοηθήματα προέφθανον κατεπειγόντως ἐκ θαλάσσης. Καὶ τῆς μὲν τύχης ἐν τῇ

(1) Καὶ ἔτι πρὸ τῆς Σταυροφορικῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ἐξερράγη τῶν δύο τούτων ἐθνῶν ἡ ἀντιπάθεια εἰς ἀμοιβαίας ὕβρεις. Οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς δὲν καθυστεροῦσιν εἰς ἀσχημοσύνην κατὰ τῶν Ἰταλῶν. Ἰδοὺ πῶς ὁ κοσμιώτατος μητροπολίτης Ῥωσσάθιος ἐκφράζεται περὶ αὐτῶν ἐν τῷ πρὸς Μανουὴλ τὸν αὐτοκράτορα λόγῳ περὶ Θεσσαλονίκης (σελ. 412)· «Ἐκθήσομαι δὲ πρὸς πλατεῖαν ἀφήγησιν καὶ ὅσα ἡ Ἀδριανὴ πομφόλυξ, ὁ χέρσυδρος ἰχθὺς, ὁ τελματώδης βάτραχος, μάλιστα μὲν οὖν (ἵνα μὴ ἐκ τῶν δυστυχημάτων προσονομάσω τοὺς ἄνδρας) ὅσα τὸ πειρατικὸν ἔθνος τὸ ἐξ Ἀδριάδος, τὸ ὕπουλον, τὸ κακόβουλον, ἐβουλεύσατο μὲν, ἔμεινε δὲ εἰς ἄπρακτον καὶ ἐνεκυμόνησε μὲν, οὐκ ἐτελεσφόρησε δὲ, ἀλλ' εἰς κενὴν ὠδῖνε· καὶ ἐμηχανήσατο μὲν, οὐ μόνον δὲ εἰς τέλος ἐξεβίβασεν, ἀλλὰ καὶ ἐπικαταστραφείσας αὐτῷ τὰς μηχανὰς ἐθεάσατο, κτλ.»

(1) Ἀνεξακρίβωτος ἡ καταγωγὴ, ἀλλὰ τὸ ἐπώνυμον ἑλληνικὸν προδήλως. Μαυρογένης, Maurogeni, Morosoni, Morosini. Καὶ ἄλλας Ἑλληνικὰς ἐπωνυμίας περιέχει τὸ Ἐνετικὸν ἀρχοντολόγιον.

συγκυρίᾳ ταύτῃ πάλιν ἐναντιωθείσης, ἡ πολιορκία διελύθη· ἀλλ' ἐντεῦθεν οὐδὲν ἐφάνη πλέον πρὸς τοὺς Κρῆτας ἀκατόρθωτον. Τὸ δὲ τόλμημα τοῦ στρατηγοῦ καθ' ὅλον τότε τὸ Αἰγαῖον διαθρυλληθὲν, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς δημώδεις ὕμνους, ὧν τὰ ἴχνη, κατὰ δυστυχίαν, χρόνου δάκτυλος ἐξήλειψε.

Τὸν Πέτρον Ζένον διεδέξατο μετὰ τὴν συνήθη τετραετίαν ὁ Μαρῖνος Γραδίνικος, ἀφικόμενος ἐξ Ἐνετίας μετὰ τριῶν πολεμικῶν τριήρεων, ἐφοδίων παντὸς εἴδους, καὶ στρατοῦ ἐξησκημένου, ἐν ἀκμῇ δὲ τοιαύτῃ προτεθειμένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πειθὼ τοῦ πολέμου δραστηριώτερον. Ὅθεν, ἅμα φθάσας, συγκαλεῖ τὸ σῶμα τῶν ἱππότων, οἷς ῥήμασιν ἐντόνοις ἀναμιμνήσκει τὰ πρὸς τὴν Δημοκρατίαν ἀγέκαθεν ὁμολογηθέντα στρατιωτικὰ καθήκοντα, τὴν ἄμεσον αὐτῶν ἐκτέλεσιν ἀπαιτῶν· τακτοποιεῖ τὰ μικτὰ τάγματα τῆς νήσου, διορίζων ἀξιωματικοὺς ἀλλοδαποὺς· τειχοκολλεῖ καὶ διακηρύττει διατάξεις, ποῦ μὲν τρομακτικὰς, ποῦ δὲ τὴν συγγνώμην προϋποσχομένας· ἀποκηρύττει ὡς ἔνοχον προδοσίας σύνολον τὴν οἰκογένειαν τῶν Χορτατσῶν, καὶ προτείνει βραβεῖον πεντακοσίων δουκάτων διὰ τὰς κεφαλὰς τῶν δύο ἀδελφῶν· ἐπὶ τέλους, καὶ οὗτος τὴν διχόνοιαν παρά τε τοῖς ὁπλαρχηγοῖς καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἐπιδιώκων, τούτοις μὲν ἐπαγγέλλεται χρηματικὰς χορηγήσεις, ἐκείνοις δὲ τιμάρια καὶ ἐπισκοπὰς, ἄλλοις δὲ ἀξιώματα πολιτικά, τοῖς πᾶσι δὲ τὴν ἀμνηστείαν καὶ φιλοφροσύνην τῆς Γερουσίας.

Τοιούτου εἴδους προπαρασκευαὶ, πολεμικὸν ἅμα καὶ πολιτικὸν ἔχουσαι τὸν σκοπὸν, ἐτάραξαν τοὺς προΐσχοντας ἐγχωρίους, οἵτινες, ἐν τάχει συναθροισθέντες περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Δαωμάτου, συναπεφάσισαν, παρόντων κληρικῶν πολλῶν, καὶ αὐτοὶ τὸν τελευταῖον νὰ ἀναρρίψωσι κύβον, ἐπαναπειρώμενοι τοῦ τολμήματος ἐκείνου, ὅπερ ἀπέτυχε πρὸ δύο ἐτῶν, προσπαθοῦντες δηλαδὴ νὰ κυριεύσωσι τὸν Χάνδακα δι' ἐφόδου. Συνελθόντες οὖν πρὸς τοῦτο, πολυπληθέστεροι ἢ τὸ πρίν, καὶ μεσοῦντος Σεπτεμβρίου τὴν πόλιν ἐκ τοῦ πλησίον περικυκλώσαντες, ἐκαιροφυλάκτησαν τὴν ἁρμοδιωτέραν στιγμὴν τῆς ἐπιδρομῆς· τοῦθ' ὅπερ ἰδὼν ὁ Γραδίνικος, ἐξεβίβασε τοὺς Ἰταλοὺς παρὰ τὰ τείχη, καὶ ἀντιπαρέταξεν αὐτοὺς εἰς πυκνὴν γραμμήν. Φανερὸν ἐντεῦθεν, ὅτι νοήσας τὸν ἐχθρικὸν σκοπὸν, προηρεύνετο διὰ μέτρου καταλλήλου. Ὡς ἐκ τούτου, φρόνιμον πρὸς τοὺς Κρῆτας ἦτο νὰ ἐξοικονομήσωσι τὸν καιρὸν, ἀναβάλλοντες τὴν σύγκρουσιν εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν. Ἀλλὰ γνωστὸν τὸ θρασὺ καὶ ἀκατάσχετον τοῦ Κρητικοῦ χαρακτῆρος. Τινὲς τῶν πρωμάχων, ἀπειθοῦντες εἰς τὰ διατάγματα τοῦ ἀρχιστρατήγου, καὶ ἀνεπίμονοι τὸ ἀνακλητικὸν σημαίνοντες, ὁρμῶσιν εὐθυπόρως κατὰ τοῦ τάγματος ὅπερ ὁ Δοὺζ αὐτοπροσώπως ἐστρατηλάτει. Οἱ παρεπόμενοι ἀκολουθοῦσιν ἑκόντες ἄκοντες τοὺς προηγουμένους, ὥστε ἐν ὀφθαλμοῦ ῥιπῇ κροτεῖται ἔφοδος γενικὴ. Εἰς μάτην ὁ Γεώργιος Χορτάτσης, κρίνων ἐπικίνδυνον τὸ κίνημα, σαλπίζει τὴν ἀναχαίτισιν τῆς ὁρμῆς. Οὐδεὶς ὑπακούει· ὁ στρατός του, παρασυρεὶς ὑπὸ τοῦ ῥεύματος, εἶχεν ἤδη ἐπιπέσει κατὰ πρόσωπον τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' οἱ Ἰταλοὶ, καθάπερ τοῖχος συμπεπυκνωμένοι ὄντες, δέχονται στερρῶς καὶ ἀδιάσπαστοι τὸ κροῦσμα. Ὡς δὲ εἶδον ἡττωμένας ὀπισθοῦν ὑπὸ τῆς ἀποτυχούσης ἐπιδρομῆς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, τότε περιτροπάδην καὶ αὐτοὶ σύσσωμοι ἀντεφορμήσαντες, κόπτουσι τὴν ἐναντίαν δύναμιν, θραύουσι πᾶσαν τάξιν, καὶ τὸν στρατὸν διασπείρουσι ἐν τροπῇ.

Ἀποφρὰς ἡμέρα πρὸς τὴν Κρητικὴν ἐλευθερίαν! Οἱ δύο στρατηγοὶ Χορτάτσαι, ἀνεπίσχετον ἰδόντες πλέον τὴν συμπλοκὴν, ὥρμησαν καὶ αὐτοὶ ἡρωϊκῶς μετὰ τῶν συνετωτέρων, πρόθυμοι τὸν θάνατον νὰ συμπαραλάβωσιν ἐν τῷ κινδύνῳ τῆς πατρίδος. Ὁ Γεώργιος ἐπολέμησεν ἀνδρείως, καρτερικῶς, ἠγωνίσθη ὡς ἀπεγνωκὼς· μονομαχήσας δὲ μετά τινος πολεμίου, καὶ τρωθεὶς εἰς τὸν ὦμον, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου ἀναίσθητος. Οἱ Ἰταλοὶ ἐπήδησαν ἐπ' αὐτοῦ, βουλόμενοι νὰ τὸν συλλάβωσι ζῶντα. Καὶ βέβαια ἠχμαλωτίζετο, χωρὶς τῆς συνδρομῆς τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοδώρου, καὶ τοῦ νεωτέρου ἄλλου ἀδελφοῦ, οἵτινες σπεύσαντες μετά τινων ἱππέων, παρέλαβον αὐτὸν ἡμιθανῆ, καὶ ἔσωσαν ἀνελπίστως εἰς τὸ παρακείμενον προάστειον.

Ἡ ἀπώλεια ὑπῆρξε δυσκαταλόγιστος. Τὴν ἄτακτον τροπὴν διεδέξατο ἡ ἧττα. Ὁ Γραδίνικος πανστρατιᾷ κατεδίωξε τοὺς ἐπαναστάτας ἕως ἀποστήματος τριῶν ὡρῶν ἀπὸ τοῦ Χάνδακος· ἀλλ' οἱ Κρῆτες, ἀντὶ στρατοῦ, ἤδη δὲν εἶχον, παρὰ ἀσύντακτον καὶ τετρομασμένον ὄχλον, στερούμενον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ στρατηγῶν. Διὸ μεγάλη, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων εἰκάζομεν, ἀπέβη τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἡ φθορὰ, ἀνεξίλαστος δὲ ἡ σφαγή. Μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν τινων, συλληφθέντων καὶ πέντε ἐκ τῶν κυριωτέρων προεστώτων, ἀθυμία κατέλαβε τὰ πνεύματα, ὥστε καὶ τὰ λείψανα τοῦ στρατεύματος τῇ δε κἀκεῖσε κατεμελίσθησαν, καὶ ἡ ὁμόνοια ἐξέλιπε, καὶ πᾶσα δύναμις ἀντιστάσεως ἐφ' ὅλην τὴν νῆσον ἑπομένως ἐξενευρίσθη.

Ἡ δὲ ἐκδίκησις τοῦ νικητοῦ ἀνεδείχθη ἀξία τῆς κατὰ Γραικῶν πατροπαραδότου δυσμενείας, καὶ κακοβουλίας αὐτοῦ. Vae victis! Ἰδοὺ τὸ διάταγμα τῆς ἡμέρας. Καταβληθείσης διόλου τῆς ἀνταρσίας, ἡ πλατεῖα τοῦ Ἀρμοστείου ἐγένετο θέατρον κρεουργίας καὶ σφαγῆς καθημερινῆς, ἐγένετο τόπος καταδίκης, ἔνθα οἰκογένειαι ὁλόκληροι, χωρὶς διακρίσεως φύλου καὶ ἡλικίας ἐθυσιάσθησαν ἀπανθρώπως, ἐξωλοθρεύθησαν εἰς ἐξιλέωσιν τῆς Ἐνετικῆς ὀργῆς· τόπος φόνου, ἔνθα καὶ γέροντες πολιοὶ, καὶ παρθένοι, καὶ βρέφη ἐν δοκιμασίᾳ θανάτου συνεμαρτύρησαν τὸ μυστήριον τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας. Ὡς δ' ἂν ἡ ἑκατόμβη αὕτη μὴ ἐξήρκει, στρατιὰ λυσσώδης καὶ λῃστρικὴ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου καταστρατεύσασα, τὰ μὲν χωρία τῶν ἀρχηγῶν κατέσκαψε, τὰ δὲ σκεύη παρέδωκεν εἰς τὸ πῦρ, καὶ τὴν καταστροφὴν εἰσεποίησεν ἐν παντὶ τόπῳ, ὅπισθεν μὴ καταλιποῦσα παρὰ ἴχνη αἵματος, ἀπωλείας, καὶ φθορᾶς.

Τοιοῦτο ἔλαβε τέλος ἡ μακρὰ καὶ αἱματηρὰ ἐπανάστασις, ἣν κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπεκίνησεν ἡ Βυζαντινὴ Αὐλὴ, πρόχειρον νομίσασα καὶ εὐκατόρθωτον τὴν ὁλομελῆ της ἀποκατάστασιν, εἶτα δὲ παρέτεινε καὶ αὐτοδύναμον ἐτήρησεν ἡ πρὸς τὴν Αὐλὴν αὐτὴν ἀφοσίωσις τῆς Κρήτης! Ἡ μνήμη τοῦ ἀγῶνος τούτου ἐπέχει θέσιν περίβλεπτον καὶ εἰς τὸ μαρτυρολόγιον τῆς ἐξιστορουμένης νήσου, καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἡμετέρας ἀναγεννήσεως . . . . Ἤγγικεν ἡμέρα κρίσεως, Φῶς κοινὸν διαφωτίσει τὴν ὁμίχλην τοῦ παρελθόντος.

Αἰωνία δὲ ἡ μνήμη τῶν δύο γενναίων πρωταγωνιστῶν, Γεωργίου καὶ Θεοδώρου τῶν Χορτατσῶν! Στέφανος δόξης, πνέων τὴν δάφνην καὶ τὸν λίβανον τοῦ ἱεροῦ μας Εὐαγγελισμοῦ ἂς περιστέψῃ τὸ εὐγενὲς μέτωπόν των! Αἱ εὐχαὶ τῆς ἐλευθεροθείσης ἤδη γενεᾶς ἂς ἱλαρύνωσιν εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὴν ψυχήν των! Πρόδρομοι γενόμενοι τῶν εἰς τὰς ἡμέρας μας πρωταθλησάντων Ὑψηλαντῶν καὶ ἀποτυχόντες ἐν Κρήτῃ, ὡς ἀπέτυχον οὗτοι ἐν Μολδοβλαχίᾳ, ἠναγκάσθησαν ἐξίσου νὰ καταλείψωσι τὴν φιλτάτην τῆς ἐπαγγελίας των γῆν, ὅπως εἰς ἄλλην χώραν ἀσφαλέστερον συναναδέσωσι τὰ σκορπισθέντα νήματα τῆς ὑφῆς των. Ἐφ' ὅλους μῆνας ἡμίγυμνοι καὶ ἀνυπόδητοι καταδιωχθέντες ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἑταρχίαν· καθάπερ ἄγρια κτήνη κυνηγηθέντες εἰς ὄρη καὶ σπήλαια διὰ θηρευτικῶν κυνῶν· κρυφθέντες, σήμερον μὲν εἰς δάσος ἀπρόσιτον, ἐπὶ κορμοῦ δένδρου ὑψηλοῦ, αὔριον δὲ εἰς ὑπόγεια μοναστηρίων, ἄλλοτε δὲ εἰς κοιλώματα ποταμῶν, καὶ τὸν ἄρτον πολλάκις ὀφειλήσαντες εἰς τὴν γυναικείαν φιλανθρωπίαν, ἐπέτυχον τέλος εὐτυχέστεροι μὲν τῶν δύο ἀδελφῶν Ὑψηλαντῶν, ἀλλὰ μετὰ βασάνους δυσδιηγήτους νὰ ῥιφθῶσι πανοικεὶ εἰς μικρὸν ἀκάτιον, καὶ διὰ τούτου νὰ δραπετεύσωσιν εἰς Χίον. Ἐντεῦθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβάντες, ἔτυχον λαμπροτάτης ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννου τοῦ αὐταδέλφου του. Ἀλλ' αἱ περιποιήσεις καὶ τὰ βασιλικὰ τῆς Αὐλῆς χαρίσματα ἦσαν ἀνίσχυρα πρὸς διασκέδασιν τῶν συντονωτάτων εὐχῶν των. Αἰτήσαντες πολλάκις, καὶ μὴ εἰσακουσθέντες, ἱκετεύσαντες δύναμίν τινα στρατιωτικὴν καθ' Ἐνετῶν, μηδέποτε δὲ τὴν διάπυρον κατορθώσαντες ἐπιθυμίαν, διήγαγον ἀμφότεροι τὸν λοιπὸν βίον ἐξόριστοι καὶ περιπλανώμενοι, στενάζοντες τὴν δουλείαν τῆς πατρίδος, καὶ τὴν χαυνότητα καταρώμενοι τοῦ αἰῶνός των.

ΣΠ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΕΜΜΕΤ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 235, 236 καὶ 237.)

—ooo—

Β'.

Ἐνῷ δὲ ὁ ἀδελφὸς τοῦ νέου Ῥοβέρτου ἐξήλειφεν ἐν τῇ φυλακῇ τὸ ὑποτιθέμενον πολιτικὸν αὐτοῦ ἔγκλημα, οὗτος δεκαοκταετὴς ὢν ἐστέφετο διὰ λαμπροτάτων ἐπιτυχιῶν ἐν ταῖς μαθηματικαῖς καὶ φυσικαῖς ἐπιστήμαις. Ἡ ζέσις περὶ τὴν μάθησιν, ἡ ἐπιθυμία τῆς νίκης δὲν ἦσαν τὸ μόνον μέλημα τοῦ ζωηροῦ τούτου νοός. Παρεδέχθη ἐκ νεότητος τὰς δημοκρατικὰς καὶ ἐπαναστατικὰς ἀρχὰς τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῶν Ἡνωμένων Ἰρλανδῶν, οἱ δὲ τρικυμιώδεις καιροὶ καθ' οὓς προώρισται νὰ ζήσῃ ἐνίσχυσαν ἔτι μᾶλλον τὴν ἰσχυρὰν καὶ καθαρὰν ψυχήν του. Ὁ ἔρως τῆς πατρίδος ὑπῆρξε πάντοτε τὸ ἐνθερμότερον τῶν αἰσθημάτων των. Φαίνεται δὲ ὅτι, κατὰ θείαν πρόνοιαν, εἰς τοὺς ὀλιγώτερον ὑπὸ τῆς τύχης εὐνοουμένους τόπους, οἷοι ἡ Ἰρλανδία καὶ ἡ Πολωνία, ὁ πρὸς αὐτοὺς ἔρως τῶν τέκνων αὐτῶν εἶναι διάπυρος. Βεβαίως καὶ ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἔλεγεν ὅ,τι ἄλλοτε, ἐλέγετο καὶ περὶ τῆς Πολωνίας·

» Ὅσῳ πλέον ἡ μήτηρ δυστυχεῖ,
» Τόσῳ μᾶλλον πρέπει ν' ἀγαπῶσιν αὐτὴν
τὰ τέκνα της. »

Ἀνατραφεὶς ἐν μέσῳ τῶν φρικωδῶν σκηνῶν τοῦ 1798, ἐμίσησε τὸν ἀγγλικὸν ζυγὸν καὶ πρὶν ἢ μάθῃ νὰ συλλογίζεται· καὶ τῇ ἀληθείᾳ ποτὲ μῖσος δὲν ὑπῆρξε νομιμώτερον.

Τὰ συνταράσσοντα αὐτὸν αἰσθήματα διηρμηνεύοντο διὰ στίχων συντεθέντων ἀναμφιβόλως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μὴ στερουμένων δὲ λυρικοῦ τινος οἴστρου. Αἱ στροφαὶ αὗται ἐπιγράφονται Arbour Hill-Arbour Hill, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος λόφου πλησίον τοῦ Δουβλίνου κειμένου, ἐφ' οὗ ἀπεκεφαλίζοντο καὶ ἐθάπτοντο οἱ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καταδικαζόμενοι. « Οὐδεμία στήλη ὑψοῦται ἐπὶ τῆς θέσεως ταύ-
» της, ὅπου ἐθανατώθησαν πολλὰ εὐγενῆ θύματα.
» Ἀλλὰ τὸ αἷμα τὸ ῥεῦσαν ἐνταῦθα χειμάρρου δί-
» κην κράζει ἐκδίκησιν κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ
» τυράννου, τοῦ μηκτυρίζοντος μὲν τὴν ἀνθρωπίνην
» θλῖψιν, ἐμπαίζοντος δὲ τὰ ῥέοντα δάκρυα . . . .
» . . . Ἴδετε τὰς ἐρημωμένας ταύτας πεδιάδας,
» ποτισθείσας ἐκ τοῦ αἵματος τῶν τέκνων της· ἴ-
» δετε τὰς ὑψουμένας φλόγας ἐκ τῶν καιομένων
» τούτων χωρίων· ἀκούετε τὰς τρομερὰς ταύτας
» φωνάς; Ἐνταῦθα ἐκπνέει τις ταλαίπωρος ἐν
» μέσῳ βασάνων . . . . Ὦ θεία δίκη! ἐλευθέρωσον
» τὸν τόπον τοῦτον ἐκ τῆς βδελυρᾶς τυραννίας.
» Ἀνάλαβε τὴν πλάστιγγα καὶ τὸν θρόνον σου· ἀ-
» νάλαβε τὸ ξίφος σου, ἀλλ' ἐπίστρεψον ταχέως
» αὐτὸ εἰς τὴν θήκην του. Ἂς ὑψωθῇ ἡ ἐλευθερία
» ὑπὸ τῆς εὐσπλαγχνίας παρακολουθημένη! εἴθε ὁ
» θρίαμβός της μὴ μολυνθῇ ὑπὸ αἵματος, καὶ ἡ
» κόνις τῶν τυράννων μὴ ἀναμιχθῇ μὲ τὴν τῶν

» ἡμετέρων μαρτύρων . . . . . Καὶ σεῖς οἵτινες ἀ-
» νεπαύεσθε ἐνταῦθα εἴθε καταλείψετε ὄνομα ἱερόν!
» Ναὶ μὲν ἡ γῆ αὕτη δὲν εὐλογήθη ὑπὸ ἡγιασμένων
» προσευχῶν· ὁ ἐπίσημος ἦχος τῶν κωδώνων δὲν
» ἀντηχεῖ εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν· οὐδὲν μνημεῖον
» ἀνυψοῦται ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης. Ἐνταῦθα ὅ-
» μως ῥέουσι τὰ δάκρυα τῶν πατριωτῶν, ἐνταῦθα
» ἀκούονται αἱ εὐλογίαι τῶν πτωχῶν, καὶ ἀνυψοῦσι
» μέχρις οὐρανοῦ τὴν φήμην τοῦ θανάτου καὶ τῶν
» ἀρετῶν σας . . . . . »

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1798, ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἐγένετο μέλος τῆς ἱστορικῆς ἑταιρίας τοῦ Δουβλίνου. Ἡ γνωστοτάτη αὕτη ἑταιρία ἐθεμελιώθη τὸ 1770 πρὸς ἐξάσκησιν τῶν νέων μαθητῶν τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὴν τέχνην τοῦ λέγειν· αὕτη ὑπῆρξεν ἡ σχολὴ ἐν ᾗ ἐμορφώθησαν οἱ μεγαλύτεροι ῥήτορες τῆς Ἰρλανδίας, καὶ τὸ στάδιον καθ' ὃ ἀνεδείχθη κατὰ πρῶτον ἡ ἐμπειρία τῶν Κουήραν, Γράτταν, Πλούγκετ, Τέμπλ Ἔμμετ, κτλ. Ἐζήτουν ἀντικείμενα ἠθικὰ, ἱστορικὰ καὶ πολιτικά, ὡς τὰ ἑξῆς· « Ἡ κατάκτησις ἔθνους βαρβάρου ὑπὸ πε-
» πολιτισμένου εἶναι δικαιολογητέα ὑπὸ τὴν ἔπο-
» ψιν τῆς ἠθικῆς ;—Ὁ βασιλεὺς Κάρολος Α' δικαίως
» κατεδικάσθη, ἢ ὁ θάνατος αὐτοῦ πρέπει νὰ θεω-
» ρηθῇ ὡς ἔγκλημα ; » Καὶ ὁ μὲν πρόεδρος ἔθε-
τε τὸ ζήτημα· ἕκαστος δὲ ὡμίλει καὶ ἀπεκρίνετο κατὰ σειράν. Ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ ἐνδιατρίβωσιν εἰς ὑποθέσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἡμέρας. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς πυρετώδους ἐξάψεως τῆς ἐπικρατούσης τότε, καὶ ὁ ἀπώτερος ὑπαινιγμὸς ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς Ἰρλανδίας συνετάρασσεν ἀκροατήριον σειόμενον εὐκόλως ὑπὸ τῆς πνοῆς τῶν παθῶν τοῦ ῥήτορος. Ἡ πρώτη τοῦ Ῥοβέρτου Ἔμμετ ὁμιλία ἔκαμε κρότον. Ἐκ τῆς πρώτης ἡμέρας ἀνέδειξεν ὑπερτάτην ῥητορικὴν ἱκανότητα. Ἡ ἑταιρία συνήχθη ἵνα παραδεχθῇ αὐτὸν εἰς τοὺς κόλπους της, καὶ τὸ τεῦξν ζήτημα ἦτο τοῦτο· « Πλήρης ἐλευθερία ἐν τῇ συζητήσει εἶναι ἀναγκαία εἰς τὴν ὕπαρξιν καλῆς κυβερνήσεως ; » Ὁ πρόεδρος προειδοποίησεν ὅτι πᾶς ὑπαινιγμὸς ὡς πρὸς τὴν παροῦσαν πολιτικὴν ἦτο ἀπηγορευμένος. Ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ κατὰ τὸν πρῶτον αὐτοῦ λόγον ἐπιτηδείως ἔμεινεν ἐντὸς τῶν διαγραφέντων ὁρίων· ὑπεστήριξε τὸ φιλελεύθερον ζήτημα, ὡμίλησεν εὐφραδῶς περὶ τῶν ἀρχαίων δημοκρατιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης, καὶ ἐτελείωσε διὰ ζωηρᾶς ἀπεικονίσεως τῶν δυστυχημάτων ὅσα παράγει κυβέρνησις στερεομένη τοῦ σωτηρίου ἐλέγχου τοῦ τύπου καὶ τοῦ βήματος. Εἷς τῶν σπουδαστῶν, ὀνόματι Δέφρουδ, ἐδοκίμασε νὰ τῷ ἀποκριθῇ, καὶ ἀνήρεσεν ἓν πρὸς ἓν ὅλα αὐτοῦ τὰ ἐπιχειρήματα. Ἀλλ' ὁ Ῥοβέρτος ἀπήντησεν ἀμέσως διὰ λόγου αὐτοσχεδίου, ἐν ᾧ ἐπέδειξε σπανιωτάτην ἱκανότητα, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ δόκτωρος Μακάρτνεϋ παρόντος ἐν τῇ συνεδριάσει. « Ἐάν ποτε, εἶπεν ἐπὶ τέλους, κυβέρνησίς τις κακουργοῦσα προσβάλῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συζητήσεως, ἀπόκειται εἰς τὸν λαὸν ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῶν σφαλμάτων τῶν ἀρχηγῶν του, νὰ ἐξετάσῃ καλῶς τὰ δεινὰ ὅσα πάσχει ἕνεκα αὐτῶν, τὴν θεραπείαν ἣν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ, καὶ μετὰ ταῦτα χρέος ἔχει νὰ ἐξάξῃ ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης *συμπεράσματα πρακτικά.* »

Τὸ δῶρον τοῦ λόγου ἐφαίνετο ἔμφυτον ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Ἔμμετ· ἡ εὐγλωττία τοῦ Ῥοβέρτου ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην ὅλων τῶν παρεστώτων τὴν τοῦ πρωτοτόκου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Τέμπλ Ἔμμετ. Εὐγενὴς καὶ χαρίεις, ἁρμονικὸς καὶ τολμηρὸς, κομψὸς ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ του, ἁρμονικὸς τὴν φωνὴν, σεμνὸς καὶ σοβαρὸς τὸ ἦθος, ἐθέλγε τοὺς ἀκροατάς του. Εἰς τὸ βῆμα πρὸ πάντων ἀναδείκνυται ὁ ἄνθρωπος ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ χάριτι καὶ τῇ ἐλευθερίᾳ, καὶ δικαίως οἱ ἀρχαῖοι πρώτην τῶν τεχνῶν ὠνόμαζον τὴν ῥητορικήν. « Ἡ εὐγλωττία του ἦτο ἀληθῶς ἐξαισία, » λέγει ὁ Γράτταν, ὁ ὁποῖος μάλιστα δὲν εἶναι ὑποπτος μεροληψίας ὑπὲρ τοῦ Ῥοβέρτου Ἔμμετ· ἀλλὰ καὶ ὁ Κ. Βούρωδς, ἄριστος δικαστὴς, συνεβούλευε νὰ λέγῃ, « ὅτι κατὰ τοῦτο ἦτο ἀνώτερος παντὸς ἄλ-
» λου καὶ ἐν ἄλλοις τόποις. Ἀνέπτυσσεν εὐρύτητα
» ῥητορικὴν καὶ ἀπαράμιλλον ὕψος λόγου κατά τε
» τὸ πραγματικὸν καὶ τὸν τόπον. » Τοιαύτην δὲ εἶχεν εὐκολίαν περὶ τὴν συζήτησιν καὶ τῶν μᾶλλον ἀφῃρημένων ὑποθέσεων, τοιαύτην λαμπρότητα φαντασίας καὶ τοιοῦτο διάπυρον πάθος, ὥστε καὶ οἱ δεινότεροι τῶν ἐπικριτῶν ὡμολόγησαν τὴν ῥητορικὴν αὐτοῦ δεινότητα. Ἡ εὐγλωττία τοῦ Ῥοβέρτου Ἔμμετ ἦτο ἀκαταμάχητος· εἵλκυε τοὺς ἀκροατάς· αἱ τολμηραὶ, ἀπρόβλεπτοι καὶ ζωγραφικαὶ εἰκόνες ἐρχόμεναι σωρηδὸν ἐζωογόνουν τὰς κρίσεις αὐτοῦ. Καὶ ὅμως μόνη ἔμεινεν εἰς ἡμᾶς ἡ εὐγλωττος καὶ κατανυκτικὴ ὑπερασπίσις του.

Εἰ καὶ νέος τὴν ἡλικίαν πολλὰς ὅμως ἔδιδεν ἐλπίδας. Εἶχε δὲ ἀκατανίκητον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς συγχρόνου αὐτοῦ γενεᾶς, ἥτις τὸν ἐθεώρει ὡς ἀρχηγόν της. Ἡ πρόωρος αὐτοῦ εὐφυία, τὰ ἰσχυρὰ καὶ ἀσπαστὰ πλεονεκτήματα τοῦ χαρακτῆρός του, ἅτινα ἀπεκαλύφθησαν ἐξ αὐτῆς τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἐνέπνεον εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν θαυμασμὸν ἅμα δὲ καὶ σέβας. Καὶ ὡς λέγει ὁ Φίλλιπ, « ἦτο νέος δαιμόνιος. Ἴσως καὶ αὐτὸς συνεμερίζετο τῶν ἐλπίδων ὅσας παρεῖχεν ἡ λαμπρά του νεότης· ἀλλὰ δὲν φαίνεται ἐὰν ἐξ ὅλων τῶν παθῶν ἅτινα ἐγείρονται κατὰ τὴν αὐγὴν τοῦ βίου, ἡ φιλοδοξία ὑπῆρξε ζωηρὸν μέλημα τῆς ψυχῆς του. Φύσιν ἔχων ἐνθερμον καὶ μελαγχολικὴν, ἔζη μεταξὺ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος. Αἱ μεγάλαι ψυχαὶ καὶ οἱ ἔνδοξοι νεκροὶ ἄλλης ἐποχῆς ἦσαν οἱ ἀόρατοι μάρτυρες τῆς ζωῆς του· ἀδιάφορος ἦτο πρὸς τὰ ἐγκόσμια, καὶ οὐδὲν εἶχε ταράξει τὴν εὐγενῆ καὶ γενναίαν ταύτην καρδίαν, ἥτις τόσον ταχέως ἐπέπρωτο νὰ παύσῃ πάλλουσα.

Αἱ πρῶται ἡμέραι τῆς ἀνοίξεως, λέγει ὁ Βοβενάργ, ἔχουσιν ὀλιγωτέραν χάριν ἢ ἡ γεννωμένη ἀρετὴ τοῦ νέου. Τοιοῦτον παριστάνουσιν οἱ σύγχρονοι τὸν Ῥοβέρτον Ἔμμετ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς νεότητος αὐτοῦ, συγκερῶντα τὰς χάριτας τῆς ἐφηβείας μὲ τὰ σοβαρὰ πλεονεκτήματα τῆς ὡρίμου ἡλικίας. Ἦτο

ὑψηλοῦ ἀναστήματος, μᾶλλον ἰσχνὸς καὶ λεπτός, καὶ εἶχε δύναμιν ὅλως ἐξαιρετικὴν, ἥτις τὸν καθίστα ἱκανὸν νὰ ὑποφέρῃ ἀπόνως τοὺς μεγαλειτέρους κόπους. Ἐβάδιζε ταχέως καὶ ὅλαι του αἱ κινήσεις ἦσαν ταχεῖαι. Αἱ σωζόμεναι αὐτοῦ εἰκόνες ἐγένοντο ἐκ μνήμης μετὰ τὸν θάνατόν του, καὶ ὁ ζωγράφος, ὡς λέγεται, τὸ τραγικὸν αὐτοῦ τέλος ἔχων ὑπ' ὄψιν ἀπεικόνισεν αὐτὸν βαθέως μελαγχολικόν, ἐνῷ δὲν ἦτο τοιοῦτος κατὰ τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας τοῦ βίου του. Τὸ πρόσωπον εἶναι ἐράσμιον καὶ ἀξιοπρεπὲς, ἡ κόμη μελανὴ, ἡ ὄψις ὀμαλὴ καὶ χλωμὴ, αἱ ὀφρύες τοξοειδεῖς, καὶ οἱ μεγάλοι μελανοὶ ὀφθαλμοὶ, ὑπὸ μακρῶν βλεφαρίδων κεκαλυμμένοι, δίδουσιν εἰς τὸ βλέμμα αὐτοῦ ἀξιοσημείωτον ἔκφρασιν φιλοτιμίας, ὀξυδερκίας καὶ γλυκύτητος. Καὶ τὴν μὲν ῥῖνα ἔχει ἐπίγυπον, τὸ δὲ στόμα ἐμφαίνει ὑπερηφάνειαν· τὸ μελαγχολικὸν καὶ ζωηρὸν αὐτοῦ ἦθος δεικνύει καὶ ἰσχὺν, καὶ λεπτότητα, καὶ δραστηριότητα, καὶ τρυφερότητα ἐν ταυτῷ. Χάρις ὅμως εἰς τὴν ἀπλότητά του, εἰς τὴν παντελῆ ἔλλειψιν ἐπιτηδεύσεως, οὐδὲν κατ' ἀρχὰς ἐπέσυρεν ἰδιαζόντως τὴν προσοχήν. Ἡ σεμνότης του, καὶ περίσκεψίς τις συνήθης αὐτῷ, ἐκάλυπτον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐὰν διελέγοντο ἐνώπιον αὐτοῦ περὶ πραγμάτων διαφερόντων αὐτὸν ἰδίως, δὲν ἐφαίνετο πλέον ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος. « Ἐὰν ἐπρόκειτο, λέγει ὁ Θωμᾶς Μοὺρ, νὰ ὁρίσω ἐγὼ μεταξὺ τῶν ὅσους ἐγνώρισα ποῖος μοι ἐφάνη συνδυάζων κατ' ἀνώτατον ὅρον τὰ νοερὰ δῶρα καὶ τὸ διανοητικὸν μεγαλεῖον, δὲ θὰ ἐδίσταζον νὰ ὀνομάσω τὸν Ῥοβέρτον Ἔμμετ. Ποτὲ δὲν παρεδόθη εἰς τὰς ὁρμὰς καὶ τὴν κουφότητα τῆς νεότητος, ἂν καὶ ἀργότερον ἀπέδειξε κατὰ πόσον ἦτο ἐπιρρεπὴς πρὸς τὰ διακαέστερα τῶν παθῶν. Ἡ ἠθική του ἦτο καθαρά, αἱ ἀρχαί του λίαν αὐστηραί. Ἠγάπα τὰς ἐπιστήμας καὶ εὐδοκίμησε διαφερόντως εἰς αὐτάς· ὁ δὲ ἐνθουσιασμός του ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἰρλανδίας ἦτο αἰσθημα κληρονομικὸν ἅμα δὲ καὶ ἐθνικόν, διότι αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ δεύτερος μάρτυς ὃν ὁ πατήρ του προσέφερε θῦμα τῶν ἀρχῶν του. Ἁπλοῦς τὰς ἕξεις, ἥσυχος τὸ βλέμμα καὶ τοὺς τρόπους, ὀλίγιστα ἐδείκνυεν ἐσωτερικὴν ἐνέργειαν· ἀλλ' ἐάν τις ἤγγιζε τὴν χορδὴν τὴν ἐξυπνίζουσαν τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας αὐτοῦ, διὰ μιᾶς ὑψοῦτο ὑπεράνω τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. Ἔτι μᾶλλον τοῦτο παρετηρήθη κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς ἱστορικῆς ἑταιρίας, ὅπου τοσάκις κατέκτησε τὴν προσοχὴν καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ νέου αὐτοῦ ἀκροατηρίου. Ποτὲ δύο ἄνθρωποι δὲν διαφέρουσι μεταξὺ των τόσον ὅσον ὁ νέος αὐτὸς πρὸς ἑαυτόν, πρὸ τῆς ὁμιλίας του καὶ μετ' αὐτήν. Τὸ βλέμμα ἐκεῖνο ὅπερ πρὸ μικροῦ ἐφαίνετο ἄτονον καὶ σχεδὸν ἄψυχον, ἐξήπτετο διαμιᾶς. Ἡ ὄψις, αἱ χειρονομίαι, ἅπασα ἡ στάσις αὐτοῦ ἐλάμβανον εὐθὺς χαρακτῆρα ἐμπνεύσεως. Περὶ δὲ τῆς εὐγλωττίας του λέγω ὅσα ἐνθυμοῦμαι, διότι ἤμην νέος, ἀλλ' οὐδὲν ἤκουσα μετὰ ταῦτα ὑψηλότερον καὶ καθαρώτερον ».

Ὁ συγγραφεὺς ἀξιολόγου ἄρθρου ἐπιγραφομένου Robert Emmet and his contemporaries (1) ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἥρωος σχεδὸν μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις· « Ὁ οὐρανὸς ἐπροίκισεν αὐτὸν μὲ ἔξοχα προτερήματα· εἶχεν ἦθος ἁρμόζον εἰς μεγάλον ῥήτορα, δύναμιν φαντασίας ἐξάπτουσαν ἢ καταπραΰνουσαν κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ πάθη τοῦ ἀκροατηρίου, καὶ ἐνεργητικότητα καὶ ἐξουσίαν ἀναγκαίας εἰς ἀρχηγὸν κόμματος. Καταλογίζεται μεταξὺ τῶν καλλιτέρων υἱῶν τῆς Ἰρλανδίας, ἐκείνων οἵτινες ἀνέπτυξαν μετὰ περισσοτέρας λαμπρότητος τὸν γόνιμον αὐτῶν νοῦν, τὰ ἀξιαγάπητα προτερήματά των, καὶ συνιστῶσι τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς τὸ σέβας τοῦ κόσμου. Εἰ καὶ διαμαρτυρόμενος ἐνηγκαλίσθη ὅμως μετὰ ζέσεως τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Καθολικῶν, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐθυσίασε τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ζωήν του, ὅτε μάλιστα ὁ ἁγὼν οὗτος πολλὰ ὀλίγους συνηγόρους εἶχεν ἐν Ἰρλανδίᾳ. . . . . »

Κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς ἱστορικῆς ἑταιρίας ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Θωμᾶ Μοὺρ. Μεγάλην δὲ ἐπ' αὐτοῦ εἶχεν ἐπίρροην, καὶ οἱ δύο οὗτοι νέοι συνηνώθησαν διὰ ζωηροτάτης φιλίας. Ἡ πρὸς τὰ γράμματα κλίσις, καὶ πρὸ πάντων ὁ αὐτὸς πρὸς τὴν Ἰρλανδίαν ἔρως, συνῆψαν αὐτοὺς, εἰ καὶ ἀντίθετοι ἦσαν οἱ χαρακτῆρές των. Ἐπί τινα χρόνον ὁ Θωμᾶς Μοὺρ παρεδέχθη πᾶς ἰδέας καὶ συνεμέθεξε τῶν ἐλπίδων τοῦ φίλου αὐτοῦ. Περίεργον εἶναι νὰ τὸν ἀκούσωμεν κατὰ τὴν παρακμὴν τῆς ἡλικίας, ἀπαλλαχθέντα τῶν φαντασιοκοπιῶν τῆς νεότητος, σχεδὸν μετανοοῦντα διὰ τὰ παρελθόντα αὐτοῦ σφάλματα, καὶ μὴ γινώσκοντα ἐὰν ἀδίκως ἢ δικαίως μετανοῇ, διηγούμενον τὴν ἀρχὴν τῆς μετὰ τοῦ Ῥοβέρτου Ἔμμετ σχέσεώς του. « Ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τὰ ἔξω πολιτικὴ ταραχὴ εἶχεν εἰσδύσει καὶ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, καὶ τις νέος, προωρισμένος νὰ παραστήσῃ πρόσωπον διὰ παντὸς ἀξιομνημόνευτον κατὰ τὰς ταραχὰς τῆς Ἰρλανδίας, εὕλκυε τότε τὴν προσοχὴν τῶν τε σπουδαστῶν καὶ τῶν ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου ἀρχῶν, διὰ τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ εὐγλωττίαν κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς ἱστορικῆς ἑταιρίας, καὶ τὴν τόλμην τῶν ἰδεῶν του. Ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἐπρώτευε μεταξὺ ἡμῶν· μεγαλήτερος ἴσως ἐμοῦ τὴν ἡλικίαν (δὲν τὸ ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς), ἐφαίνετο ὅμως πολὺ πρεσβύτερός μου· ἀλλὰ καὶ πλὴν τούτου τοσαύτη ὑπῆρχε τότε διαφορὰ μεταξὺ ἡμῶν,

(1) London and Dublin Magazine. 1825. Τὸ ἄρθρον τοῦτο προσφάτως ἐδημοσιεύθη ἐν τινι συλλογῇ ἐπιγραφομένῃ Rebellion book and black history, συλλογῇ ὅλων τῶν ἐγγράφων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀνταρσίαν μὲ τὴν στιχηράν ταύτην ἐπιγραφήν·

« Ἀνταρσία! λέξις εὐτελὴς καὶ ἀτιμωτικὴ ἥτις, ἀδίκως ἐκηλίδωσε πολλάκις καὶ τὸν ἱερώτατον τῶν ἀγώνων, τὸν ἱσοῖον λόγος ἢ ξίφος ἀνθρώπου ἔσωσέ ποτε ἢ ἀπώλεσε. Πόσαι εὐγενεῖς καρδίαι, ὑπὲρ τοῦ καλοῦ ἐργαζόμεναι, κατεδικάσθησαν ὡς ἀνάρτιδες, ἐνῷ ἐὰν μίαν μόνην ἡμέραν, μίαν μόνην ὥραν ἐπετύγχανον, ἤθελον ἀποκτήσει αἰωνίαν δόξαν! » Τοὺς στίχους τούτους ἐποίησεν ὁ Θωμᾶς Μοὺρ.

ὥστε ὅτε ὠνομάσθην μέλος τῆς ἑταιρίας, τὸν εὖρον φήμην μεγάλην ἔχοντα, ἀνώτερον τῶν περὶ αὐτὸν, ὄχι μόνον διὰ τῶν γνώσεων καὶ τῆς εὐγλωττίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἀμέμπτου καὶ καθαροῦ βίου καὶ τῆς γλυκύτητος τῶν τρόπων του. Δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν ἰδέαν τινὰ τῆς πολιτικῆς ἥτις ἐπεκράτει ἐν τῇ ἱστορικῇ ἑταιρίᾳ ἐκ τῆς φύσεως τῶν εἰς συζήτησιν τιθεμένων ζητημάτων. Μεταξὺ ἄλλων ἐνθυμοῦμαι τοῦτο· —«Ἡ ἀριστοκρατία ἢ ἡ δημοκρατία συντελεῖ μᾶλλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλολογίας;» Ἰδοὺ καὶ ἄλλο ζήτημα ἔτι ἐπισφαλέστερον καὶ ἀποβλέπον ἐρφαντικώτερον τὴν μεταξὺ τῶν κομμάτων τρομερὰν πάλην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. «Ὁ στρατιώτης εἶναι εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις ὑποχρεωμένος νὰ ὑπακούῃ εἰς τὰς προσταγὰς τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ;» Ἐπὶ τοῦ πρώτου τῶν δύο τούτων ζητημάτων ἡ εὐγλωττία τοῦ Ῥοβέρτου Ἔμμετ ὑπῆρξεν ἀληθῶς θαυμασία· νομίζω ὅτι ἔτι ἀκούω τὸν τόνον τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Κατὰ φυσικὸν λόγον ὑπερασπίσθη μετὰ ζέσεως τὸ δημοκρατικὸν μέρος τοῦ ζητήματος. Ἀφοῦ πρῶτον ἐπεθεώρησεν ἐν συντομίᾳ τὰς δημοκρατίας τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ μέσου αἰῶνος, τὰς Ἀθήνας, τὴν Ῥώμην, τὴν Φλωρεντίαν, καὶ ἐπήνεσε πᾶν ὅ,τι ἔπραξαν ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, τέλος ἐπελήφθη τοῦ μεγάλου καὶ κινδυνώδους ζητήματος τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐτόλμησε νὰ ἐπαινέσῃ τὴν νέαν δημοκρατίαν, καὶ ἀναμνήσκων τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος διερχομένου τὸν ποταμὸν καὶ κρατοῦντος διὰ τῆς μιᾶς μὲν τὴν σπάθην, διὰ δὲ τῆς ἄλλης τὰ σχοινία του· «Οὕτω, λέγει, ἡ Γαλλία ἐν ταῖς ἡμέραις μας διῆλθε θάλασσαν αἵματος· ἀλλ' ἐνῷ διὰ τῆς σπάθης ἀπωθεῖ τοὺς προσβάλλοντας, ἐξ ἄλλου διατηρεῖ ἐντὸς τῶν κόλπων της τὰ ἱερὰ συμφέροντα τῶν τεχνῶν καὶ τῆς φιλολογίας.» Μεταβὰς ἀκολούθως εἰς τὸ δεύτερον ζήτημα, ἐπολέμησε τὴν θεωρίαν τῆς παθητικῆς ὑποταγῆς, δουλικῆς, κατ' αὐτὸν, καὶ ἐξευτελιστικῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἀπεικόνισε στρατιώτην ἀποθνήσκοντα εἰς τὰς τάξεις τῶν τυράννων τοῦ τόπου του, ἐμφανιζόμενον καθημαγμένον δι' ἀθώου αἵματος ἐνώπιον Θεοῦ, καὶ μετ' ἀγωνίας κράζοντα· «ἠγνόουν τί ἔπραττον.»

Φανταζόμεθα συνήθως τὸν Ῥοβέρτον Ἔμμετ τὸ βλέμμα ἔχοντα ζωηρὸν καὶ ὑπερόπτικον, περικυκλωμένον ὑπὸ τῆς διαπύρου ἐκείνης νεολαίας, ἥτις κρεμαμένη ἀπὸ τῶν χειλέων του ἐθεώρει τὸν ἀτρόμητον ῥήτορα ὡς τὸν μέλλοντα ἐλευθερωτὴν τῆς Ἰρλανδίας. Ὅλοι συνεμερίζοντο τότε τὸν ἐνθουσιασμὸν ὃν ἐνέπνεεν εἰς ὅλας τὰς γενναίας ψυχὰς ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἥτις μέχρι τοῦδε ἠπάτησε τὰς ἐλπίδας τοῦ κόσμου· εἶχε μάλιστα τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἀγαθὸς ἀγὼν ἐπὶ τέλους θριαμβεύει, καὶ ὅτι ἡ τυραννία καὶ ἡ κακία, ἐμπεριέχουσι τὴν καταστρεπτικὴν αὐτῶν ἀρχήν. Ἐὰν ἡ ἰδέα εἶναι ψευδὴς δυνάμεθα νὰ τὸν συγχωρήσωμεν ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς του νεότητος. Ὁ Γράτταν δὲν θὰ ἐσυμφώνει μετ' αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰ τῆς Γαλλίας, διότι συνείθιζε νὰ λέγῃ· «Μὴ ἐγγίζετε τὸ δένδρον τοῦτο τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως προξενεῖ θάνατον καὶ δὲν εἶναι τὸ δένδρον τῆς σοφίας.»

«....Ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Θωμᾶς Μοὺρ, ἦτο ὁ ἀρχηγὸς καὶ τὸ καύχημα τοῦ δημοτικοῦ κόμματος τῆς ἑταιρίας ἡμῶν, καὶ, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ὁποῖος ἐρεθισμὸς ἐπεκράτει τότε, ἔπρεπεν ὄχι μόνον νὰ ζῶμεν κατὰ τοὺς τρικυμιώδεις ἐκείνους χρόνους, ἀλλὰ καὶ νὰ συμμετέχωμεν, ὅπως ἐγώ, ὅλων τῶν ἐλπίδων, τῶν αἰσθημάτων, τῶν παθῶν ἅτινα ἐταράττοντο ἐν ταῖς κεφαλαῖς καὶ ταῖς καρδίαις. Μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων οἰκείων τῶν γονέων μου εἶδον πολλοὺς ἐξ ἐκείνων οἵτινες περιεπλέχθησαν βαθύτατα εἰς συνωμοσίας, καὶ μεταξὺ τῶν νέων φίλων οἵτινες προσετέθησαν τὸ ἔτος τοῦτο ἐν τῇ ἑταιρίᾳ μας, πρέπει νὰ ἀριθμήσωμεν τὸν Ἐδουάρδον Ὕδσον, καὶ τὸν ἀτυχῆ Ῥοβέρτον Ἔμμετ. Εἰ καὶ ἦτο ἀπηγορευμένον νὰ συζητῶμεν περὶ τῆς καθεστώσης πολιτικῆς καταστάσεως, ἦτο ὅμως εὔκολον νὰ φέρωμεν εἰς μέσον διὰ παραβάσεων τὴν Ἰρλανδίαν καὶ τὰς ἐλπίδαις της. Ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἐκράτει τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐντὸς τῶν χειρῶν αὐτοῦ· ὁ δραστήριος ἅμα δὲ καὶ πρᾶος χαρακτήρ του ἔδιδεν αὐτῷ μεγίστην ἐξουσίαν ἐφ' ἡμῶν θεωρούντων αὐτὸν ἀνώτερον. Τοιοῦτο ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἡ ἐρφία του, ὡς καὶ ἡ ταχύτης μεθ' ἧς τὸ ἀκροατήριον ἤκουε πάντα ὑπαινιγμὸν εἰ τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας, ὥστε δικαίως ἡ κυβέρνησις ἀνησύχει. Τοσοῦτον δὲ οἱ ἐν τῇ ἑταιρίᾳ ἦσαν ἀνίκανοι νὰ ἀποκριθῶσιν εἰς αὐτὸν, ὥστε ἡ διοίκησις ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ ἐπίτηδες δικηγόρον ἀπολαύοντα μεγάλης φήμης ἵνα ἀποκριθῇ εἰς τὸν Ῥοβέρτον Ἔμμετ, καὶ νὰ πολεμήσῃ τὸ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα τῶν λόγων του. Εἰς τοῦτον ἀποκρινόμενός ποτε ὁ Ῥοβέρτος συνεταράχθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐκεῖνοι οἵτινες ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν, καὶ τῶν ὁποίων ἦτο καύχημα κατεπλήχθησαν. Εἴτε διότι ἀπώλεσε τὸ νῆμα τῶν ἰδεῶν του, εἴτε μᾶλλον διότι μετριόφρων καὶ σεμνὸς ἐθεώρει τολμηρὸν νὰ ἀποκριθῇ εἰς ἄνθρωπον πολὺ ἀνώτερον τὴν ἡλικίαν, ἤρχισε νὰ διστάζῃ, νὰ δισσολογῇ, καὶ ἔπειτα, μετά τινας ἀνωφελεῖς προσπαθείας ἵνα ἐξακολουθήσῃ, ἐκάθησε καὶ ἀφῆκεν ὅλους ἡμᾶς τεταπεινωμένους διὰ τὴν ἀποτυχίαν ἣν ὁ ἥρως ἡμῶν πρώτην φορὰν ὑπέστη.»

Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς κατὰ ποίαν ἐποχὴν ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἐγένετο μέλος τῆς ἑταιρίας τῶν Ἡνωμένων Ἰρλανδῶν. Ἀνετράφη καὶ ἔζησεν ἐν μέσῳ οἰκογενείας συνωμοτῶν. Ἐν ἡλικίᾳ δεκαπέντε ἢ δεκαεξ ἐτῶν παρευρέθη πολλάκις εἰς τὰς συνεδριάσεις τῶν μυστικῶν ἑταιριῶν, ἐν αἷς ὁ Θεοβάλδος Οὐόλφ Τὸν ἐξέθετε τὰ σχέδια αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τοῦ τόπου του, καὶ, ὡς λέγεται, συνεκινήθη ἀκούων τοὺς τόνους τοῦ ζωηροῦ καὶ ἀνδρικοῦ αὐτοῦ λόγου. Τὰ προηγούμενα τῆς οἰκογενείας του τὸν καθίστανον ὕποπτον εἰς τὴν κυβέρνησιν· ἡ θέρμη τῶν ἰδεῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος, τὸ φατριαστικὸν πολίτευμα, ἡ ἀφροσύνη τῆς διαγωγῆς του ἐπεβάρυνον ἔτι μᾶλλον τοὺς κινδύνους τῆς θέσεως ταύτης.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΠΕΡΙ ΠΟΡΦΥΡΑΣ.

—ooo—

Ἡ ἀνεύρεσις ἀπείρου πλήθους κοχλιῶν, μεταξὺ τῶν χωμάτων ἅτινα ἐκάλυπτον τὸ θέατρον τοῦ Ἡρώδου, ἐξ ὧν ὁ ἔντιμος Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων συμπεραίνει ὅτι ἐν Ἀθήναις ὑπῆρξε κατάστημα ἐν ᾧ κατεσκευάζετο πορφύρα, μοὶ δίδει ἀφορμὴν νὰ ἐκθέσω ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς πορφύρας ταύτης. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν, ἢ καὶ εἰς τὸν χρωματισμὸν τῶν ὑφασμάτων πρὸς ἔντριμμα, οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο ἐρυθρὰ χρώματα. Τὸ κυριώτερον δὲ ἦτον τὸ κιννάβαρι, τὸ ὁποῖον ἀνωρύττετο ἐκ τῶν ἀργυροφόρων μεταλλείων τοῦ Λαυρίου· ἐχρησίμευε δὲ μόνον, ὡς φαίνεται, εἰς ἀποχώρησιν τοῦ μεταλλικοῦ ὑδραργύρου. Κιννάβαρι τεχνητὸν κατεσκευάσθη ἐν Ἀθήναις παρά τινος Καλλίου, κατὰ τὴν Κ' Ὀλυμπιάδα· ἐγένετο δὲ χρῆσις αὐτοῦ μετὰ μίγματος κηροῦ καὶ μαστίχης, ὑπὸ τὸ ὄνομα κηρομαστίχη. Ἐκτὸς τούτου τοῦ κιννα6άρεως οἱ ἀρχαῖοι εἶχον καὶ τὸ μίνιον, ἤτοι ὀξείδιον τοῦ μολύβδου, καὶ τινα εἴδη ὤχρας, τὰ ὁποῖα καιόμενα ἐλάμβανον ὡραιότατον ἐρυθροῦν χρῶμα. Τὸ δὲ μίνιον τοῦτο κατεσκευάζετο, ὡς φαίνεται, πρὸ πάντων εἰς τὴν νῆσον Κέαν, ἴσως ἐκ τοῦ ἐκεῖ εὑρισκομένου μολύβδου, ἢ ἐκ τῶν ἐν τοῖς μεταλλείοις τοῦ Λαυρίου ἀνορυσσομένων ἀργυροφόρων μολυβδούχων ὀρυκτῶν. Σώζεται δὲ περίεργος ἐπιγραφὴ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξάγεται ὅτι μεταξὺ τῶν Κείων καὶ τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρξε συνθήκη ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τοῦ ἐκ τῆς νήσου ἐκείνης ἐξαγομένου μινίου. Περὶ δὲ τῶν ἐρυθρῶν χρωμάτων ἅτινα κατεσκευάζοντο ἐκ φυτικῶν οὐσιῶν, γνωρίζομεν ὅτι πρὸς ἐρυθρὸν χρωματισμὸν μετεχειρίζοντο ῥίζαν τινὰ ὀνομαζομένην ἀγχουσαν (anchusa)· διὸ καὶ τὸ δι' αὐτῆς χρωματίζειν ὠνομάσθη ἀγχουσίζειν. Ἕτερόν τι φυτὸν χρήσιμον πρὸς ἐρυθρὸν χρωματισμὸν ἦτο τὸ ἐρυθρόδανον (Rubia tinctorum), καὶ τῆς ῥίζης ταύτης ποιεῖται μνείαν ὁ Πλίνιος λέγων· Radix est rubra tingendo rubra, Erythrodanon vocant, nos Rubram a radicis colore qua lanae tinguntur.

Ἀμφότεραι αἱ ῥίζαι αὗται ἐχρησίμευον, οὐχὶ ὅμως μόναι· ἀλλ', ὡς φαίνεται, τὰ ἀποβράσματα καὶ οἱ πρόσφατοι ὀποὶ αὐτῶν, συμμιγνυόμενοι μετὰ τῆς πορφύρας, ἀπετέλουν ἀλλοίωσίν τινα τοῦ ἀληθοῦς πορφυροῦ χρώματος. Εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ἀναγινώσκομεν ὅτι εἰς τὴν Τροάδα καὶ εἰς τὴν Καρύαν μετεχειρίζοντο τὴν πορφύραν καὶ τὰν φοίνικα ὡς βαπτικὰς οὐσίας· τοῦ δὲ ἐκ τοῦ φοίνικος ἐρυθροῦ χρώματος ἐγίνετο χρῆσις εἰς βαφὴν ἐσθήτων· ἡ δὲ πορφύρα εἰς βαφὴν ἐλεφαντίνων ὀστέων ὑπὸ τὸ ὄνομα Purpura puniceum. Ἡ πορφύρα τῆς ὁποίας ἐγίνετο χρῆσις εἰς χρωματισμὸν ἐσθήτων τῶν τῆς Ἀσίας Τυράννων, ἕνα ἥμισυ αἰῶνα π. Χ, ἦτο ἀναμφιβόλως διάφορος τῆς πορφύρας τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἰσήχθησαν διάφορα εἴδη πορφύρας. Εἰς κατασκευὴν ἀληθοῦς πορφύρας μετεχειρίσθησαν δύο εἴδη κοχλιῶν· καὶ τὸ μὲν ἐν ὠνόμαζον *κήρυκα* (Murex Buccinum) τὸ δὲ ἄλλο *πορφύραν ἢ πορφυροκοχλίαν* (Pelagia purpurea.)

Ἀμφότεροι οἱ κοχλίαι εὑρίσκοντο ἀπεικονισμένοι ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς Τύρου, ὅ καὶ τεκμηριοῦ ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετεχειρίζοντο τοὺς κοχλίας τούτους.

Ὁ Ἀριστοτέλης πρῶτος περιέγραψε τοὺς κοχλίας τούτους, εἰπὼν ὅτι ἡ πορφύρα εὑρίσκεται ἐγκεκλεισμένη ἐντὸς σάκκου κειμένου μεταξὺ τοῦ ἥπατος καὶ τοῦ λαιμοῦ τῶν ζώων τούτων.

Ἡ κατασκευὴ τῆς πορφύρας ἐγίνετο εἰς τὰ ἐργαστάσια τῶν πορφυροβαφέων, ὁ δὲ ὁπὸς τῆς πορφύρας ὀνομαζόμενος κήρυξ (Buccinum) ἔκλινε πρὸς τὸ ὕσγινον, δὲν εἶχε ὅμως διάρκειαν, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἀνεμιγνύετο μετὰ τοῦ ἀληθοῦς καὶ γνησίου ὁποῦ τῆς πορφύρας. Διαφοραὶ τοῦ πορφυροῦ χρώματος παρήχθησαν διὰ προσθήκης ὁπῶν τινων φυτῶν, ὡς μανθάνομεν ἐκ τινος περιέργου σημειώσεως τοῦ Δημοκρίτου ἐξ Ἀβδήρων. Ἐκ τῶν φυτῶν τούτων εἶναι καὶ τὸ Ἐρυθρόδανον, τὸ Ἰταλικὸν ῥόδον, τὸ Πρινοκόκκιον. Ὅτι μετεχειρίσθησαν πρὸς τοῦτον τὸν σκοπὸν, καὶ τὸν κόκκον τοῦ πρίνου, ἢ τὸ πρινοκόκκιον συνήθως λεγόμενον, ἐξάγεται ἐκ τοῦ Παυσανίου λέγοντος, ὅτι οἱ κόκκοι οἱ περὶ τὴν χώραν τῆς Ἀμβρύσσου εἰς τὴν Φωκίδα συλλεχθέντες προήγαγον ὡραίαν πορφύραν. Ἐκ τῶν διαφόρων πραγμάτων, ἅτινα ἐχρωματίζοντο πορφυρᾶ, ἤτοι πρὸ πάντων τὸ ἔριον. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἐχρωματίσθη ἡ μέταξα, καὶ κατὰ τὸν Πλίνιον ἐβάφη καὶ τὸ λίνον, ὡς καὶ ὁ βύσσος. Οὕτω πως χρωματιζόμενα τὰ νήματα ὑφαίνοντο ἀκόλουθως. Τὰ σημαντικώτερα καταστήματα ἐν οἷς κατεσκευάζετο ἡ πορφύρα, ἔκειντο εἰς τὴν παραλίαν χάριν τῆς ἁλιείας τῶν κοχλιῶν· οἱ δὲ καταγινόμενοι εἰς ταύτην ἐκαλοῦντο πορφυρεῖς (Muricileguli, Conchyoleguli). Τοιαῦτα ἐργαστάσια ὑπῆρχον ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις εἰς *Τύρον*, *Κῶ*, *Ἀμύκλαν* *Σάλωνα* τῆς *Δαλματίας*, *Αἶσιον* ἐν *Ἴστρῳ*, εἰς *Τάραντον*, *Ἀγκῶναν*, *Ἰτρούβιον*, Ἀρήμινον, Συρακούσας καὶ εἰς Τίτην τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Ἡ δὲ ἐμπορία τῆς πορφύρας ἐξετάθη εἰς ἄκρον. Οἱ Αὐτοκράτορες τῶν Ῥωμαίων ἐπροσπάθησαν νὰ διατηρήσωσι τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα μόνον δι' ἑαυτούς, θεωρήσαντες αὐτὸ ὡς σημεῖον τῆς ἀνωτάτης ἀξίας, καὶ πρὸς τούτοις ἵνα περιορίσωσι τὴν πολυτέλειαν· διὸ καὶ ἀπηγορεύθη ἡ πώλησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, μετὰ ταῦτα δὲ ἐπὶ ποινῇ καὶ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος· ἀλλ' ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ ηὔξανεν οὐ μόνον διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ἀποχρώσεων αὐτοῦ,

ἀλλὰ καὶ διότι ἦτο ἀνεξίτηλον. Εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὁ πορφυροῦς μανδύας ἦτο ἔνδυμα παρατάξεως, δι' ὃ καὶ ἐκλήθησαν οἱ φέροντες αὐτὸ πορφυροφόροι· Tyranos purpureos.

Ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ ἐξάγεται ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν Ἀθηναίων ἐφόρουν πορφυροχρόνους μανδύας, ἐκ δὲ Ῥωμαίων συγγραφέων μανθάνομεν ὅτι οἱ τροπαιοῦχοι στρατηγοὶ ἐφόρουν πορφυροῦν μανδύαν καλούμενον, Toga purpurea, Toga picta.

Οἱ δὲ μανδύαι τῶν αὐτοκρατόρων ἦσαν πλὴν τούτου καὶ διὰ χρυσίου πεποικιλμένοι· διὸ καὶ ἐλέγοντο Imperium summere.

Τοῦ πορφυροῦ χρώματος ἐγένετο χρῆσις καὶ ἐπὶ διαφόρων ἄλλων ἀντικειμένων, εἰς σάνδαλα, παρ. χάριν, εἰς μελάνην, δι' ἧς οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες ὑπεγράφοντο, κλ. Ἐπετρέπετο δὲ κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τὰς προβεβηκυίας τῶν Ῥωμαίων γυναῖκας, διὸ καὶ ἐκλήθησαν αἱ φέρουσαι τοῦτο Matronae purpureae.

Σ. ΛΑΝΔΕΡΕΡ.

ΠΙΝΕΡΟΥΚΑ.

—ooo—

Ἐν τοῖς ἀριθμοῖς 219 καὶ 235, τοῦ ἀξιοτίμου περιοδικοῦ συγγράμματος *Πανδώρα*, εἷς τῶν ἐν Καΐρῳ συνδρομητῶν, κατεχώρισε σημειώσεις τινὰς καὶ παρατηρήσεις περὶ τῆς πατρίδος του Κοριτσᾶς καὶ τῶν πέριξ. Χαίρω, διότι ἐγώ, ὁπωσοῦν ἡμαρτημένως γράψας περὶ αὐτῆς ἐν τῇ χρονογραφίᾳ μου (ὡς προοιμιάζει) ἐδώσα ἀφορμὴν ἐνεργείας εἰς τὸν κάλαμον αὐτοῦ· προτρέπω δὲ αὐτὸν συγχρόνως ἵνα ἐνασχοληθῇ καὶ περὶ ἄλλα τοιαῦτα πολιτειογραφικὰ ἀντικείμενα, διότι ἐκ τοιούτων εἰδήσεων διαφωτίζεται ἡ ἐθνικὴ ἀρχαιολογία καὶ ἱστοριογραφία· ὅθεν καὶ δὲν θεωρῶ περιττὰς ἀντιπαρατηρήσεις τινὰς εἰς ὅσα λέγει ὡς ἕπεται·

« Ἐπειδὴ ὁ Κύριος Π. Ἀραβαντινὸς ἐν τῇ χρονογραφίᾳ τῆς Ἠπείρου, ἔγραψέ τινα καὶ περὶ τῆς πατρίδος μου Κοριτσᾶς, ὁπωσοῦν ἡμαρτημένα, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ εἴπω ὀλίγα περὶ τούτου (Ἀριθ. 119 σελ. 69).

» Διότι ὁ Κύριος Π. Ἀραβαντινὸς ἐν τῇ χρονογραφίᾳ τῆς Ἠπείρου, ὁμιλῶν περὶ τῶν ἀρνησιθρήσκων τούτων (Ἀλβανοτούρκων) χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν πολλοὶ τούτων, τὸν Ἰσλαμισμὸν βιαίως ἠσπάσθησαν, οὐδὲ τὰς περιστάσεις καὶ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν των, καὶ μάλιστα τὴν ἐκδίκησιν καὶ τὸ ἰδιαίτερον μῖσος τῶν Σουλτάνων κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν ἥρωα Γ. Καστριώτην ἀπτήτων Ἀλβανῶν, θεωρεῖ αὐτοὺς πάντη ξένους ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐξαιρεῖ τοὺς ὁμοεθνεῖς Σουλιώτας, Χορμοβίτας, Ὑδραίους, κτλ. Καὶ πρῶτον παραπέμπω τὸν Κύριον Ἀραβαντινὸν πρὸς τὸν ἀρχαιολόγον D. jur. Johann Georg von Han, Γερμανόν, ὅστις εἰς τὸ σοφόν του σύγγραμμα Albanesische studien» τοῦ 1854, κάμνει μὲ μεγάλην περίνοιαν καὶ τὴν παραγωγὴν τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος Σκιπετάρι, τὸ ὁποῖον ὁ Κ. Ἀραβαντινὸς κακῶς παράγει ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς λέξεως schioppo =τουφέκι, ὡσανεὶ οἱ Ἰταλοὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς, ὡς καλοὺς ὁπλοποιοὺς τὸ ἐπίθετον Σκιπετάρ, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας αὐτοὶ ἑαυτοὺς ὀνομάζουσι μὲ αὐτὸ τὸ ἐπώνυμον, καὶ ἑπομένως ἡ ἐτυμολογία πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐντὸς τῆς ἰδίας γλώσσης. Ἰδοὺ δὲ τί γράφει ὁ Κύριος Χάν· « Οἱ στρατιῶται του ἐπωνόμαζον τὸν μέγαν Πύῤῥον διὰ τὴν μεγάλην ἀνδρίαν του Λετὸν, τουτέστι Ἀλβανιστὶ Σκίπιε, αὐτὸς δὲ τοὺς ἀπήντα· « Πῶς γὰρ οὐ μέλλω, τοῖς ὑμετέροις ὅπλοις ὥσπερ ὠκυπτέροις αἰρόμενος.»

» Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξον, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ἐπωνομάσθησαν Σκιπετάροι ἀπὸ τοῦ Σκίπιε ὡς ὀπαδοὶ ἢ ἀπόγονοι τοῦ Πύῤῥου τοῦ ἐπονομασθέντος Λετοῦ = Σκίπιε. Ἐπιφέρει δὲ καὶ ἄλλην γνώμην κατὰ τοῦτο προσφυεστέραν ἴσως ὁ ἴδιος. Ἀπὸ τῆς λέξεως σκήπων = βακτηρία, Λατινιστὶ scapos, Ἀλβανιστὶ σκὸπ καὶ στὰπ ἔγεινε σκῆπον, σκῆπτον, καὶ σκῆπτρον. Ὥστε ἀπὸ τοῦ σκὴπ ἢ σκὸπ γίνεται σκιπετάρ = σκηπτοῦχος, βασιλεύς, ῥαβδοῦχος » (Ἀριθ. 235 σελ. 448).

Ἐπειδὴ δὲ τὰς παρατηρήσεις ταύτας καὶ ἐπικρίσεις του ἐξήγαγεν ἐξ ὅσων ἐγὼ ἔγραψα περὶ τῆς Ἀλβανικῆς φυλῆς, κρίνω ἀναγκαῖον νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα τὰ γεγραμμένα μοι (τόμ. Β'.).

α' *Ἀλβανοί*. Περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἀρχαιότητος τοῦ ἔθνους τούτου διεφώνοῦσιν οἱ Ἱστορικοὶ καὶ Γεωγράφοι. Ὁ Μελέτιος γνωμοδοτεῖ, ὅτι ὑπάρχει ἔθνος Κελτικὸν ἀπῳκισμένον εἰς τὴν Ἰκπηγίαν τῆς Ἰταλίας, ἐξ ἧς διέβησαν εἰς Δυῤῥάχιον καὶ ἐκεῖθεν ὀλίγον διεσπάρησαν. Ὁ Λαόνικος Χαλκοκονδύλης περὶ τῶν Ἀλβανῶν ἐκφέρει τὰ ἑπόμενα· « ἐγὼ οὐδόλως φρονῶ ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ὑπάρχουσιν Ἰλλυρικὸν γένος, ὥς τινες λέγουσιν, ἀλλὰ γνωρίζω καὶ παρὰ πολλῶν ἤκουσα, ὅτι ἀπὸ τοῦ Δυῤῥαχίου ὁρμηθέντες ἐφηπλώθησαν προοδεύοντες πρὸς τὰ Ἀνατολικὰ μέρη μέχρι Αἰτωλίας, Θεσσαλίας, καὶ μέρους τῆς Μακεδονίας· ἀλλ' εἴτε ἀπὸ τῆς Ἰαπυγίας, ὥς τινες λέγουσι, διέβησαν εἰς Δυῤῥάχιον, εἴτε ἐκεῖσε ἐξ ἀρχῆς ὅμοροι τῶν Ἰλλυριῶν ὑπῆρχον, οὐ δύναμαι θετικῶς ἵνα συμπεράνω, ἀλλ' οὔτε ἐὰν ἀμφότερα τὰ δύο αὐτὰ γένη Ἀλβανοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ ἐκ τῶν χωρῶν τῶν πρὸς τὸ Ἰονικὸν πέλαγος ὁρμηθέντα, τὸ μὲν τῶν Ἰλλυριῶν ἐξηπλώθη πρὸς Δυσμάς, τὸ δὲ τῶν Ἀλβανῶν πρὸς Ἀνατολάς. Μᾶλλον δὲ φρονῶ, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ὑπάρχουσιν ἐκ τῶν Μακεδονικῶν φυλῶν παρὰ ἐξ ἄλλης τινὸς ἐθνικῆς ῥίζης, διότι πρὸς τοὺς Μακεδόνας μᾶλλον πλησιάζουσιν. » Ὁ δὲ Κύριος Πουκεβίλ παρατρέχων τὰς παρατηρήσεις τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν, Καντακουζηνοῦ, Χαλκοκονδύλου, καὶ ἑτέρων τινῶν, καὶ διαιρῶν τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς Γκέκιδας, Λιάπιδας, Τόσκιδας καὶ Τσάμιδας, σπεύδει ἵνα ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην, ὅτι κατάγονται ἀπὸ τῶν Κόχλων τῆς Ἀσίας, τῶν καταδιωξάντων τοὺς Ἀργοναύτας, καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ἀρχῆς ὁρμώμενος κρίνει καὶ συμπεραίνει (τολμηρῶς καὶ βεβιασμένως κατ' ἐμὴν γνώμην) τὴν περὶ τοῦ ἔθνους τούτου ἀρχαιολογίαν. Ἀδιαφιλονείκητον ὑπάρχει ὅτι τὸ ἔθνος αὐτὸ πρό τινων αἰώνων ἐνῴκει εἰς τὰς πέριξ τοῦ Δυῤῥαχίου χώρας, διακρινόμενον ἐκ γλώσσης διαφερούσης τῶν ὁμόρων, καὶ ἐκ διαίτης καὶ ἠθῶν ἐξιδιασμένων. Συγχωνευόμενον δὲ ἱστορικῶς μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μετὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἰλλυρίας καὶ Ἠπείρου, διετήρησε τὰ ἤθη καὶ τὴν γλῶσσαν του κατὰ πάσης ἐπιῤῥοίας καὶ καταπιέσεως, αἵτινες συνέβαινον ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων εἰσβολῶν καὶ ἐπιδρομῶν τοσούτων ἀγρίων ἐθνῶν, καὶ μόνον ὡς πρὸς τὴν θρησκευτικὴν δοξασίαν εὐκόλως πως μετὰ τῶν κρατούντων συνεφώνουν, τὰ εἴδωλα μετὰ τῶν Ἑλλήνων λατρεύοντες, τὸν Πάπαν μετὰ τῶν Νορμανδῶν θεοποιοῦντες, καὶ τὸν Μωάμεθ ἐνστερνισθέντες ὅτε οἱ κατακτηταὶ τοὺς ἠνάγκασαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σουλτὰν Ἀμουράτου τοῦ Β' καὶ τῶν διαδόχων του. Ὡς ἐκ τούτου δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ἐνοικούντων παρῄτησαν τὸν Χριστιανισμὸν, ἐνῷ οἱ εἰς τὰ ὀρεινότερα (ὁποῖοι οἱ Μεριδῖται, Χειμαῤῥαῖοι καὶ Σουλιῶται) διετήρησαν τὴν θρησκείαν μετὰ τῆς ἀνεξαρτησίας των. Συνέτεινε δὲ οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ διατηρηθῆναι χριστιανίζον ἓν μέρος τῶν Ἀλβανικῶν λαῶν ἐν τῇ νέᾳ Ἠπείρῳ, ἡ ἐμφάνισις καὶ ἡρωϊκότης τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, μετὰ τὴν καταστροφήν, ἣν ὁ στρατηγὸς Δουρουχάνης (ἐπιδραμὼν κατὰ τὸ 1422 ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ) ἐνεποίησε, τοσαύτην πληθῦν καταστρέψας ἐκ τῆς Ἀλβανικῆς φυλῆς, ὥστε πυραμίδας κρανίων ἀνύψωσεν, ὡς ἱστορεῖται. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἱκανὸν μέρος τῶν Ἀλβανῶν πρὸς διατήρησιν τῆς θρησκείας καὶ ἐλευθερίας του, ἔκρινε συμφερώτερον ἵνα ἐκπατριωθῇ καὶ μετοικήσῃ εἰς τὰ Ἀνατολικώτερα μέρη, ἀφ' ὧν, ἅμα οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπλησίαζον, προέβαινον ἐπὶ τὸ Ἀνατολικώτερον, καὶ ἐκ τούτων κατάγονται αἱ Ἀλβανικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἀττικῆς καὶ Πελοποννήσου, Ὕδρας, Σπετσῶν, Σαλαμῖνος, Πόρου, Ψαρῶν καὶ Κύπρου. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται ὅτι ὅσοι ἐν τῇ Ἠπείρῳ Ὀθωμανοὶ ὁμιλοῦσι τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν ὑπάρχουσιν αὐτόχθονα φυλὴ Ἀλβανική, καὶ ὅσοι λαλοῦσι τὴν Γραικικὴν ὑπάρχουσιν ἐκ τῆς αὐτόχθονος Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀρνησίχριστοι γενόμενοι. Τοιοῦτοι δὲ ὀλίγιστοι φαίνονται ἐν ταῖς πόλεσι Κονίτσης, Ἰωαννίνων καὶ Ἄρτης, καθότι ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἐναντίον τῶν καταπιέσεων καὶ βασάνων, ἔσπευδε παντοίαις δυνάμεσιν, ἵνα διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἐθνικὴν ἀξίαν της. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἀλβανοῦ ὑπάρχει ἐκδικητικὸς, φειδωλὸς, μικροπρεπὴς, φιλοτάραχος, ὑπομονητικὸς καὶ ἀτίθασσος. Ἡ Ἀλβανικὴ γλῶσσα ὑπάρχει μίγμα τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἤτοι τῆς Πελασγικῆς, ἔχουσα καὶ πολλὰς μεταγενεστέρας Ἑλληνικὰς λέξεις, ὡσαύτως Σλαβικάς, Λατινικὰς Κελτικὰς καὶ Τουρκικὰς (ἴδε Σκιπετάροι).

Σκιπετάροι. Ἐκ τοῦ Σκίπ, λέξεως ἐθνικῆς. Ὄνομα ἀποδιδόμενον εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς τοὺς κατοίκους τῆς Ἰλλυρίας τοὺς λαλοῦντας καθαρώτερον τὴν ἐθνικήν των γλῶσσαν. Γνωματεύει τις, ὅτι ἐκ τῆς Ἰταλικῆς λέξεως schioppo (τουφέκι) ὡς οἴονεὶ ἄριστοι τουφεκτσίδες ἔλαβον τὸ τοιοῦτον ὄνομα, ὅπερ κυρίως ἀντιποιοῦνται οἱ κάτοικοι τῆς ἡγεμονείας τῆς Σκόδρας, καὶ οἱ τῆς Νέας Ἠπείρου, οἱ γνωριζόμενοι καὶ διὰ τοῦ νεωτέρου ὀνόματος Γκέγκιδες. Ἐπὶ τῶν ὀρέων αὐτῶν τῶν Ἀλβανῶν, τῶν φύσει ἀποτομωτάτων καὶ δυσπροσίτων, οὐδ' οἱ ἀετοὶ τῶν Ῥωμαίων ἐστήθησαν ποτέ, οὔτε ἡ ἡμιελληνος ἀνυψώθη διὰ τῆς βίας. Τῆς ὅλης Ἀλβανικῆς φυλῆς ὁ πληθυσμὸς ὑπολογίζεται ἓν καὶ ἥμισυ ἑκατομμύριον, ἐξ ὧν περὶ τὰς 600,000 προσεύχουσι τὸν Ἰσλαμισμόν. Τὸ ἔθνος τῶν Σκιπετάρων κατεδείχθη πάντοτε τρέφων πατριωτικὴν ἀρετὴν καὶ ἔρωτα, καὶ ἀπέναντι τοῦ τοιούτου αἰσθήματος ὀλιγίστην εἶχε καὶ ἔχει δύναμιν ἡ θρησκευτικὴ δοξασία. Ἐκ τούτου ὁ Ἀλβανὸς καὶ ὁ Ἀσιανὸς Ὀθωμανὸς ὑποβλέπονται καὶ μισοῦνται ὡς ἂν μὴ ἦσαν ὁμόθρησκοι, καὶ ἐκ τούτου τὰ μεταξὺ αὐτῶν περιφρονητικὰ ὀνόματα Χαλτούπης καὶ Ἀρναούτης ἀποδίδονται (ἰδὲ Ἀλβανός) ».

Παραπέμπων λοιπὸν τὸν ἐν Καΐρῳ συνδρομητὴν εἰς τὰς προεκτεθειμένας, εἰς τε τὰ ἐν ταῖς λέξεσι *Σουλιῶται*, *Λεάπιδες*, καὶ *Νέα Ἤπειρος*, ἐρωτῶ αὐτὸν φιλοφρόνως πόθεν ἐξήγαγεν ὅτι ὁμιλῶν περὶ τῶν ἀρνησιθρήσκων Ἀλβανῶν, παρέλιπον τὴν ἐποχὴν καὶ τὰς περιστάσεις, ὧν ἕνεκεν ἱκανὸν μέρος αὐτῶν ἠσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν; Πόθεν ἐξήγαγεν ὅτι διῆλθον ἀπαρατηρητὶ τὰς καταπιέσεις τῶν Σουλτάνων καὶ κατακτητῶν; Πόθεν ὅτι ἐθεώρησα αὐτοὺς (ἐκτὸς τῶν Σουλιωτῶν, Χορμοβιτῶν, Ὑδραίων, κτλ) ὡς πάντη ξένους πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐνῷ ἐκ τῶν γεγραμμένων μοι ἐξάγεται τὸ ἐναντίον; Ἐὰν διέστειλα τὰς δύο φυλὰς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, τοῦτο οὐκ ἔστιν ἁμάρτημα. Ἰδιάζουσαν γλῶσσαν, δίαιταν, καὶ διαγωγὴν ἔχουσα ἡ Ἀλβανικὴ φυλὴ, καὶ δι' ἰδίων προσόντων χαρακτηριζομένη ἑνόσῳ ἐνοικεῖ ἀμιγὴς τοῖς Ἕλλησιν, ὡς τοιαύτη ἔσεται πάντοτε διεστῶσα ἠθικῶς τε καὶ ἐθνολογικῶς. Ἐὰν δὲ τοὺς Σουλιώτας ἐγὼ ἐξελλήνισα δι' οὓς λόγους ἐκφέρω (λεξ. Σουλιῶται), ἐχέτω τὴν περὶ τούτου ἁμαρτίαν ὁ ἀείμνηστος Κοραῆς, καὶ οἱ Σουλιῶται ἐκεῖνοι ἥρωες, οἱ διατώμενοι καὶ λαλοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὡς οἱ περίοικοι Ἕλληνες.

Διὰ τί δὲ μὲ κατηγορεῖ καὶ ὅτι παράγω τὸ ὄνομα Σκιπετάροι ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ schioppo, ἐνῷ γνωματεύω καθαρῶς ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἔχει ῥίζαν τὴν ἀλβανικὴν Σκὴπ; ἵνα μὲ παραπέμψῃ, ὡς ἔοικεν, ὡς ἀγνοοῦντα τὰς Γερμανικὰς γλῶσσας εἰς τὸ περινοούστατον σύγγραμμα τοῦ σοφοῦ ἐκείνου Γερμανοῦ, καὶ ἀποδείξῃ ὅτι διῆλθεν αὐτὸς τὰς *Ἀλβανικὰς μελέτας*, καὶ δύναται νὰ ἐπιβάλῃ ὡς χρω-

σμοὺς τὰς εἰκασίας καὶ ἐτυμολογίας τοῦ Κ. Χάν. Τὸν σοφὸν τοῦτον ἄνδρα γνωρίζω ἐκ τοῦ σύνεγγυς, γνωρίζω ὁποίους κόπους κατέβαλε καὶ τίνας τῶν ἡμετέρων ἐχρᾶτο εἰς λατομίαν καὶ μετακόμισιν τῆς ἀκατεργάστου ὕλης τοῦ κομψοῦ οἰκοδομήματός του, καὶ πιστεύω ὅτι οὐδ' αὐτὸς ἀπαιτεῖ τὸ πείθεσθαι ἕκαστον εἰς πᾶν ὅ,τι ἐγνωμάτευσε καὶ εἰκοτολόγησε· διστάζω δὲ ἐὰν καὶ αὐτὸς ὁ σοφὸς Ἀλβανιστὴς ἔπεισεν ἑαυτὸν ὅτι ἡ λέξις Σκιπετάροι μετηνέχθη ἐκ τοῦ *Ἀέτιοι*, διότι ἡ λέξις *Σκίπιε* » (α) Ἀλβανιστὶ σημαίνει *Ἀετός*, καὶ ἐκ τοῦ Σκηπτοῦχος ἢ Ῥαβδοῦχος, διότι *σκίπ* καὶ *σκὶπ* Ἀλβανιστὶ σημαίνει σκῆπτρον καὶ ῥάβδον. — Διστάζω πρὸς τούτοις ἐὰν ἐπείσθη καὶ αὐτὸς ὁ ἐκ Καϊρου γράφων ὅτι οἱ Θεσσαλοὶ Λαπίθαι ἔχουσιν ἀπογόνους τοὺς Λιάπιδας, τὸ ἐθνάριον τῆς Ἀλβανικῆς φυλῆς, ὡς ὁ μέγας Πύῤῥος τοὺς Σκιπετάρους, διότι αἱ λέξεις ἢ τὰ ὀνόματα ὁμοιάζουσι. — Τῆς τοσοῦτον προσφυοῦς ταύτης ἐτυμολογίας προσφυεστέρα ἦτο ἡ παραγωγὴ τῆς λέξεως Λιάπιδες ἐκ τοῦ λωποδύται, διότι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ταύτην λέξιν εὑρίσκεται καὶ τὸ *λ* καὶ τὸ *π* καὶ τὸ *δ* τῶν Λιάπιδων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιτήδευμα τῆς Ἀλβανικῆς φυλῆς συμφωνεῖ.

Περὶ δὲ τῆς ἀποδόσεως Βλαχικῆς καταγωγῆς εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Μπιθικουκίου (Ἀριθ. 219 καὶ Χρονογ. Τομ. Β' λέξ. Μπιθικοῦκι), εὐγνωμονῶ καὶ τὸν διορθωτὴν τοῦ μεγάλου μου τούτου ἁμαρτήματος. — Ὡσαύτως εὐγνωμονῶ καὶ διὰ τὸ στατιστικὸν παρόραμά μου περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως τῶν Μπιτωλίων, καὶ χαίρω ὅτι ἐν ὀλίγῳ τινὶ διαστήματι ἐφύτρωσαν ἐκεῖσε εἴκοσι χιλιάδες οἰκογενειῶν, ὡς ἄλλοτε οἱ ὀδόντες τοῦ Κάδμου.

Ζητῶν τὴν συγγνώμην τοῦ συμπατριώτου μου ἐπιστολέως διαβεβαιῶ αὐτὸν ὅτι ἐκτιμῶ ἐγκαρδίως τὸν ζῆλόν του εἰς τὸ μελετᾶν καὶ ἀναδιφεῖν πᾶν ὅ,τι γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς ἐνδιαφέρει τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ τὰ πέριξ, καὶ εἰς τὸ κοινοποιεῖν τὰς μελέτας του· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγνώρισεν ὁποίαν δυσχέρειαν παρέχει μεταξὺ τοσούτου σκότους ἡ περὶ τοιούτου ἀντικειμένου πραγματεία, μὴ κατακρινέτω τὰς ἐλλείψεις τῶν οὐχὶ ἐπιδεικτικῶς καταβαλόντων τὸν ἑαυτῶν ὀβολὸν εἰς τὸ ἄπορον ἱστορικὸν ταμεῖον τῶν προαιωνίως ἐξευγενισμένων Πελασγῶν (Ἑλλήνων), τῶν τε Πελασγογενῶν (Σκιπετάρων), οὓς ἡ αὐτὴ πατρὶς, καὶ τὸ αὐτὸ φρόνημα καὶ συμφέρον πρὸ τοσούτων αἰώνων συνέχει ὡς ὁμοιοπαθεῖς καὶ οἱονεὶ ἑτεροθαλεῖς ἀδελφούς.]

Ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 19 Ἰανουαρίου 1860

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ.

(α) Πλεῖστοι ὅσους ἐρώτησα πῶς ὀνομάζεται Ἀλβανιστὶ ὁ ἀετὸς μοῦ εἶπον ὅτι προφέρεται Schibognc, καὶ οὐχὶ σκίπιε.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ.

—ooo—

Διήγημα ἱσπανικόν.

Ἔζη ποτὲ νέος τις ἐξ εὐγενῶν, ἀλλὰ πτωχός, τὸ ὄνομα Ἰωάννης. Κληρωθεὶς στρατιώτης ὑπηρέτησεν ὀκτὼ ἔτη, καὶ ὅτε ἐτελείωσεν ὁ χρόνος τῆς θητείας ἀνενέωσεν αὐτὴν ἐπὶ ἄλλα ὀκτώ, καὶ πάλιν ἐπὶ ἄλλα τόσα, καὶ οὕτως ἔγειναν εἰκοσιτέσσαρα. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ τέλος αὐτῶν ἦτο γέρων, τὸν ἀπέλυσαν δόντες αὐτῷ ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν, ὑπόλοιπον τοῦ μισθοῦ του.

— Καλὰ προώδευσα! ἔλεγε καθ' ἑαυτὸν Ἰωάννης ὁ στρατιώτης. Εἰκοσιτέσσαρας χρόνους ὑπηρέτησα τὸν βασιλέα, καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῶν ἔλαβα εἰς ἀμοιβὴν ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν! Πλὴν, ἔχει ὁ Θεός! ἂς μὴν ἀπελπίζωμαι· ἡ ἀπελπισία ἔχει κακὰ ἀποτελέσματα.

Εἶπε καὶ ἤρχισε νὰ ταξειδεύῃ τραγῳδῶν.

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐταξείδευε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, συνοδοιπόρον ἔχων τὸν ἀπόστολον Πέτρον. Μίαν δὲ τῶν ἡμερῶν ἀπήντησεν αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης, καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτὸν ἐλεημοσύνην.

— Καὶ τί νὰ σὲ δώσω; ἀπεκρίθη ὁ Ἰωάννης. Εἰκοσιτέσσαρας χρόνους ὑπηρέτησα τὸν βασιλέα, καὶ ὅταν μὲ ἀπέλυσαν μ' ἔδωκαν ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἦτο πεισματάρης, ἐπέμεινε ζητῶν.

— Ἔστω, εἶπεν ὁ Ἰωάννης· ἂν καὶ ἀφοῦ εἰκοσιτέσσαρας χρόνους ὑπηρέτησα τὸν βασιλέα δὲν ἔχω ἄλλο πλὴν ἑνὸς ψωμίου καὶ μιᾶς δεκάρας, μοιράζω μαζῆ σου τὸ ψωμίον μου.

Καὶ λαβὼν τὸ μαχαίριόν του, ἔκοψεν εἰς τρία τὸ ψωμίον· ἔδωκε τὰ δύο κομμάτια εἰς τὸν ἀπόστολον, καὶ ἐκράτησεν αὐτὸς τὸ ἕν.

Μετὰ μίαν ὥραν ἀπαντᾷ καὶ πάλιν τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν ἀπόστολον Πέτρον, καὶ πάλιν ὁ ἀπόστολος ζητεῖ ἐλεημοσύνην.

— Μὲ φαίνεται, εἶπεν ὁ Ἰωάννης, ὅτι σὲ ἔδωκα πρὸ μιᾶς ὥρας· ἀλλά, ζήτω ὁ Θεός! Ἂν καὶ ἀφοῦ ὑπηρέτησα εἰκοσιτέσσαρας χρόνους τὸν βασιλέα δὲν ἔλαβα ἄλλο πλὴν ἑνὸς ψωμίου καὶ μιᾶς δεκάρας, καὶ ἂν ἀπὸ τὸ ψωμίον μὲ μένει μόνον τοῦτο τὸ κομμάτιον, ἔστω, τὸ μοιράζω μαζῆ σου.

Καὶ ἀφοῦ τὸ ἐμοίρασεν, ἔσπευσε νὰ φάγῃ τὸ μερίδιον του, διὰ νὰ μὴ βιασθῇ νὰ δώσῃ καὶ τρίτην ἐλεημοσύνην, καὶ μείνῃ νηστικός.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ πρωΐας ἀπήντησε καὶ τρίτον τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν ἀπόστολον Πέτρον, οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ δύο ἐζήτησαν ἐλεημοσύνην.

— Δὲν σᾶς ἔδωκα χθὲς δύο φορές; εἶπεν ὁ Ἰωάννης. Πλὴν ἔστω· μεγάλος ὁ Θεός! Ἂν καὶ ἀφοῦ ὑπηρέτησα εἰκοσιτέσσαρας χρόνους τὸν βασιλέα. μόνον ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν ἔλαβα, καὶ δὲν μὲ σώζεται παρὰ μόνον ἡ δεκάρα, τὴν μοιράζω μαζῆ σας ὡς ἐμοίρασα καὶ ἐκεῖνο.

Καὶ ἔδωκε τὰ ὀκτὼ λεπτά, κρατήσας αὐτὸς μόνον δύο.

— Τί νὰ κάμω τώρα μὲ δύο λεπτά; εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ Ἰωάννης· ἄλλο δὲν μὲ μένει παρὰ νὰ δουλεύω ὡς τὸ σκυλὶ ἂν θέλω νὰ μὴ ψοφήσω ἀπὸ τὴν πεῖναν.

— Κύριε, εἶπεν ὁ ἀπόστολος πρὸς τὸν Ἰησοῦν· ἂς εὐκαρπωθῇ ἡ Μεγαλειότης σου νὰ βοηθήσῃ τὸν ταλαίπωρον τοῦτον, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ὑπηρέτησεν εἰκοσιτέσσαρας χρόνους τὸν βασιλέα, ἀπελύθη μὲ μόνον ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν, τὰ ὁποῖα καὶ αὐτὰ ἐμοίρασε μὲ ἡμᾶς.

— Ἔστω, ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· φώναξέ τον καὶ ἐρώτησε τί θέλει.

Ὁ Ἰωάννης ἀφοῦ ἐσκέφθη καλὰ καλὰ ἀπεκρίθη ὅτι ἤθελε νὰ ἐμβαίνῃ εἰς τὸν σάκκον του, τὸν ὁποῖον ἔφερεν ἄδειον, ὅ,τι καὶ ἂν ἐζήτει. Ὁ δὲ Χριστὸς συγκατένευσεν.

Ἐλθὼν μετὰ μίαν ἡμέραν εἰς χωρίον, εἶδεν εἰς ἐργαστήριον ψωμίον πλέον ἄσπρον καὶ τοῦ χαρτίου, καὶ χειρομήρια, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὅτι ἔλεγαν· « Φάγε μας. »

— Εἰς τὸν σάκκον μου· ἀνέκραξεν ὁ Ἰωάννης.

Καὶ εὐθὺς πηδοῦν τὰ ψωμία καὶ τὰ χειρομήρια, καὶ κατακυλοῦν ὡς τροχοί, καὶ ταχύτερον ἀπὸ ὄφεις διευθύνονται πρὸς τὸν σάκκον· ὁ δὲ ἐργαστηριάρης καὶ ὁ υἱός του ἔτρεχαν κατόπιν των μὲ τόσην ὁρμὴν, ὥστε τὸ ἓν ποδάριον δὲν ἔβλεπε τὸ ἄλλο· ἀλλ' εἰς μάτην! τὰ ψωμία ἔτρεχαν ὡς ἀστραπή, καὶ τὰ χειρομήρια ἔφευγαν ἀπὸ τὰ δάκτυλά των ὡς χέλια.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος ἔτρωγεν ὡς λάμια, τόσον ἔφαγεν ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ σκάσῃ.

Περὶ τὸ ἑσπέρας ἔφθασεν εἰς ἄλλο χωρίον. Καὶ ἐπειδή, ὡς παλαιὸς στρατιώτης, εἰκοσιτέσσαρα ἔτη ὑπηρετήσας τὸν βασιλέα, εἶχε δικαίωμα νὰ καταλύσῃ ἀμισθί, ἀπετάθη πρὸς τὸν δήμαρχον.

— Κύριε, εἶπε πρὸς αὐτόν, εἶμαι πτωχὸς στρατιώτης, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ εἰκοσιτέσσαρας χρόνους ὑπηρέτησα τὸν βασιλέα, ἀπελύθην μὲ ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν, τὰ ὁποῖα δὲν σώζονται πλέον.

Ὁ δὲ δήμαρχος ἀπεκρίθη ὅτι ἐὰν ἤθελε νὰ καταλύσῃ εἰς οἰκίαν παρακειμένην, εἰς τὴν ὁποίαν κανεὶς δὲν συγκατένευε νὰ πατήσῃ, διότι ἀπέθανέ τις πλούσιος κατάδικος ἐκεῖ, καὶ ἔκτοτε συνέβαιναν τρομερὰ καὶ φοβερὰ εἰς αὐτήν, θὰ εὕρισκεν ἄπειρα καὶ ἀξιόλογα πράγματα.

— Κύριε δήμαρχε, ἐπανέλαβεν ὁ στρατιώτης, ὁ Ἰωάννης δὲν φοβεῖται τίποτε, καὶ διὰ τοῦτο χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν πηγαίνει εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην.

Καὶ μεταβὰς εἰς αὐτὴν εὑρέθη ἐν μέσῳ πλούτου καὶ ἀφθονίας· τὰ κρασία ἦσαν πολλὰ καὶ λαμπρά, τὰ κελλάρια γεμάτα ὡς κουκουνάρια, καὶ ὁ κῆπος πλήρης ὀπωρικῶν.

Πρώτη ἰδέα τὸν ἦλθε νὰ γεμίσῃ μίαν μεγάλην πλόσκαν καὶ νὰ τὴν ἔχῃ πλησίον του, διότι, ὡς ἐφρόνει, οἱ μεθυσμένοι δὲν φοβοῦνται ποτέ. Μετὰ ταῦτα ἤναψε κηρία καὶ ἐπεχείρησε νὰ μαγειρεύσῃ χοίρειον κρέας.

Μόλις δὲ ἐκάθησε καὶ ἤκουσε φωνὴν ἄνωθεν τῆς θερμάστρας λέγουσαν· « Νὰ πέσω; »

— Πέσε ἂν ἔχῃς ὄρεξιν, ἀπεκρίθη ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος εἶχε φοφήσει ἀρκετὴν ποσότητα κρασίου. Ὁ ὁποῖος ὑπηρέτησε εἰκοσιτέσσαρας χρόνους τὸν βασιλέα καὶ ἀπελύθη μὲ ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν τίποτε δὲν φοβεῖται.

Μόλις ἐτελείωσε καὶ ἔπεσε πλησίον του ὁλόκληρον ποδάριον ἀνθρώπου· ὁ Ἰωάννης ἀνετριχίασε. Καὶ ἐπειδὴ αἱ τρίχες του ἀνωρθώθησαν ὡς γάτου διωκομένου ἀπὸ σκύλλον, ἥρπασε τὴν πλόσκαν καὶ ἐῤῥόφησε λαμπρὸν κρασοβόλιον. Ἔπειτα καταθέσας αὐτὴν ἠρώτησε τὸ ποδάριον·

— Θέλεις νὰ σὲ θάψω;

Ἀλλ' ἐκεῖνο ἀπεκρίθη μὲ τὸ μεγάλον δάκτυλον·

— Ὄχι.

— Λοιπὸν σάπησε, εἶπεν ὁ Ἰωάννης.

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα·

— Νὰ πέσω;

— Πέσε ἂν ἔχῃς ὄρεξιν, ἀπεκρίθη ὁ Ἰωάννης· ὅστις ὑπηρέτησε εἰκοσιπέντε χρόνους τὸν βασιλέα τίποτε δὲν φοβεῖται.

Καὶ πάλιν ἠκούσθη ἡ πλόσκα γαργαρίζουσα.

Τότε ἔπεσε καὶ τὸ ἄλλο ποδάριον πλησίον εἰς τὸ πρῶτον. Ἂς εἴπωμεν δὲ χάριν συντομίας ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔπεσαν τὰ τέσσαρα μέρη ἑνὸς ἀνθρώπου καὶ τελευταία ἡ κεφαλή, ἡ ὁποία ἐπροστέθη εἰς ἐκεῖνα, καὶ οὕτω ἀνωρθώθη διὰ μιᾶς ὁ ἄνθρωπος. Δὲν ἐφαίνετο δὲ χριττιανός, ἀλλὰ τρομερὸν καὶ ἀποτρόπαιον φάντασμα ὥς τινος κατοίκου τῆς κολάσεως.

— Ἰωάννη στρατιώτη, εἶπε μὲ τραχεῖαν φωνὴν παγόνουσαν τὸ αἷμα, βλέπω ὅτι εἶσαι γενναῖος.

— Ναί, κύριε, εἶμαι· δὲν τὸ ἀρνοῦμαι· Ἰωάννης ὁ στρατιώτης δὲν ἠσθάνθη ποτὲ εἰς ὅλην τὴν ζωήν τὴν ὁποίαν τὸν ἔδωκεν ὁ Θεός, οὔτε κόπον οὔτε φόβον. Πλὴν τούτου καλὸν νὰ μάθῃς ὅτι εἰς τὸ διάστημα τῶν εἰκοσιτεσσάρων χρόνων κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπηρέτησα τὸν βασιλέα, ὅλον μου τὸ κέρδος εἶναι ἓν ψωμίον καὶ μία δεκάρα.

— Μὴν ἀνησυχεῖς δι' αὐτό, ἀπεκρίθη τὸ φάντασμα, διότι ἐὰν κάμῃς ὅ,τι σὲ εἰπῶ θὰ σώσῃς τὴν ψυχήν μου καὶ θὰ γείνῃς πλούσιος. Θέλεις νὰ τὸ κάμῃς;

— Ναί, κύριε, ναί, κύριε· νὰ δέσω τὰ μέλη σου διὰ νὰ μὴ ξεκολλήσουν;

— Κατὰ δυστυχίαν μὲ φαίνεται, εἶπε τὸ φάντασμα, ὅτι εἶσαι μεθυσμένος.

— Ὄχι, κύριε, μεθυσμένος, ἀλλὰ ὀλίγον εὔθυμος. Πρέπει νὰ ἠξεύρῃς ὅτι τρεῖς βαθμοὶ μέθης ὑπάρχουν· ὁ πρῶτος εἶναι ν' ἀκούῃς καὶ νὰ μὴ θυμώνῃς· ὁ δεύτερος, νὰ ῥίπτῃς τὴν κάπαν σου, καὶ ὁ τρίτος

νὰ ἐξαπλόνεσαι φαρδὺς πλατύς. Ἐγώ, κύριε, δὲν ἐπροβιβάσθην ἀκόμη ἀπὸ τὸν πρῶτον.

— Λοιπὸν ἀκολούθει με εἶπε τὸ φάντασμα.

Καὶ ὁ στρατιώτης, ὁ ὁποῖος ἦτο μεθυσμένος, ἐσηκώθη κυλιόμενος δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ὡς ἄγιος ἐπὶ νεκροκραβδάτου, καὶ ἐπῆρε μίαν λαμπάδα· ἀλλὰ τὸ φάντασμα ἐτάνυσε τὴν χεῖρά του καὶ ἔσβυσε τὸ φῶς. Καὶ ἀνάγκην φωτὸς δὲν εἶχαν, διότι τὰ ὀμμάτιά του ἔφεγγαν ὡς δύο κάμινοι χαλκέως. Ὅτε δὲ ἔφθασαν εἰς τὸ κατώγειον τὸ φάντασμα εἶπεν·

— Ἰωάννη στρατιώτη, λάβε μίαν σκαπάνην καὶ σκάψε ἐδῶ.

— Σκάψε σὺ ἂν θέλῃς, ἀπεκρίθη ὁ Ἰωάννης· δὲν ὑπηρέτησα εἰκοσιτέσσαρας χρόνους τὸν βασιλέα χωρὶς νὰ κερδήσω ἄλλο παρὰ ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν, διὰ νὰ ὑπηρετήσω τώρα καὶ ἄλλον κύριον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχω ἀνάγκην.

Καὶ τὸ φάντασμα λαβὸν τὴν σκαπάνην ἔσκαψε καὶ ἀνεῦρε τρία μεγάλα πιθάρια, καὶ εἶπε·

— Τοῦτο τὸ πιθάρι εἶναι γεμάτον μὲ δεκάδας τὰς ὁποίας μοιράζεις εἰς τοὺς πτωχοὺς· τοῦτο τὸ ἄλλο μὲ τάλλαρα τὰ ὁποῖα ἐξοδεύεις εἰς λειτουργίας διὰ τὴν ψυχήν μου, καὶ τὸ τρίτον τοῦτο, τὸ γεμάτον μὲ φλωρία, τὸ κρατεῖς σύ, ἐὰν μὲ ὑποσχεθῇς νὰ ἐκτελέσῃς ἀκριβῶς ὅ,τι σὲ εἰπῶ.

Ὁ Ἰωάννης ἐξετέλεσεν ὅ,τι εἶπε τὸ φάντασμα, καὶ οὕτως ἔγεινε πλουσιώτατος.

Ὁ Ἑωσφόρος ὅμως ἐπειράχθη εἰς ἄκρον, διότι, μὲ τὰς λειτουργίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ τὰς εὐχὰς τῶν πτωχῶν, ἔφυγεν ἀπὸ τὴν κόλασιν ἡ ψυχὴ τοῦ φαντάσματος. Πῶς λοιπὸν νὰ ἐκδικηθῇ τὸν Ἰωάννην;

Εὑρίσκετο εἰς τὴν κόλασιν μικρός τις σατανᾶς πλέον πονηρὸς καὶ πλέον πανοῦργος ὅλων τῶν ἄλλων· αὐτὸς ἰδὼν ὅτι ὁ Ἑωσφόρος ἦτο λυπημένος, εἶπεν ὅτι ἀνελάμβανε νὰ φέρῃ ἔμπροσθέν του τὸν Ἰωάννην. Τοσῳ δὲ ἐχάρη ὁ ἡγεμὼν τῶν διαβόλων, ὥστε ὑπεσχέθη εἰς τὸν μικρὸν σατανᾶν ὅτι ἐὰν κατορθώσῃ νὰ τὸν φέρῃ, θὰ τὸν χαρίσῃ πλῆθος στολίδια διὰ νὰ ἀπατήσῃ τὰς θυγατέρας τῆς Εὔας, καὶ πλῆθος ἀσκία μὲ κρασία καὶ χαρτία τοῦ παιγνιδίου διὰ νὰ διαφθείρῃ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀδάμ.

Ἰωάννης ὁ στρατιώτης ἐκάθητο εἰς τὴν αὐλήν του ὅτε παρουσιάσθη ἀσθμαίνων ὁ μικρὸς σατανᾶς.

— Καλ' ἡμέρα, εἶπεν οὗτος, Κ. Ἰωάννη,

— Χαίρω ὅτι σὲ βλέπω, μικρὴ μαῦρε, ἀπεκρίθη ὁ στρατιώτης· πόσον εἶσαι ἄσχημος! Θέλεις νὰ καπνίσῃς;

— Μόνον θειαφοκέρι καπνίζω.

— Θέλεις κανὲν κρασοβόλιον;

— Πίνω μόνον καθαρὸν νερόν.

— Τότε τί ἦλθες;

— Νὰ περιηγηθῶμεν μαζῆ.

— Ἔστω· δὲν ἔχω καμμίαν δυσκολίαν νὰ σὲ συντροφεύσω. . . . Δὲν ὑπηρέτησα εἰκοσιτέσσαρας χρόνους τὸν βασιλέα διὰ νὰ φοβηθῶ ἕνα παιδάριον. Ἰωάννης ὁ στρατιώτης δὲν φοβεῖται τίποτε. Ἀκούεις; Ἀνάβα εἰς ἐκείνην τὴν συκιάν, ἡ ὁποία ἔχει σῦκα μεγάλα ὡς ψωμία, ἐνῷ ἐγὼ ὑπάγω νὰ φέρω ζωοτροφίας, διότι μὲ φαίνεται ὅτι τὸ ταξείδιόν μας θὰ εἶναι διεξοδικόν.

Καὶ ὁ μικρὸς σατανᾶς, ὁ ὁποῖος ἦτο λαίμαργος, ἀνέβη εἰς τὸ δένδρον καὶ ἔφαγεν ἄπειρα σῦκα, ἐνῷ ὁ Ἰωάννης ὑπῆγε νὰ φέρῃ τὸν σάκκον του. Ὅτε δὲ ἐπέστρεψεν ἔκραξε πρὸς τὸν μικρὸν σατανᾶν· « Εἰς τὸν σάκκον! »

Ὁ μικρὸς σατανᾶς ἠγωνίζετο μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν νὰ μὴν ἐμβῇ· ἀλλ' ὁ σάκκος τὸν ἔσυρε.

Τότε ὁ Ἰωάννης ἔλαβε μακρὸν σίδηρον καὶ ἤρχισε νὰ δέρῃ τὸ διαβολάριον τόσῳ σφοδρά, ὥστε ἔκαμεν ἄλευρον τὰ κόκκαλά του

Φαντάσθητε τὴν ὀργὴν τοῦ Ἑωσφόρου ὅτε εἶδεν ἔμπροσθέν του τὸν ἀγαπητόν του Βενιαμὶν μὴ ἔχοντα μήτε ἓν κόκκαλον σωστόν.

— Μὰ τὴν οὐρὰν μου! ἀνέκραξε, θὰ κάμω αὐτὸν τὸν αὐθάδη Ἰωάννην τὸν στρατιώτην νὰ χάσῃ καὶ τ' αὐγὰ καὶ τὰ καλάθια· στόσου, θὰ ὑπάγω μόνος μου.

Ὁ δὲ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος ἀνέμενεν αὐτὴν τὴν ἐπίκλεψιν, ἦτο ἕτοιμος καὶ εἶχε κρεμασμένον εἰς τὸν ὦμον τὸν σάκκον του. Ὅθεν, ὅτε ἐφάνη ὁ Ἑωσφόρος ρίπτων φλόγας ἀπὸ τὰ ὄμματα καὶ πῦρ ἀπὸ τὸ στόμα, ὁ στρατιώτης ἐσταθῆ ἴσος ὡς κυπάρισσος ἔμπροσθέν του καὶ εἶπε·

— Σύντεκνε Ἑωσφόρε, μάθε ὅτι Ἰωάννης ὁ στρατιώτης δὲν φοβεῖται τίποτε.

— Καὶ σὺ αὐθάδη, μάθε ὅτι θὰ σὲ στείλω εἰς τὴν κόλασιν πρὶν λάβῃς καιρὸν νὰ εἰπῇς *Σὶταστᾶ*, ἀνέκραξεν ἀφρίζων ἀπὸ θυμὸν ὁ ἡγεμὼν τῶν διαβόλων.

— Ἐσύ; ἐσύ; τώρα θὰ ἰδῇς, κὺρ διάβολε ὅ,τι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πιστεύσῃς· θὰ σὲ βάλω ἐκεῖ μέσα ὡς ποντικόν.

— Ἐσύ!

— Ναί, ἐγώ, θὰ σὲ βάλω ἐκεῖ μέσα, μαζῆ μὲ τὰ νύχια καὶ τὰ κέρατά σου.

— Φθάνει, ἐπανέλαβεν ὁ Ἑωσφόρος, καὶ ἐζήπλωσε τὴν χεῖρά του μὲ τοὺς ἀγκυλωτούς του ὄνυχας.

— Εἰς τὸν σάκκον! ἀνέκραξε βροντωδῶς ὁ Ἰωάννης.

Ἂν καὶ ἀπεσύρθη ὀπίσω ὁ Ἑωσφόρος, καὶ ἐπάλαιε καὶ ἐκουβαριάσθη, καὶ ἐφώνιζε, καὶ ἐφοβέριζε, καὶ ἀφρίζεν, ἐπέταξεν ὅμως εἰς τὸν σάκκον ὡς μῆλον.

Ὁ δὲ Ἰωάννης λαβὼν σφυρίον ἤρχισε νὰ τὸν δέρῃ, καὶ δὲν ἔπαυσεν εἰμὴ ἀφοῦ τὸν κατήντησε πίττα. Τότε ἀφεὶς τὸν αἰχμάλωτον εἶπεν εἰς αὐτόν·

— Μὲ φθάνει, δὲν θέλω ἄλλην ἐκδίκησιν· σὲ λέγω ὅμως ἀπὸ τώρα, ὅτι ἐὰν ποτε τολμήσῃς νὰ φανῇς ἔμπροσθέν μου, μὰ τὸν βασιλέα τὸν ὁποῖον ὑπηρέτησα εἰκοσιτέσσαρας χρόνους χωρὶς νὰ κερδήσω παρὰ ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν, θὰ ξεριζώσω τὴν οὐράν, τὰ κέρατα καὶ τὰ νύχια σου, καὶ θὰ ἰδῶμεν τότε ποῖος θὰ φοβηθῇ, σὺ ἢ ἐγώ.

Ὅτε οἱ αὐλικοὶ τοῦ ἡγεμόνος τῶν διαβόλων

εἶδαν αὐτὸν ἐλθόντα μὲ συντετριμμένα κόκκαλα καὶ τὴν οὐρὰν ἔχοντα χαμηλωμένην μεταξὺ τῶν σκελῶν του ὡς σκύλλος δαρείς, ὅλοι ἤρχισαν νὰ ἐξεμῶσιν ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ἐχίδνας καὶ ὄφεις.

— Καὶ τώρα τί νὰ κάμωμεν; ἠρώτησαν ὁμοφώνως.

— Νὰ φέρετε κλειδοποιοὺς διὰ νὰ κάμουν κλειδαριὰς εἰς ὅλας τὰς θύρας, καὶ λεπτουργοὺς διὰ νὰ κλείσουν καλὰ ὅλας τὰς χαραμάδας, ὥστε νὰ μὴν ἠμπορέσῃ νὰ εἰσχωρήσῃ ἐδῶ μέσα ὁ ἀχρεῖος ἐκεῖνος Ἰωάννης ὁ στρατιώτης.

Καὶ εὐθὺς ἔγειναν ὅσα ἐπρόσταξεν.

Ὅτε ὁ Ἰωάννης ὁ στρατιώτης ἐνόησεν ὅτι ἔφθασεν ἡ τελευταία ὥρα του, ἐτέρμασεν εἰς τὸν ὦμον τὸν σάκκον του καὶ διεβιβάσθη εἰς τὸν οὐρανόν. Εἰς τὴν πύλην δὲ αὐτοῦ ἐστέκετο ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ὁ ὁποῖος ἅμα ἰδὼν αὐτὸν τὸν ἠρώτησεν·

— Λέ! φίλε μου, ποῦ πηγαίνεις;

— Δὲν βλέπεις ποῦ πηγαίνω· θέλω νὰ ἐμβῶ.

— Καὶ νομίζεις ὅτι ἀποῖος θέλει ἐμβαίνει ἐδῶ ὡς νὰ ἦτον ἡ κατοικία του; Εἰπέ με πρῶτον τί ἀρετὰς φέρεις μαζῆ σου;

— Ὑπηρέτησα εἰκοσιτέσσαρας χρόνους τὸν βασιλέα, καὶ ἐπὶ τέλους μίαν μόνην ἔλαβα ἀμοιβήν, ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν. Δεν σὲ φθάνει αὐτός;

— Δὲν μὲ φθάνει, ἀπεκρίθη ὁ ἀπόστολος.

— Πῶς, δὲν σὲ φθάνει; ἐπανέλαβεν ὁ Ἰωάννης προχωρήσας ὀλίγον· τώρα βλέπομεν.

Ὁ δὲ ἀπόστολος Πέτρος, ἐστάθη ἔμπροσθέν του καὶ ἔφραξε τὸν δρόμον.

— Εἰς τὸν σάκκον! ἀνέκραξεν ὁ Ἰωάννης.

— Ἰωάννη, ἄνθρωπε, χριστιανέ, ἔχε σέβας, εἶπεν ὁ ἀπόστολος.

— Εἰς τὸν σάκκον! σὲ λέγω· Ἰωάννης ὁ στρατιώτης δὲν φοβεῖται τίποτε.

Καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος, θέλων καὶ μὴ θέλων, ἐπέταξεν εἰς τὸν σάκκον.

— Τώρα ἄφες με ἐλεύθερον, Ἰωάννη· ἰδὲ ὅτι αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ εἶναι ἀνοικταί, καὶ δὲν εἶναι κανεὶς νὰ τας φυλάξῃ· ὥστε ἠμπορεῖ νὰ ἐμβῇ καὶ καμμία ψυχὴ ἀμαρτωλοῦ.

— Αὐτὸ ἤθελα καὶ ἐγώ, εἶπεν ὁ Ἰωάννης ἐμβὰς μὲ ἀνωρθωμένην κεφαλήν. Δὲν εἶναι τάχα δίκαιον, ἀφοῦ ὑπηρέτησα εἰκοσιτέσσαρας χρόνους τὸν βασιλέα χωρὶς νὰ κερδήσω ἄλλο παρὰ ἓν ψωμίον καὶ μίαν δεκάραν, νὰ κατοικήσω κἂν ἐδῶ ἐπάνω ἀπόμαχος;

ΕΜΠΟΡΟΥ ΘΥΓΑΤΗΡ.

Διήγημα ἱστορικὴ.

Περὶ τὰ μέσα Μαρτίου τοῦ 1827 ἔτους βροχὴ κατέπιπτεν, ὡ· ἀλλεπάλληλοι πλη αὶ μάστιγες εἰς τὰς στέγας τῶν οἴκων καὶ κατεκυλίετο εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Λονδίνου. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνέμενον πολλοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἐφαίνετο, διότι κανεὶς βεβαίως δὲν εἶχε τὸ θάρρος νὰ ριψοκινδυνήσῃ ἐν μέσῳ τοῦ χειμάρρου ἐκείνου. Ἤμην ἔτι νέος ἰατρός, καὶ ἐπειδὴ ἡ καρδία μου δὲν εἶχεν ἀποσκληρυνθῆ ἐκ τῆς συνηθείας, ἠσθανόμην τὰ δυστυχήματα τῶν ὁμοίων μου καὶ συνεπάσχον. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀποσκλήρυνσις αὕτη, τὴν ὁποίαν σύρει κατόπιν της ἡ πεῖρα, δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐξορίσει ὅλην τὴν τρυφερότητα τῆς καρδίας μου, ἐκαθήμην μόνος εἰς τὸ σπουδαστήριόν μου, καὶ τοὺς μὲν ἀγῶνας ἐστηριμένους ἔχων ἐπὶ τῆς ἑστίας, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς προσηλωμένους εἰς οὐρανόν, ὅθεν ἐχύνετο ὁ καταρράκτης ἐκεῖνος, ἀνεπόλουν μελαγχολικῶς τὸ ἀνίκανον τῆς ἰατρικῆς καὶ τῶν νόμων, ὁσάκις πρόκειται νὰ θεραπεύσωσι τὰς ἀσθενείας τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς.

Μετὰ τῶν ἄλλων ἀσθενῶν μου ἤρχετο καὶ τις τέκτων φέρων παιδίον χοιραδιτόν, καὶ σύζυγον ἔχων πάσχουσαν ἐπιληψίαν· διὸ καὶ ἠσθανόμην μεγίστην συμπάθειαν πρὸς τὴν οἰκογένειάν του. Τί θὰ πάθω, ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν, ἐὰν ἐπισκεφθῶ κατ' οἶκον αὐτήν; ὀλίγους μόνον γύρους θὰ κάμῃ περιπλέον ἡ ἁμαξά μου. Ἐνῷ λοιπὸν ἡτοιμαζόμην νὰ μεταβῶ, πράττων ἔργον φιλάνθρωπον, εἰς τὸ πεκρὸν ἄσυλον τῶν ἀγνώστων ἐκείνων συμφορῶν, ἂν καὶ ἐσφοδρύνετο ἡ βροχή, εἶδον εἰσελθοῦσαν εἰς τὸ δωμάτιόν μου νέαν περίπου εἰκοσαετῆ, εἰς ἄκρον μὲν τεταραγμένην, ὡς ἐφαίνετο ἐκ τοῦ προσώπου, ἔχουσαν δὲ τρόπους εὐγενεῖς. Ἦτο λεπτή, ὑψηλή, καλῶς κατεσκευασμένη, καὶ χάριεν εἶχε τὸ ἦθος. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐνδυμά της ἦτο καταβεβρεγμένον, ἐφαίνετο ἐναργῶς ἡ κομψότης τοῦ σώματός της.

— Δὲν θὰ σὰς ἐμποδίσω, κύριε, πολλὴν ὥραν, εἶπε, διότι βλέπω ὅτι ἑτοιμάζεσθε νὰ ἐξέλθετε.

— Καθήσατε, κυρία, παρακαλῶ.

Εἶπα καὶ ἔφερα αὐτὴν πρὸς θρανίον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔπεσε μᾶλλον ἢ ἐκάθησεν.

— Ἰωάννη! ἔκραξα, φέρε καὶ ἄλλα ξύλα. . . . Ἡ βροχὴ σ' ἐκατέβρεξε, κυρία· δύο δάκτυλα ἀκατίου θὰ σὰς ὠφελήσουν. Πλησιάστε εἰς τὴν ἑστίαν νὰ ὁμιλήσωμεν ὀλίγον, ἂν καὶ σήμερον καὶ τὰ λεπτά μου εἶναι μετρημένα.

— Δὲν θὰ γανῶ, κύριε, ἀδιάκριτος. Θὰ ζεστάνω μόνον ὀλίγον τὰ ποδάρια μου . . . Δὲν ἔχω νὰ σὰς ὁμιλήσω περὶ ἐμοῦ, ἀλλὰ διὰ μίαν φίλην τὴν ὁποίαν ὑπεραγαπῶ, περὶ τῆς ὑγείας τῆς ὁποίας παρακαλῶ νὰ μὲ δώσετε ῥητὰς ὁδηγίας. Εἶναι ἀσθενής, φοβεῖται μὴ δὲν τὴν λέγουν τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς καταστάσεώς της, καὶ μὲ παρακαλεῖ ἀπὸ τὴν ἐξοχὴν νὰ συμβουλευθῶ ἔμπειρόν τινα ἰατρόν. Ἐλπίζω ὅτι θὰ μὲ εἰπῆτε ὅλην τὴν ἀλήθειαν.

— Χωρὶς ὅμως νὰ ἰδῶ τὴν ἀσθενῆ ἐνοεῖτε, κυρία, ὅτι δὲν εἶναι εὔκολον. Καὶ ὁ καλλίτερος ἰατρὸς εἰς τοιαύτην περίστασιν μόνον συμπεράσματα ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ.

— Θὰ σὰς εἰπῶ ὅλας τὰς ἀναγκαίας λεπτομερεί-

ας· τὴν γνωρίζω πολὺ διότι δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀφοῦ ἐχωρισθήμεν.

— Πολλὰ καλά, κυρία, σᾶς ἀκούω.

Καὶ ἐκάθησα ἀντικρύ της, ἀφοῦ πρῶτον ἔρριψα εἰς τὸ ὡρολόγιον, τὸ ὁποῖον ἐκράτουν εἰς χεῖρας, βλέμμα ἐμφαντικόν, σύνηθες εἰς τοὺς ἰατροὺς καὶ τοὺς δικηγόρους.

— Ἡ φίλη μου, κύριε, εἶναι ὀλίγον μεγαλητέρα μου, ἕως τριάκοντα χρόνων. Αἱ λύπαι, λύπαι μεγάλαι, κατέστρεψαν τὴν ὑγείαν της. Πόσα ὑπέφερεν ἡ ταλαίπωρος!

— Πιθανὸν θ' ἀπέτυχαν αἱ ἐλπίδες τῆς φίλης σας, κυρία. Ἴσως πόνοι τῆς καρδίας . . .

— Σχεδόν . . . ἡ φίλη μου εἶχε κλίσιν δυνατήν, παλαιάν . . . καὶ πολλὰ ἔνταμον . . . Ἤμελλε νὰ ὑπανδρευθῇ· ὅμως πολλαὶ δυσκολίαι ἐμπόδιζαν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας της. Τί νὰ σᾶς εἰπῶ; Ἡ ἱστορία της εἶναι πολλὰ διεξοδική, καὶ δὲν ἐπεθύμουν νὰ θυσιάσω τὴν ὥραν σας διηγουμένη πράγματα ἄξια μὲν τῆς συμπαθείας σας, ἀλλὰ παράδοξα. Ἡ ταλαίπωρος φίλη μου ᾐσθάνθη πόνον εἰς τὸ στῆθος, καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθη φόβος μὴ πάσχῃ φθίσιν . . . Συγχρόνως τρομερά τις σύμπτωσις ἐπερίπλεξε τὰ κατ' αὐτήν.

Εἶχα σηκωθῆ πρὸ ὀλίγου καὶ ἤκουα ὀρθὸς ἔμπροσθεν τῆς ἑστίας, κρατῶν πάντοτε τὸ ὡρολόγιον, διότι ἐνόμιζα ὅτι ἐπρόκειτο περί τινος φανταστικοῦ ἀσθενείας, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας πολλάκις αἱ νέαι γυναῖκες ἐκθέτουσι πρὸς τοὺς ἰατρούς, ἀφαιροῦντες οὕτω πολύτιμον καιρόν, ἀναγκαῖον εἰς ἄλλους ἀληθῶς ἀσθενεῖς. Ὅτε ὅμως ἤκουσα τὴν λέξιν *σύμπτωσις*, ὑπέθεσα ὅτι θὰ ἐπρόκειτο τῳόντι περὶ πράγματος ἀπαιτοῦντος τὴν συνδρομήν μου, καὶ ἐκάθησα ἐκ νέου. Τὸ ἦθος τῆς ξένης μου ἐνῷ ὡμίλει ἐδείκνυεν ἀμηχανίαν, ἡ διήγησίς της δὲν εἶχε πολλὴν συνέχειαν, καὶ ἡ πρὸς τὴν φίλην της συμπάθεια μ' ἐφαίνετο ἐνθερμοτάτη.

— Ποία συμπτωσις, κυρία; ἠρώτησα.

— Περιπατοῦσα εἰς τὸν δρόμον ὠλίσθησε καὶ ἔπεσε· μία ἅμαξα ἐπέρασεν ἐπάνω ἀπὸ τὸ στῆθός της, καὶ ἐπί τινας ὥρας ὅλοι ἐνόμιζαν ὅτι ἐφονεύθη.

— Ἐθλάφθησαν τὰ πλευρά της;

— Ὄχι, κύριε, πλὴν ὑπέφερε πολύ.

— Πτύει αἷμα;

— Ναί· μὲ φαίνεται . . . .

Καὶ ἔδειξεν ὅτι ἐζήτει ἐπιστολὴν περιέχουσαν περισσοτέρας λεπτομερείας· ἀλλὰ παρατηρήσας αὐτὴν προσεκτικώτερα, εἶδα ὅτι δάκρυα ἐκυκλοφόρουν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της.

— Δότε με τὴν ἄδειαν, κυρία, εἶπα, νὰ ἀναγνώσω μόνος τὰς λεπτομερείας ὅσας σᾶς γράφουν διὰ τὴν ὑγείαν τῆς φίλης σας.

— Λυποῦμαι, κύριε, ὅτι τὸ γράμμα αὐτὸ περιέχει καὶ ἄλλας ἰδιαιτέρας ὑποθέσεις. Τὴν εἶδα ἐσχάτως, καὶ ἠμπορῶ νὰ σᾶς δώσω ὅσας πληροφορίας ἐπιθυμεῖτε.

— Αἰσθάνεται πόνον εἰς τὸ στῆθος;

— Μάλιστα, δεξιά.

— Ἔχει θέρμην τὴν νύκτα καὶ τὸ πρωΐ;

— Μάλιστα· τὰ χεῖριά της εἶναι τότε πολλὰ ζεστά· αἰσθάνεται στενοχωρίαν καὶ γενικὴν ἀνησυχίαν.

— Ἱδρώνει πολύ;

— Μάλιστα, καὶ πρὸ πάντων τὴν νύκτα.

— Καὶ βήχει;

— Μὲ πολὺν πόνον, ὡς λέγει.

— Καὶ ἀπὸ πότε ἔχει τὸν βῆχα; ἀφοῦ ἔπεσεν ἡ πρὶν πέσῃ;

— Δὲν . . . ἐνθυμοῦμαι καλά· μὲ φαίνεται ὅμως ἕνα χρόνον μετὰ τὴν ὑπανδρείαν της.

— Τὴν ὑπανδρείαν της! ἀνεφώνησα.

Ἡ διηγουμένη εἶχε λησμονήσει ὅτι, καθὰ πρὸ ὀλίγου εἶπεν, ἡ ἐπιθυμία τῆς φίλης της δὲν εἶχεν ἐκπληρωθῆ· ἀλλ' ἐννοήσασα ἀμέσως τὸ λάθος της ἠρυθρίασεν.

— Ἐλανθάσθην, . . . εἶπε, ἤθελα νὰ εἰπῶ ἕνα χρόνον μετὰ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ γείνῃ ἡ ὑπανδρεία.

— Καὶ ποίου εἴδους βῆχα ἔχει; ξηρόν, συνεχῆ;

— Κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτον πολὺ ὀδυνηρός· ἔπειτα ὅμως πολὺ ὑπέφερεν ἡ ταλαίπωρος.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὠχρότης τοῦ προσώπου της ηὔξανεν ἀδιακόπως συνέλαβα ὑποψίας.

— Φανερώσατέ με, εἶπα, κυρία, μὲ περισσοτέραν εἰλικρίνειαν τὴν ἀλήθειαν· μήπως ἡ πάσχουσα εἶσθε σεῖς; διότι τῳόντι φαίνεσθε ὅτι πάσχετε.

Καὶ ἀληθῶς τὸ σῶμά της ὁλόκληρον ἀνέφριασε, καὶ ηὔξανεν ἡ ταραχή της· καὶ ἐπροσπάθησε μὲν νὰ κρύψῃ τὴν ταραχὴν αὐτήν, ψελλίσασα μάλιστα νέαν ἐρώτησιν πάντη ἀσήμαντον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐξέλιπεν ἡ φωνή της. Ἐπὶ τέλους δὲ ἀνέκραξεν·

— Ἀ κύριε! ἐὰν ἠξεύρετε πόσον ἀνησυχῶ διὰ τὴν κατάστασίν της. Ἔχει ταιαῦτα προτερήματα! εἶναι τόσον σπανία νέα! Καὶ ἐὰν σᾶς ἔλεγα πόσον τὴν ἀγαπῶ . . .

— Μὴ ταράττεσθε τόσον, κυρία! Ἐξακολουθήσατε τὴν διήγησίν σας διὰ νὰ ἴδω κατὰ πόσον ἠμπορῶ νὰ ὠφελήσω τὴν φίλην, τὴν ὁποίαν τόσον ἀγαπᾶτε. Λάβετε θάρρος.

— Εἰπέτε με λοιπόν, ἰατρέ, ἠρώτησε μὲ φωνὴν τρέμουσαν, εἰπέτε με καθαρά, ἔχετε ἐλπίδας;

— Ὅλα τὰ συμπτώματα ὅσα μὲ διηγήθητε εἶναι δεινά . . . ἐπικίνδυνα.

— Καὶ δὲν ὑπάρχει ἐλπίς! ἠρώτησε μὲ φωνὴν τόσῳ ἀδύνατον, ὥστε μόλις τὴν ἤκουσα.

— Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀποφασίσω πρὶν τὴν ἰδῶ καὶ τὴν ἐρωτήσω καὶ περὶ ἄλλων μικρῶν μὲν ἀλλὰ σημαντικῶν πραγμάτων. Θὰ ἔχῃ βέβαια ἰατρόν·

— Εἶχε . . . βέβαια.

Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπα ὅτι οἱ δισταγμοί της διήρκουν πάντοτε, τοὺς ἀπέδιδα εἰς τὴν δυσκολίαν τὴν ὁποίαν αἰσθάνονται αἱ εὐγενεῖς ψυχαὶ ὁσάκις βιάζωνται νὰ εἴπωσι ψεῦδος.

— Ἔχει τὰ μέσα, κυρία, ὥστε νὰ ταξειδεύσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἢ τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν; Αὐτὴ εἶναι ἡ καλητέρα μου συμβουλή.

— Ὑποπτεύομαι ὅτι σπουδαῖοι λόγοι δὲν τὸ συγχωροῦν.

— Ἡ οἰκογένειά της δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν εὐκολύνῃ;

— Ὦ! ἡ οἰκογένειά της δὲν κάμνει τίποτε... διὰ νὰ τὴν σώσῃ.

Καὶ ἐνῷ ἔλεγε ταῦτα δεινὸς σπασμὸς συνετάραξε τὰ μέλη της· ἠθέλησε νὰ σηκωθῇ, ἀλλ' ἐβιάσθη νὰ καθήσῃ πάλιν κλαίουσα.

— Ἐννοῶ· ἐχάθημεν, ἐχάθημεν! ὦ ταλαίπωρέ μου σύζυγε! δὲν εἶναι πλέον ἐλπίς!

Καὶ ηὔξησεν ἡ συστολὴ τοῦ προσώπου της· μετά τινας δὲ σφοδροὺς σπασμοὺς οἱ ὀφθαλμοί της ἐκλείσθησαν, καὶ ἔπεσεν εἰς λειποθυμίαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόλις κατώρθωσα νὰ τὴν ἀπαλλάξω. Τότε ἐνόησα τὸ ἀθῶον στρατήγημα τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη διὰ νὰ μάθῃ τὴν κατάστασιν τῆς ὑγείας τοῦ ἀνδρός της. Καὶ ὅτε ἀνέλαβε τὰς αἰσθήσεις, τὰ δάκρυα καὶ οἱ στεναγμοί της κατεσπάραζαν τὴν καρδίαν μου.

— Συγχωρήσατέ με, κύριε, συγχωρήσατέ με, εἶπε· σᾶς ἠπάτησα· ἀλλ', ὡς βλέπετε, δὲν εἶμαι συνειθισμένη νὰ ψεύδωμαι. Μή με καταφρονεῖτε· εἶμαι τόσῳ δυστυχής! τί τρέλα! διὰ τί νὰ ζητήσω τὴν γνώμην σας; Δὲν ἦτον καλήτερα νὰ μένω εἰς ἄγνοιαν καὶ νὰ ἔχω ἐλπίδας; Θεέ μου! Θεέ μου! ἀπελπισία! ταλαίπωρε σύντροφέ μου!

Καὶ ἰδοὺ ἐκ νέου σπασμοί· ἐνῷ δὲ ἐταράσσετο εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ ὑπηρέτου μου, ὅστις εἶχεν ἐλθεῖ ἀκούσας κρότον, ἔπεσε τὸ μανδύλιόν της, καὶ εἶδα περιτυλιγμένον εἰς χαρτίον νόμισμα χρυσοῦν κυλισθὲν εἰς τὸν τάπητα. Ἀπὸ μικράς τινας δὲ ἐπιδιορθώσεις τοῦ μανδυλίου καὶ τοῦ ἐνδύματός της, καὶ ἀπό τινας λόγους της, ἐνόησα ὅτι ἐπροσποιεῖτο ἀληθινὴν ἔνδειαν ὑπὸ κομψὴν ἐπιφάνειαν. Ἔδεσα εἰς μίαν ἄκραν τοῦ μανδυλίου τὸ νόμισμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἔφερε βεβαίως εἰς ἀμοιβήν μου, καὶ τὸ ὁποῖον, Κύριος οἶδε, μὲ πόσους κόπους καὶ ἱδρῶτας θὰ ἐκέρδησεν ἡ ἀθλία, καὶ τὴν παρεκάλεσα νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν ἅμαξάν μου καὶ νὰ μὲ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν της ἀμέσως· ἀλλὰ δὲν ἠθέλησε, φοβουμένη, ὡς ἔλεγε, μήπως αἰφνιδίᾳ ἐμφάνισις ἰατροῦ βλάψῃ μᾶλλον τὸν ἄνδρα της, ὅστις ἠγνόει ὅτι τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῆς ὑγείας του. Κατανυχθεὶς ἀπὸ τὴν σκηνὴν ταύτην ἠνάγκασα τὴν νέαν νὰ μὲ ὑποσχεθῇ ὅτι δὲν θ' ἀργοπορήσῃ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν μου, καὶ τὴν παρεκάλεσα νὰ ἀναβάλῃ τὴν ἀμοιβήν μου, τὴν ὁποίαν ἐπέμενε νὰ μὲ δώσῃ.

— Ὦ! εἶπα κατ' ἐμαυτὸν κλείων τὴν θύραν μετὰ τὴν ἀναχώρησίν της, ἰδοὺ καὶ νέα σελὶς συμφορᾶς τὴν ὁποίαν ὁ ἀνθρώπινος βίος ἀνοίγει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου! Ἰδοὺ ἐνταυτῷ πόνος ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ἀφοσίωσις ματαία καὶ ἄγνωστος ἀρετή! Αὐτὸ εἶναι τὸ αἰώνιον κεφάλαιον τοῦ κοινωνικοῦ βιβλίου· τὰ αὐτὰ παθήματα, ἡ αὐτὴ ἀδικία, μεταβεβλημένα εἰς συνήθειαν καὶ νόμον.

Μετά τινας ἡμέρας νέα ραγδαιοτάτη βροχὴ μὲ κατέλαβεν εὑρισκόμενον περὶ τὴν συνοικίαν τοῦ Chancery-Lane. Ἀπὸ ἐπισκεπτήριον τὸ ὁποῖον εἶχε πέσει εἰς τὸ δωμάτιόν μου ὅτε ἐλειποθύμησεν ἡ νέα, εἶχα μάθει ὅτι ὠνομάζετο Κ. Ἔλλιοτ, καὶ κατῴκει εἰς Took's Court, ἀριθ. 4, εἰς μικρὰν ὁδὸν λήγουσαν εἰς Chancery-Lane. Ἐπειδὴ δὲ ἤμην πεζός, καὶ ἡ βροχὴ μὲ κατεπόντιζεν, ἀπεφάσισα νὰ καταφύγω εἰς παρακείμενον ἐργαστήριον, ὅπου πιθανῶς θὰ ἐπροξένουν πληροφορίας περὶ τῆς ταλαιπώρου ἐκείνης γυναικός· Τὸ ἐργαστήριον εἶχε μεγίστην ἐπιγραφήν, ἐξ ἧς ἔμαθα ὅτι ὁ Οὐίλλιαμ Φάρρεν εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ πωλῇ ὅλα σχεδὸν τὰ ἐμπορεύσιμα εἴδη, ἀπὸ πεπερίου μέχρι δαμασκίνων. Ἤνοιξα τὴν θύραν τοῦ μικροῦ καὶ σκοτεινοῦ ἐργαστηρίου, καὶ εἶδα τὸν κύριον αὐτοῦ, χωλόν, ρικνόν, χλευαστικὸν ἔχοντα τὸ ἦθος, καταγινόμενον εἰς δέσιμον μικρῶν τινων φακέλλων· θὰ ἦτο δὲ ἀδύνατον νὰ διακρίνῃς τὸν ταμβάκον ἀπὸ τὰ κηρία ἐντὸς τοῦ ζοφώδους ἐκείνου καταγωγίου, ἐὰν δύο φανοὶ δὲν διέδιδαν φῶς καὶ καπνὸν συγχράνως. Ἐν μέσῳ τῶν σεσωρευμένων ἐντὸς τοῦ κατωγείου ἐκείνου ἐμπορευμάτων, ὁ ἔμπορός μου ὠμοίαζε γέροντα ποντικόν. Ἐζήτησα τὴν ἄδειαν νὰ καθήσω ἕως οὗ περάσῃ ἡ βροχή, καὶ μὲ τὴν ἔδωκεν εὐγενῶς. Ἦτο φλύαρος καὶ ἠγάπα νὰ ὁμιλῇ διὰ τοὺς γείτονας καὶ τὰς γειτόνισσας, ἀναμιγνύων ὅμως ἀδιακόπως εἰς τὴν ὁμιλίαν τὸν καφέν, τὴν κανέλλαν καὶ τὰ κηρία του. Ὅτε δὲ τὸν ἠρώτησα περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἔλλιοτ·

— Τοὺς γνωρίζω, ἀπεκρίθη, κατοικοῦν εἰς Took's Court, ἀριθ. 4, πρὸ δύο ἢ τριῶν μηνῶν. Ὁ Ἔλλιοτ δὲν εἶναι πολὺ ὑγιής, ἀλλὰ καὶ ἡ σύζυγός του δὲν μὲ φαίνεται καλήτερα.

— Ἠξεύρετε τί κάμνουν, ποῖον ἐπάγγελμα ἔχουν;

— Τοῦτο, ἀπεκρίθη ὁ γέρων παντοπώλης συστέλλων τὸ κάτω χεῖλος, καὶ ἀναβιβάζων τὰς διόπτρας εἰς τὴν κορυφὴν τῆς φαλακρᾶς κεφαλῆς του ὡς ἐὰν ἤθελε νὰ σκεφθῇ, δὲν τὸ ἠξεύρω. Ὁ νέος νομίζω μετήρχετο ἐμπόριον, καὶ ἐδίδασκε καὶ τὴν μουσικήν· ἐκείνη δὲ ράπτει, κεντᾷ.

Ἐπειδὴ εἶχα εἰς τὸ θυλάκιόν μου τὸ ἐπισκεπτήριον γεγραμμένον ἀπὸ τὴν Κ. Ἔλλιοτ, τοῦ ὁποίου ὁ λεπτὸς καὶ κομψὸς χαρακτὴρ ἐδείκνυεν ὅτι ἡ ἀγωγή της ὑπῆρξε διακεκριμένη, ἠπόρουν πῶς ἁπλῆ ράπτρια ἢ κεντήστρια ἐδύνατο νὰ γράφῃ τόσῳ καλά.

— Φαίνεται, ἐπανέλαβα, ὅτι δὲν εἶναι εὐτυχεῖς· ἴσως ἀπέτυχε τὸ ἐμπόριον.

— Εἴσθε δικαστικὸς ὑπάλληλος; ἠρώτησεν ὁ γέρων καμμύσας τὸν ἕνα τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ προδώσας διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς τὴν φρίκην, τὴν ὁποίαν προξενεῖ ὁ κλητὴρ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν φιλάργυρον ὅστις τὸν μεταχειρίζεται.

— Ὄχι, κύριε· ἀλλ' ἀπὸ συμπάθειαν πρὸς τὴν οἰκογένειαν αὐτὴν ζητῶ πληροφορίας, διότι ὀλίγον τοὺς γνωρίζω. Ἐλέγετε λοιπὸν ὅτι εὑρίσκονται εἰς στενοχωρίαν.

— Τοὐλάχιστον δὲν μὲ φαίνεται ὅτι ἔχουν ἄνεσιν . . . Ναί μὲν πληρώνουν πάντοτε . . . δὲν ἀγοράζουν μὲ διορίαν· ἐξοδεύουν ὅμως ὀλίγιστα, πολλὰ ὀλίγα. Ἄλλοτε ἠγόραζαν δέκα δράμια τσαΐ τρίτης ποιότητος, καὶ πενῆντα δράμια ζάχαρι διὰ δύο ἡμέρας· τῶρα ἀγοράζουν κατωτέρας, καὶ διὰ τέσσαρας ἡμέρας . . . Πληρώνουν ὅμως μετρητά . . . καὶ τὸ

προτιμῶ. Πλὴν τούτου ἡ κατωτέρα ποιότης τοῦ τσαΐου μου εἶναι ἀξιόλογος· δότε με τὴν ἄδειαν νὰ σᾶς τὸ δείξω.

Καὶ μὲ ἀξιοθαύμαστον ἐπιτηδειότητα, διότι ἦτο χωλός, ἀλλὰ φυτικὴν εἰς παντοπώλην, ἐπήδησεν ὑψηλά, ἔλαβε μικρὸν ὑαλιστὸν κυπίον, τὸ ἤνοιξε μὲ τὸν πολύπειρον δάκτυλόν του, καὶ ἔχυσεν εἰς τὸ κοῖλον τῆς ἀριστερᾶς μου χειρὸς ἐλεεινὸν μίγμα φύλλων ἀμπέλου καὶ ἄλλων δένδρων ἀγρίων, τὰ ὁποῖα ὠνομάζαν τσαΐ. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀξιόλογος ποιότης τοῦ παντοπώλου μου! ἐνῷ δὲ ἔχυνεν αὐτὸ ἐκ νέου εἰς τὸ ἀγγεῖον, ἐξηκολούθει ἀναμετρῶν τὰ προτερήματά του.

— Πωλῶ τόσον εὐθηνά, ἐξηκολούθησεν ἄστε δὲν ἐννοῶ διὰ τί ὁ Κ. Ἕλλιοτ δὲν ἔρχεται ν' ἀγοράζῃ συχνότερα. Φαίνεται ὅτι ζῶν μὲ μεγάλην οἰκονομίαν. Πρὸ μισῆς ὥρας ἦτον ἐδῶ· ἦλθε νὰ μὲ ζητήσῃ ταπιοκαν ἢ σαγοῦ διὰ τὸν ἄνδρα της· δυστυχῶς ὅμως εἶχαν τελειώσει. Πωλῶ μεγάλας ποσότητας, κύριε, μεγάλας ποσότητας, ἂν καὶ τὸ ἐργαστήριόν μου εἶναι μικρόν· τὸ ρίζι μου εἶναι πρὸ πάντων ὠφελιμώτατον εἰς τὴν ὑγείαν. Λὰ σᾶς τὸ δείξω;

— Ὑστερότερα. Μὲ εἴπατε, νομίζω, ὅτι ὁ Κ. Ἕλλιοτ ἐδίδασκε μουσικήν.

— Ναί, γνωρίζει κάλλιστα τὴν αὐλόν· συμπατεῖθην μάλιστα νὰ δεχθῶ καὶ ἐπιστολὰς του ὅταν ἐδημοσίευεν ἀγγελίας διὰ τῶν ἐφημερίδων· καὶ, ἔδειξα αὐτὴν τὴν καλοσύνην, ἡ ἀγγελία εἶχε γίνει ὅλα τὴν οἰκογένειάν μου, ἐπρότεινε γαυρίων καὶ βρεθυόμενος. Ὅμως ἕνα μόνον μαθητὴν ἐπέτυχε.

— Καὶ τώρα;

— Καὶ μαθητὴς καὶ αὐλὸς ἔφυγαν. Ὁ αὐλὸς ἦτον ὡραῖος μὲ ἀσημένια κλειδιά. Ὅμως ἄλλον ἔχει, ἴσως εἶναι καὶ ὁ ἴδιος, ὁ Κ. Βρέκον, τοκιστὴς καὶ μεταπράτης. Τὸ κατ' ἐμὲ στοιχηματίζω ὅτι εἶναι ὁ ἴδιος αὐλός, τὸν ὁποῖον θὰ ἔδωκεν ἐνέχυρον ὁ νέος διὰ νὰ λάβῃ μικρόν τινα ποσότητα. Δὲν ἀγαπῶ τὰ δάνεια μὲ ἐνέχυρα.

— Ἔχετε δίκαιον.

— Ἡ ζημία ὅμως δὲν εἶναι μεγάλη, ἐπανέλαβεν ὁ φλύαρος παντοπώλης· ὁ αὐλὸς καταντρέπει τὸ στήθος, ὡς λέγεται μέθοδος, καὶ ὁ νέος δὲν ἔχει στῆθος δυνατόν. Ἡ σύζυγός του τὸν ἔλεγε μὲ τὴν γλυκεῖαν τη φωνήν· «Μὴ παίζεις πλέον αὐλόν, Βιλλιέ μου! μὴν παίζεις πλέον!» Ἡ Κ. Ἕλλιοτ ἔχει φωνὴν δυνατήν· ἡ περιφήμου τραγουδιστρίας. Μὲ φαίνεται πάντοτε ὅτι τὴν περιμένει ἄκαιρα εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας της· ἀλλοῦ, μόνη ἔρχεται νὰ ἀγοράσῃ καὶ ἐνὸς λεπτοῦ πρᾶγμα.

Τὴν φλυαρίαν ταύτην διέκοψεν ἡ ἔλευσις ἀγοραστοῦ· καὶ ὁ μὲν γέρων παντοπώλης κατεδίωκε τὰς δόπτρας· αἱ τοῦ ἀρκουλωτοῦ καὶ ὀστεώδους μόνον τοῦ, ἐγὼ δὲ εὐχαριστήθην ἀπὸ τὴν φλυαρίαν· ἐπὶ τὸν διὰ τὴν φλυαρίαν ἐνεχώρησα. Ἐκτὸς περιλίθου ὀλίγου· ἐδόθη· τὴν Παρασκευὴν δὲ, πρὸ τοῦ ἑσπέρας, ἐπανέλθοι εἰς τὴν οἰκίαν μου, εὗρον ἐπιστολὴν γαρεῖταν μετὰ σπουδῆς ὑπὸ τῆς Κ. Ἕλλιοτ ἐπὶ τῆς ῥάβδου πάλαι ἐπιστολῆς, δι' ἣς μὲ παρεκάλει νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ εἰς Tock's Lane, ἀριθ. 4, ἀλλὰ νὰ μὴ φανερώσω εἰς τὸν ἄνδρα της ὅτι μ' ἐπεσκέφθη καὶ προηγουμένως. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν πρωΐαν μετέβην εἰς τοῦ Κ. Ἕλλιοτ. Εἰς τὸ ἰσόγειον ἦτο ἐργαστήριον παντοπώλου, διὰ δὲ στενωτάτης κλίμακος ἀνέβην εἰς τὴν δευτέραν ὀροφὴν ὅπου κατῴκει ὁ Κ. Ἕλλιοτ. Ὅτε δὲ ἀνέβην εὗρον τὴν θύραν ἀνοικτὴν καὶ ἐστάθην ὀλίγον.

Σχεδὸν κατέναντι αὐτῆς, πρὸ τραπέζης κατεφορτισμένης μὲ ὀγκώδη πράσινα κατάστιχα, ἄνθρωπός τις ἔτι νέος ἐκομᾶτο καθήμενος· τὸ κονδύλιον, καταπεσὸν ἀπὸ τὰς ἀσθενεῖς καὶ ἰσχνὰς χεῖράς του, ἔκειτο κατὰ γῆς. Ἐκράνεται λοιπὸν ὅ,τι τὸ ὅπλον τοῦτο, δι' οὗ ἠγωνίζετο νὰ καταπολεμήσῃ τὴν πτωχείαν, μόνος ὁ κόπος κατώρθωσε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν χεῖρά του. Ἐπάνω εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν, κατέναντί του, μεταξὺ δύο πομφολυγίστων τετραδίων, βρέφος γυμνὸν φέρον πράσινον ἔπαιζε μὲ ἄλλο κονδύλιον. Ὁ κομψόπους μόλις ἦτο τριακονταετής. Ἡ καρδιά του, τῆς ὁποίας τὸ φυσικὸν κάλλος ὑπαχώρει εἰς τὸ ἠθικὸν κάλλος τῆς ψυχῆς του, τὸ ἐξεικονιζόμενον ὑπὸ τοῦ ἤθους τοῦ προσώπου του, εἴλκυσεν ἀμέσως τὴν συμπάθειάν μου, χωρὶς νὰ ἐννοήσω ποῖος ὁ λόγος. Αἱ παρειαί του ἦταν κοῖλαι καὶ ὠχραί· εἰπεῖν διαφανεῖς· ἡ μακρὰ κόμη του, ἐξωμμένη πρὸς τὰ πλάγια, ἄφινεν ἀνοικτὸν ὁλόκληρον τὸ εὐρὺ μέτωπόν του, ἡ δὲ χεὶρ ἐξ ἧς εἶχε πέσει τὸ κονδύλιον ἤγγιζε σχεδὸν τὸ ἔδαφος. Εἰ καὶ δρομὺς ἦτο ὁ χειμών, δὲν ὑπῆρχεν ὅμως πῦρ εἰς τὸ δωμάτιον, καὶ διὰ νὰ προφυλαχθῇ βεβαίως ἀπὸ τὸ ψῦχος ὁ δυστυχὴς νέος, εἶχε κομβώσει τὸ ἔνδυμά του μέχρι τοῦ πώγωνος. Τὰ ἔπιπλα ἦταν ἁπλούστατα, τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ἀλλὰ καθαρώτατα. Ἐπειδὴ δὲ ὅτε εἰσῆλθα ἐγένετο κρότος, τὸ μὲν παιδίον ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν νὰ ἴδῃ, ὁ δὲ πατὴρ ἐξύπνησεν.

— Ὁρίστε, μὲ εἶπε, ἀποκαρωμένος ἔτι . . . Δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη . . . ὁ λογαριασμὸς εἶναι διεξοδικώτατος . . . Δὲν κατέτριψα ὅμως εἰς μάτην τὸν καιρόν μου· εἰργάσθην ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν . . .

— Εἶναι ὁ ἑπτά; Οὐ . . . εἶτα ὑπολαβών.

— Μὲ συγχωρεῖτε, Κύριε· καθήσατε παρακαλῶ. Ὅτι ἀνεχώρησεν ἡ σύζυγός μου· λυποῦμαι ὅτι δὲν εἶναι ἐδῶ.

— Θὰ τὴν ἔβλεπα εὐχαρίστως· ἡ ἐπὶ κεφῆς μου ὅμως, κύριε, γίνεται δύσις. Μὲ εἶπαν ὅτι πάσχετε, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθα νὰ σας προσφέρω τὴν βοήθειαν τῆς ἐπιτήμης μου.

— Μάλιστα, κύριε, πάσχω, πρὸ πολλοῦ δὲν εἶμαι καλά· ἡ ἀρρώστια ὅμως τῆς γυναικός μου μεγαλοποιεῖ, ὑπολέπω, τὸ πρᾶγμα.

Αἱ ἀποκρίσεις του εἰς τὰς ἰατρικάς μου ἐρωτήσεις ἐγένοντο μὲ ἀκρίβειαν, μὲ σαφήνειαν καὶ μὲ ἀφέλειαν τιμῶντα ὄχι μόνον τὸν νοῦν ἀλλὰ καὶ τὸ θάρρος του. Πρὸ πολλοῦ εἶχεν αἰσθανθῆ πάσχον τὸ ἧπάρ του, τὸ δὲ πάθος ἐπηύξανεν ἐπικινδύνως ὁ καθημερινὸς καὶ ἐπίπονος βίος του. Μὲ διηγήθη τὴν περίστασιν τῆς ἀρρώστιας· περὶ τῆς ἡπίας μὲ εἶχεν ὁμιλήσει ἡ Κ. Ἕλλιοτ, καὶ μὲ ἔδωκεν ὅλας τὰς πληροφορίας ὅσας εἶχα ἀνάγκην· ἀλλ' οἴμοι! ὁ νεαλὴς ἐκεῖνος νέος ἐβάδιζε σπεύδων πρὸς τὴν φθίσιν τοῦ ἥπατος.

Εἰ δὲ καὶ, ὡς ἐφαίνετο, οἱ πόροι του κατέσταινον ἀδύνατον ἢ τοὐλάχιστον δυσκολωτάτην τὴν ἐκτέλεσιν τῆς γνώμης τὴν ὁποίαν εἶχα δώσει εἰς τὴν σύζυγόν του, ἐσυμβούλευσα ὅμως καὶ πάλιν εἰς αὐτὸν ἀλλαγὴν ἀέρος καὶ ταξείδιον, ὡς τὴν μόνην θεραπείαν τοῦ πάθους του. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐλθοῦσα ἡ Κ. Ἕλλιοτ ἀνέκραξεν·

— Νὰ ταξειδεύσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν!

Οἱ δύο σύζυγοι ἠτένισαν ἀλλήλους, καὶ τῆς νέας ἠλλοιώθη ἡ ὄψις· τὸ διπλοῦν τοῦτο βλέμμα ἑρμήνευεν ὁλόκληρον τὴν φρίκην τῆς θέσεώς του, καὶ τί ἠσθάνετο ὁ εἰς διὰ τὸν ἄλλον, εἰς ποίαν ἀγωνίαν κατήντησεν αὐτοὺς ἡ ἀνάγκη, ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ ἔνδεια. Ἐγὼ δὲ ἐθλιβόμην κατάκαρδα βλέπων τὴν σεμνότητα μὲ τὴν ὁποίαν ὁ νέος ἐπροσπάθει νὰ κρύβῃ τὴν πτωχείαν του, τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν ὡς τὸ μέγιστον τῶν ἐγκλημάτων. Ἔβλεπα τὸ ξανθὸν καὶ φαιδρὸν ἐκεῖνο βρέφος, τὸ ὁποῖον προσήλωνεν ἐπάνω μου τοὺς μεγάλους καὶ μαύρους ὀφθαλμούς του, τὸ βρέφος τοῦτο, τὴν μόνην παραμυθίαν των, ἄνευ ἐλπίδος καὶ ἄνευ μέλλοντος· τὴν ἀρετὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν κανεὶς δὲν ἐτίμα, τὴν ἀφοσίωσιν τὴν ὁποίαν ἀνοεῖ ὁ ἰσχυρός, τὴν γενναιότητα, ὡραιοτέραν καὶ ἀνδρικωτέρων καὶ τῆς δεικνυομένης εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης· τὴν οἰκιακὴν ἐκείνην τραγῳδίαν, τῆς ὁποίας ὑποκριταὶ ἦτο γυνὴ ἐρασμία, ὑπομονητική, γλυκεῖα, βρέφος μειδιῶν καὶ νέος ἀσθενής· τὴν φιλοτιμίαν τοῦ πτωχοῦ τὸν θάνατον προχωροῦντα ἐν μέσῳ τῆς πτωχείας· τὴν τρομερὰν ἀλλ' εἰρηνικὴν καὶ σιωπηλὴν ἐκείνην σκηνήν, καὶ ἠσθανόμην σπαραττομένην τὴν καρδίαν μου. Πῶς νὰ δεχθῶ πληρωμὴν διὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου, ἀλλὰ καὶ πῶς ν' ἀποποιηθῶ αὐτήν; οὐδὲν πλέον φιλότιμον τῆς δυστυχούσης τιμιότητος. Ἔπρεπε νὰ τοὺς λυπήσω μὴ δεχόμενος; Καὶ δὲν ἦτο διπλασίως ἀπάνθρωπον τὸ νὰ βλάψω τὴν φιλοτιμίαν του; Τὴν προτεραίαν πλουσιώτατός της ἀσθενὴς δὲν εἶχε τὴν γενναιότητα νὰ τείνῃ κἂν τὴν δεξιὰν διὰ νὰ μὲ πληρώσῃ· ὅτε ἔθεσεν εἰς τὴν χεῖρά μου μίαν λίραν ἠσθάνθη δριμύτερον πόνον παρὰ ἐὰν ἔσταζεν αἷμα ἀπὸ τὴν καρδίαν του. Ἐγὼ ἠρνούμην ἀντ' αὐτοῦ, ἀλλὰ σήμερον πῶς ν' ἀποποιηθῶ τὴν πληρωμὴν τοῦ Ἕλλιοτ; Ἐφοβούμην μὴ ἐκλάβῃ ὅτι θέλω νὰ τὸν ἐλεήσω. Εὐτυχῶς τὸ βρέφος ἦλθεν εἰς βοήθειάν μου· διότι πλησιάσαν πρὸς ἐμὲ παῖζον τὸ ἀνεβίβασα εἰς τὰ γόνατά μου, μ' ἔδωκε τὴν χεῖρά του, καὶ ἔσπευσα νὰ θέσω εἰς αὐτὴν τὸ χρυσοῦν νόμισμα. Ὁ Κ. Ἕλλιοτ ὠχρίασε καὶ ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ· αἱ ὀφθαλμοί τῆς γυναικός του ἐγέμισαν δάκρυα, ἐγὼ δὲ ἀνεχώρησα σπεύδων, ἐνῷ μὲ παρακολούθει τὸ βλέμμα ἐκείνης. Ὦ χρονικὰ τῆς πτωχείας καὶ τῆς ὀδύνης, τίς ποτε θὰ σᾶς περιγράψῃ ὅπως ἁρμόζει νὰ περιγραφῆτε!

Βεβαίως ἐπανέλαβα πολλάκις τὰς ἐπισκέψεις μου· ἀλλὰ τοιαύτη ἦτο ἡ φιλοτιμία τοῦ ἀνδρογύνου ἐκείνου, ὥστε οὔτε λέξιν ἐπρόφερεν ποτὲ διὰ τὴν κατάστασίν των· ἡ ἀδιάκοπος ἐργασία μὴ ἀμειβομένη ἀνταξίως, ὑπέσκαπτε τὴν ὑγείαν τοῦ νέου. Ν' ἀπαγορεύσω αὐτήν; ἀλλ' ἡ ἀπαγόρευσις ἦτο ἴση εἰς καταδίκην θανάτου· ἐργασία ἢ θάνατος ἰδοὺ τὸ δίλημμα τοῦ βίου του. Πολλάκις ἔβλεπα τὴν σύζυγόν του καταγινομένην μὲ ἀπαράμιλλον ἐπιμέλειαν εἰς κεντήματα, τὰ ὁποῖα ὡς πλουσιώτατα δὲν θὰ μεταχειρίζετο βεβαίως δι' ἑαυτήν. Καὶ ποτε ἐνῷ ἐκέντει εἶπα πρὸς αὐτήν·

— Τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ὑπανδρείας μου καὶ ἡ σύζυγός μου εἰργάζετο ὅπως καὶ σεῖς, Κυρία.

Ἐκείνη δὲ ἀνυψώσασα τὴν κεφαλήν, ἄφκε τὴν βελόνην, προσήλωσεν ἐπ' ἐμὲ βλέμμα ἄπορον, καὶ ἔπειτα ἐδάκρυσε. Δὲν εἴχομεν εἰσέτι ἀρκετὴν οἰκειότητα ὥστε νὰ μὲ φανερώσῃ τὰς δυστυχίας της. Μόνον μετὰ ἕνα μῆνα, ὅτε ἡ ὑγεία τοῦ συζύγου της ἐχειροτέρευεν ἐπαισθητῶς, ἔμαθα ἢ μᾶλλον ἀπέσπασα παρ' αὐτῆς τὰς λεπτομερείας τας ὁποίας θὰ ἀναγνώσετε. Ἐὰν τις ἐξ ὑμῶν καταψρονῇ τὰς περιπετείας τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, τὰς καθημερινὰς στενοχωρίας, τας μικρας θλίψεις του, αἱ ὁποῖαι εἶναι τῇ ἀληθείᾳ μεγάλαι θλίψεις τῆς ἀνθρωποτητος, ἂς μὴ ἀναγνώσῃ τὴν διήγησίν μου.

Τὰ σφάλματα τῶν πατέρων ἀποβαίνουσιν ὀλέθρια εἰς τὰ τέκνα των. Καὶ εἶναι μὲν τοῦτο ἀδικία τῆς εἱμαρμένης, ἀδικία ὅμως αἰωνία, ἀναπόφευκτος. Ὁ Ἑβρίκος Ἕλλιοτ, συνταγματάρχης τοῦ ἱππικοῦ, γενναῖος καὶ διακεκριμένος ἀξιωματικὸς ἀλλὰ μέγας χαρτοπαίκτης, ζημιωθεὶς ἐπιμονικὰ εἰς τὸ παιγνίδιον τὸ 1812, ἐγένετο αὐτόχειρ· μόνην δὲ κληρονομίαν ἄφκεν εἰς τὸν υἱόν του Εὐγένιον Ἕλλιοτ, ἀνατραφέντα εἰς Καντερβρίγιαν, ὑπέρογκα χρέη καὶ ὄνομα ἀτιμασθέν. Ἡ μήτηρ του εἶχεν ἀποθάνει εἰς κατώγαιον ἐξ μῆνας πρὸ τῆς αὐτοχειρίας τοῦ πατρός. Ὁ υἱός, ὁμοιάζων καθ' ὑπερβολὴν τὴν μητέρα του, εἶχεν εὐγένειαν, ὑπομονήν, ἱλαρότητα ἀλλὰ καὶ δύναμιν ψυχῆς, προτερήματα τα ὁποῖα πολλάκις οἱ ἄνθρωποι ἐκλαμβάνουσιν ἀντὶ δειλίας. Εἰκοσαετὴς ὢν ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ τὰ βιβλία, νὰ παραιτήσῃ τὰς σπουδάς, ν' ἀνταλλάξῃ τοὺς συντρόφους τοῦ κυνηγίου καὶ τὴν ἄλλην ἄβραν δίαιτάν του, διὰ νὰ γείνῃ ἁπλοῦς γραφεὺς εἰς τὸν *ἐμπορικὸν οἶκον τοῦ Φρεδερίκου Ἄλλορυ*, καὶ τοῦτο χάρις εἰς ἰσχυροτάτας συστάσεις. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας εἰργάζετο, καὶ μίαν μόνην ὥραν ἔμενεν ἐλεύθερος διὰ νὰ γευθῇ. Ἐκτεταμένη ἀλληλογραφία, λογαριασμοὶ ἀπέραντοι, δρόμοι ἀδιάκοποι, 180 δρ. κατὰ μῆνα, στενὸν καὶ κακὸν δωμάτιον, γεῦμα ἐργάτου, στέρησις φίλων, διότι ἦτο πτωχός, ὑγεία ἐπισφαλὴς καὶ προσβαλλομένη ἔτι μᾶλλον καθ' ἑκάστην ὑπὸ τοῦ κόπου, ἡ ἐλεεινὴ ἐκείνη τυραννία ἡ κατακυλιομένη ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς κοινωνίας καὶ καταπίπτουσα βαρυτέρα καθ' ὅσον κατακυλίεται, ὑπεροψία, ἀδιαφορία, καταφρόνησις τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων πρὸς νέαν ἄλλως πως ἀνατραφέντα καὶ ἄλλας ἕξεις καὶ ἤθη ἔχοντα, ἰδοὺ ὁποία ὑπῆρξεν ἐπὶ ἓν ἔτος ἡ ζωὴ τοῦ νέου Ἕλλιοτ. Καὶ ὅμως δὲν ἀπεθαρρύνθη· ἐξ ἐναντίας ἐπροσπάθησε νὰ νικήσῃ τὴν ἀδιαφορίαν διὰ τῆς ἐπιμελείας, καὶ τὸν φθόνον διὰ τῆς ἀγαθότητος.

Καὶ ἐπειδὴ ἐπείσθησαν ἐπὶ τέλους ὅτι ἦτο ὠφελιμώτερος τῶν ἄλλων, ὡς οἱ τρέφοντες ἐπιμελέστερα τὰ ἱππόζυγα ὁσάκις περισσότερα κερδαίνωσι δι' αὐτῶν, οὕτως ηὔξησαν καὶ ἐκείνου τὸν μισθόν, μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀναβιβάσαντες αὐτὸν μέχρις 2700 δρ. κατ' ἔτος.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ καταστήματος, ὁ Κ. Ἄλλορου δὲν εἶχε τὴν μωρίαν νὰ αἰσθάνεται πρὸς τοὺς πάσχοντας συμπάθειαν· ἐξ ἐναντίας ἦτο ἀληθὴς ἔμπορος, δηλαδὴ ἄνθρωπος σκληροκάρδιος, θεωρῶν τοὺς ἄλλους ὄχι ὡς ὄντα λογικὰ ἀλλ' ὡς μηχανάς, αἵτινες πρέπει νὰ κινῶνται μὲ ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερα ἔξοδα· διὸ οὐδὲ μίαν στιγμὴν ἐσκέφθη περὶ τοῦ Ἔλλιοτ. Ἦτο παχὺς καὶ τετράγωνος εἰς τὰ ἄκρα, στρογγύλος καὶ προγάστωρ, οὐλόθριξ καὶ πελιός, μέτωπον εἶχε στενὸν καὶ στρογγύλον, καὶ κεφαλὴν ὀστεώδη, ἐφ' ἧς ἀνεγίνωσκες κεφαλαίοις γράμμασι τὴν λέξιν ταύτην ΚΕΡΔΟΣ. Εἶχεν ὅλα τὰ προτερήματα τοῦ καλοῦ ἐμπόρου, ὑπομονήν, ἐμπειρίαν περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἀκμῆς τῶν καιρῶν, καὶ τῶν μέσων τοῦ κέρδους. Καὶ εὐτυχῶν μὲν ἦτο αὐθάδης, ἀτυχῶν δὲ ταπεινὸς κόλαξ ἐκείνων τῶν ὁποίων εἶχεν ἀνάγκην, καὶ τύραννος τῶν ἐχόντων τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ σταδίου του ἦτο ἐλάχιστος γραφεύς, μετὰ δὲ τοῦτο ἐπροσκολλήθη εἰς τὸ ταμεῖον, καὶ ἐπειδὴ ἦτο φύσει ἐπιχειρηματίας ἀνεδείχθη ταχέως ἔμπορος. Κατορθώσας νὰ κατασκευάσῃ κεριουσίαν, ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ κυρίου του, ἥτις ἀποθανοῦσα ἀφῆκεν αὐτῷ ἐρασμιωτάτην θυγατέρα. Ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐσκόπει νὰ ἐμπορευθῇ, δίδουσα εἰς ἀριστοκράτην ἄνδρα, προγόνους ἔχοντα εὐγενεῖς καὶ θέσιν εἰς τὴν Γερουσίαν. Διὸ καὶ ἐφρόντισε νὰ ἀνατραφῇ ἐπιμελέστατα ἡ Μαρία.

Μίαν τῶν ἡμερῶν ὁ μέγας οὗτος ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖον ὅλοι ἐζήλευον, καταβαίνων ἀπὸ τῆς ἁμάξης ὠλίσθησε, καὶ πεσὼν ἐπληγώθη τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἰατροὶ τὸν παρήγγειλαν νὰ μείνῃ ἐννέα μῆνας κατάκοιτος. Φαντάσθητε ποία βάσανος εἰς ἄνθρωπον δραστήριον, θερμόν, φιλοκερδῆ, ἀνίκανον νὰ ἀναγινώσκῃ, φρβούμενον μὴ ὑπερβῶσιν αὐτὸν κατὰ τὰ κέρδη οἱ ἐφάμιλλοί του, καὶ δίδοντα πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους του εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐκτελῶσιν ἀκριβῶς τὰ χρέη των, ἢ καὶ νὰ τὸν κλέπτωσι. Καὶ ἡ μὲν θυγάτηρ του τὸν ἐπεριποιεῖτο, ὁ δὲ Ἔλλιοτ, ὡς δραστηριώτερος τῶν ἄλλων, παρηγγέλθη νὰ λαμβάνῃ τὰς διαταγὰς τοῦ κυρίου καθ' ἑκάστην πρωΐαν τὴν 8 ὥραν, νὰ ἐκτελῇ τὰς κατὰ τὴν πόλιν παραγγελίας, καὶ νὰ παρουσιάζῃ τὸ ἑσπέρας τὸ κατάστιχον. Οὔπω λοιπὸν ἐδιπλασιάσθη ἡ ἐργασία τοῦ νέου, χωρὶς ν' αὐξήσῃ καὶ ὁ μισθός του, καὶ κατεδικάσθη εἰς τὸ νὰ ὑποφέρῃ τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ ἀσθενοῦς, τὸν ὁποῖον ἡ ἀκινησία καθίστανεν εὐερέθιστον καὶ ὀργίλον, πρὸς ἄνθρωπον μάλιστα ὅλως ἐξαρτώμενον παρ' αὐτοῦ.

Κατὰ περίεργον συγκυρίαν ὁ νέος καὶ ἡ νέα εἶχον γνωρισθῆ ἄλλοτε, ὅτε ὁ Εὐγένιος ἀνῆκεν εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας· κατά τινας μάλιστα ἀγροτικοὺς χοροὺς ὁ Εὐγένιος ἐχόρευσε συχνότερον παντὸς ἄλλου μὲ τὴν Μαρίαν. Καὶ αὐτὸς μὲν ὅδεν ἀνενθύμισεν εἰς αὐτὴν τὴν παρελθόντα, καθὸ γενώσκων ὅτι μεταξὺ πλούτου καὶ πενχείας χάσμα μέγα ἐστήρικται· ἡ Μαρία ὅμως τὸν ἀνεγνώρισε· καὶ ὁ βίαιος καὶ κτηνώδης τρόπος μεθ' οὗ ὁ πατήρ της μετεχειρίζετο τὸν νέον, ἐκίνησεν εἰς οἶκτον τὴν καρδίαν της. Αἱ γυναῖκες ἔχουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἀξιόλογον τοῦτο αἴσθημα, τὸ νὰ ἀγανακτῶσι κατὰ τῶν ἀνομιῶν τὰς ὁποίας τιμῶσιν οἱ ἄνθρωποι. Ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος γραφεύς, ἰσχνός, ὠχρός, κεκοπιακώς, ἱστάμενος ὄρθιος πρὸ τοῦ βαθυπλούτου πατρός της, βασανιζόμενος ἀπὸ χιλίας ἐρωτήσεις, ὑπομένων σιωπηλὸς τοὺς βιαίους καὶ κτηνώδεις τρόπους του, ἐφάνη τόσῳ μᾶλλον ἄξιος συμπαθείας εἰς τὴν Μαρίαν, ὅσον δὲν ἠγνόει ὅτι ἦτο προωρισμένος εἰς μεγαλήτερα, καὶ ἔβλεπε καθ' ἑκάστην ὅτι ὡς ἔχων ἀγωγὴν καὶ ἀρετὴν ψυχῆς πολὺ ἀνωτέραν τῆς τοῦ δημίου του, ὑπέμενε πάντα ταῦτα μετὰ πολλῆς καρτερίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατὴρ ἤθελε νὰ περιποιῆται αὐτὸν ἡ θυγάτηρ του, εὑρίσκετο αὕτη παροῦσα ὁσάκις ἐδίδε διαταγὰς πρὸς τὸν γράφεα, καὶ ἔβλεπε πῶς τὸν μετεχειρίζετο. Μητέρα δὲν εἶχεν ἡ Μαρία, ἡ δὲ γραῖα θεία της, ἥτις ἄλλοτε διῴκει τὰ τῆς οἰκίας, ἦτο παράλυτος. Ὡς ἦτο τραχὺς πρὸς τοὺς ἄλλους ὁ Κ. Ἄλλορου, οὕτω ἐφέρετο καὶ πρὸς αὐτήν, καὶ ἡ ταλαίπωρος ἐξεπλήρου μὲν τὸ χρέος της πρὸς τὸν ἴδιον πατέρα, δὲν ᾐσθάνετο ὅμως καὶ τὴν ἀγάπην ἐκείνην τῆς ὁποίας γίνονται ἄξιοι διὰ τῆς ἀγαθότητός των οἱ γονεῖς· μάλιστα τὸν κατεφρόνει. Διὰ τοῦτο ἡ καρδία της ἀπῄτει ὑποστήριγμα καὶ τροφήν. Χωρὶς νὰ ἀναγνώσῃ ποτὲ μυθιστορίας, οὔτε σχεδὸν νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ θέατρα, ἡ καρδία της ἐπροσκολλᾶτο καθ' ἑκάστην εἰς τὸν γραφέα, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζεν ὅτι λυπεῖται καὶ τιμᾷ μόνον· ὁ δὲ πατήρ, ἔχων πάντοτε βάναυσα αἰσθήματα, καὶ θέλησιν ἀκαταγώνιστον, καὶ τὴν κτηνώδη ἐκείνην ἰσχὺν τὴν ὁποίαν δίδει τὸ ἀργύριον, δὲν ἔβλεπε τί ἐγίνετο περὶ ἑαυτόν, οὔτε ἐνόει τὸν κίνδυνον τὸν ὁποῖον αὐτὸς μόνος παρεσκεύαζεν· ἀπῄτει νὰ μένῃ ἡ θυγάτηρ του πάντοτε πλησίον του διὰ ν' ἀκούῃ τὸν σεμνὸν γραφέα, τὴν γλυκεῖαν καὶ ἀνδρικὴν φωνήν του, τὰς παραφόρους ὕβρεις τοῦ πατρός, καὶ νὰ καταμετρᾷ τὴν μεταξὺ τῶν δύο διαφοράν. Ἀφοῦ δὲν ὑπωπτεύετο ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ τὸν οἰκτείρῃ ἡ θυγάτηρ του, πῶς θὰ ἐφοβεῖτο ὅτι καὶ θὰ τὸν ἀγαπήσῃ; Αὐτὴ ἦτο τόσῳ πλουσία, καὶ ἐκεῖνος τόσῳ πτωχός! Δὲν ἐνόει ὅτι καθημερινὴ συνάντησις δύο ἀνθρώπων ἐχόντων τόσην ὁμοιότητα χαρακτῆρος καὶ ἀγωγῆς ὅσον χάος τύχης καὶ πλούτου ἐχώριζεν αὐτούς, ἔτρεφεν ἔτι μᾶλλον τὴν πρὸς ἀλλήλους συμπάθειαν.

Μίαν τῶν ἡμερῶν ὁ Ἔλλιοτ ἔφερε πρὸς τὸν κύριόν του ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν οὗτος ἥρπασε μετὰ μεγίστης ὁρμῆς· ὁ δὲ νέος ἵστατο ὄρθιος ἐνώπιόν του ὡς στρατιώτης, τὸ πρόσωπον ἔχων ὠχρὸν καὶ τοὺς πόδας ἀποκαμόντας καὶ κλονουμένους.

— Ὁ Κ. Ἔλλιοτ, εἶπεν ἡ Μαρία πρὸς τὸν πατέρα της, μὲ φαίνεται πάσχω· μὲ τὴν ἀδειάν σας νὰ τὸν δώσω ὀλίγον κρασίον;

— Μάλιστα, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος ὡς μηχανή, ἐνῷ κατέτρωγε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἐπιστολήν, διαλαμβάνουσαν ὅτι ἔφθασε μεγίστη ποσότης κόμμεως; ἀραβικῆς, καὶ οὕτω κατεστρέφετο τὸ ἐπικερδέστατον μονοπώλιον τὸ ὁποῖον αὐτὸς εἶχε προϊστηκάσει διὰ μεγίστης δυσίας· τοσοῦτη δὲ ἦτο ἡ ταραχή του ὥστε οὔτε παρετήρησε τὸ ποτήριον, τὸ ὁποῖον ἐπρόσφερε μὲ χεῖρα τρέμουσαν ἡ θυγάτηρ του πρὸς τὸν νέον. Ὁ δὲ Ἔλλιοτ ἔλαβεν αὐτὸ εὐχαριστήσας τὴν κόρην. Τότε ἀπὸ τοὺς γαλανοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς Μαρίας ἐξηκοντίσθη ἀκτὶς μαγευτική, ἥτις ἀπεφάσισε διὰ παντὸς τὴν τύχην της· αἰσθανθεῖσα δὲ καὶ αὐτὴ τρόμον ἐχαμήλωσεν ἀμέσως τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ μεταβᾶσα πρὸς τὸ παράθυρον ἔστρεψε τὴν ῥάχιν πρὸς τὸν καταταραχθέντα Ἔλλιοτ, ἐνῷ ὁ Κ. Ἄλλορου, κινδυνεύουσαν βλέπων τὴν πληθώραν τοῦ ταμείου του, οὔτε τοῦ ἑνὸς τὴν ταραχήν, οὔτε τοῦ ἄλλου τὴν ἀπορίαν παρετήρησεν· ἀλλ' αἴφνης μὲ φωνὴν κεραυνοβόλον ἀνέκραξε·

— Τὸ χαρτοφυλάκιόν μου, Μαρία, γρήγορα τὸ χαρτοφυλάκιόν μου.

— Δὲν μὲ εἴπετε . . . τίποτε . . . ἀπεκρίθη ἡ Μαρία συγκεχυμένως, διότι βεβυθισμένη εἰς σειρὰν νεφῶν, δὲν εἶχεν ἐννοήσει τί εἶπεν ὁ πατήρ της.

— Εἶσαι τρελή, κωφή, ἀνεφώνησε μηνιώμενος ὁ γέρων· τὸ χαρτοφυλάκιόν μου σὲ εἶπα.

Δὲν ὑπωπτεύετο ὁ ἐλεεινὸς ἐκεῖνος ὅτι ἐν τῷ διαστήματι πέντε λεπτῶν, καθ' ἃ εἶχε τὸν νοῦν εἰς λίρας καὶ τόκους καὶ μονοπώλια, κατεβλήθησαν τὰ θεμέλια δράματος μέλλοντος ν' ἀνατρέψῃ ὅλα τὰ σχέδιά του. Ἔγραψεν ἐν τάχει πολλὰς ἐπιστολάς, ἔκυψε τὸ στόμα πρὸς τὸ οὖς τοῦ Ἔλλιοτ, τὸν ἐπεφόρτισε μὲ παραγγελίας τὰς ὁποίας ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐκπληρώσῃ ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας, καὶ τὸν ὤθησε διὰ τῆς δεξιᾶς συνιστῶν ταχύτητα, καὶ ἀπειλῶν αὐτὸν ἐὰν ἀργήσῃ ἢ λησμονήσῃ τι.

Ὅτε οἱ ἰατροὶ ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Κύριον Ἄλλορου νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας, τὸ πρᾶγμα εἶχε προχωρήσει· τὴν φυσικὴν συστολὴν καὶ αἰδῶ τῆς νέας κατενίκησεν ὁ οἶκτος τὸν ὁποῖον ᾐσθάνετο πρὸς τὸν νέον· ὅθεν καὶ δύναμαι νὰ εἴπω ὅτι οὔτε παραφορὰ ἔρωτος ὑπῆρξεν, ἀλλ' οὔτε ἀπάτη παρὰ τοῦ Ἔλλιοτ. Ἡ θέσις εἰς ἣν εὑρίσκοντο καὶ οἱ δύο, ἡ ἀπομόνωσις τῆς Μαρίας, ἡ οἰκειότης εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθον ἕνεκα τῆς ἀπρονοησίας τοῦ Ἄλλορου, τοὺς καθίστανε καθ' ἑκάστην ἀναγκαίους πρὸς ἀλλήλους. Θύματα ὄντες καὶ οἱ δύο τῆς αὐτῆς τραχύτητος, τὰ αὐτὰ πάσχοντες ἀδιακόπως, καθήμενοι πλησίον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁσάκις ὁ Ἄλλορου μετέβαινεν εἰς τὴν ἐξοχήν του καταλείπων τὴν θυγατέρα του εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ τακτοποιήσῃ λογαριασμούς τινας καὶ νὰ διοικήσῃ τὰ τῆς οἰκίας, ἐνέδωκαν ἀνεπαισθήτως, ἀκουσίως εἰς τὸ ἀμοιβαῖον αἴσθημά των. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἰσχυρότατος καὶ ἀδιάλυτος δεσμός, ἐξ ἐκείνων τοὺς ὁποίους δὲν παρεσκευάζει μὲν θέλησις ἀνθρώπου, ἀδυνατεῖ δὲ νὰ διαλύσῃ ἡ τύχη. Κυριακὴν τινα ἰδὼν ὁ Ἔλλιοτ τὴν νέαν ἐξελθοῦσαν μόνην τῆς ἐκκλησίας ἐπλησίασε, προσέφερε τὸν βραχίονά του καὶ τὴν ὡδήγησεν εἰς τὴν οἰκίαν της. Ἐὰν ὁ πατήρ της ἔβλεπε τοῦτο θὰ ἐξηκόντιζε βεβαίως τοὺς κεραυνοὺς τῆς ὀργῆς του. Ἐπὶ τέλους συνεδέθησαν αἱ καρδίαι των.

Πόσους ἀγῶνας κατέβαλον, εἰς πόσους φόβους παρεδόθησαν καὶ ὁποίαν μετάνοιαν ᾐσθάνθησαν ὅκως ἀποφύγωσιν οἱ δύο νέοι τὴν ὀργὴν ταύτην τῆς τύχης των! Ἓν ἔτος εἶχε παρελθῆ ἐν τοσούτῳ· ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν ἀνάρρωσιν τοῦ πατρὸς διεκόπησαν αἱ σχέσεις τῶν νέων, ἡ ὀλίψις τοῦ χωρισμοῦ ἐπέφερε τὰς ἀμοιβαίας ἐξηγήσεις, αἵτινες ἕως τότε ἦσαν ἢ ἀτελεῖς ἢ δειλαί. Ἐπὶ τέλους, πρὶν ἔτι ὑποπτευθῇ ὁ Ἄλλορου, προέβησαν καὶ μέχρις ἀλληλογραφίας. Κατά τινα ἑσπέραν τὰ βήματα τοῦ Ἄλλορου ἠκούσθησαν ταχύτερα τοῦ συνήθους, καὶ μειδίαμα εὐχαριστήσεως ἐπλανᾶτο εἰς τὰ χείλη του. Καθήσας φαιδροπρόσωπος εἰς τὴν τράπεζαν πλησίον τῆς θυγατρός του, ἔρριπτεν ἐνίοτε φιλόστοργον τὸ βλέμμα ἐπ' αὐτήν. Τὰ κινήματα ταῦτα παρετήρησεν ἡ Μαρία, ἀλλὰ τὰ ἀπέδωκεν εἰς ἐπιτυχίαν ἐμπορικήν· περὶ τὸ τέλος ὅμως, ἐνῷ ἑτοιμάζετο ν' ἀποχωρήσῃ, ὁ πατὴρ κρατῶν παρὰ τὰ χείλη ποτήριον πλῆρες οἴνου Ἱσπανικοῦ·

— Ἔχω, εἶπε, Μαρία, λαμπρὰν εἰδησιν νὰ σὲ δώσω· ναί, λαμπρὰν· εἰς τὸ χρηματιστήριον ἔγινε λόγος σήμερον διὰ σέ.

Καὶ ἐκένωσε τὸ ποτήριον· συνέκρουε δὲ τὰ χείλη ἀλλεπαλλήλως ὡς ἂν ἡ ὡραιότης τοῦ οἴνου καὶ ἡ γλυκύτης τῆς εἰδήσεως εἶχον ἐμπνεύσει εἰς τὴν καρδίαν του χαρὰν ἀνεκλάλητον.

— Ἔγινε λόγος δι' ἐμὲ εἰς τὸ χρηματιστήριον! ἀνεφώνησεν ἡ Μαρία. . . Καὶ τί ἔχω νὰ κάμω μὲ τὸ χρηματιστήριον;

— Τί ἔχεις νὰ κάμῃς; τί ἔχεις νὰ κάμῃς; ἐπανέλαβεν ἐκεῖνος λεπτύνας τὴν φωνήν! . . . . Ὅταν εἶναι μία ἀνύπανδρος καὶ πρέπει νὰ ὑπανδρευθῇ, τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι παράδοξον, νομίζω.

— Ἀγαπᾶτε τὰς ἀστειότητας, εἶπεν ἡ Μαρία· καὶ χωρὶς νὰ ἐννοῇ τί ἔκαμνεν ἔφερεν εἰς τὰ χείλη ποτήριον καὶ τὸ ἐρρόφησε διὰ μιᾶς.

— Ἀστειότητας! βεβαίως ὄχι· ἡ ὑπόθεσις ἐπροχώρησεν ἀρκετά, καὶ δὲν ἔχω ὄρεξιν νὰ χωρατεύω.

— Ἐπροχώρησεν ἀρκετά!

— Ναί, ἐπροχώρησεν, ἀπεφασίσθη, ἐτελείωσε· ἡ συμφωνία εἶναι συμφωνία, ὁ λόγος λόγος, καὶ ἀντιλογίαι δὲν εἶναι δεκταί. Εἶσαι ἢ δὲν εἶσαι κόρη μου; Πρὸ πολλοῦ ζητῶ νὰ σὲ καλοῦπανδρεύσω, καὶ τέλος ἐπέτυχα ἀξιόλογον γαμβρόν. Θὰ γίνῃς κόμησσα, Μαρία . . ! Τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἴδῳ τὰ οἰκόσημά σου εἰς τὴν ἄμαξάν σου, ἀφίνω καὶ ἐμπόριον καὶ τὰ καλά του, καὶ ἀναπαύομαι. Τί λέγεις;

— Τί λέγω; Ἐπανέλαβεν ἡ Μαρία, τῆς ὁποίας τὰ δάκτυλα ἐστρυφογύριζον πρὸ τριῶν λεπτῶν τὰς ἄκρας τοῦ μανδυλίου της.

Τὸ πρόσωπόν της ἐγένετο κατάλευκον ὡς χιών, καὶ τὸ σῶμά της ἀνέφριασεν.

— Ἐ! ἔ! τί τρέχει; τί ἐτρόμαξες καὶ ἐκιτρίνισες! διὰ τί φοβεῖσαι; φαίνεται ὅτι ἐφανέρωσα τὸ πρᾶγμα μὲ πολλὴν βίαν· ἔπρεπε νὰ σὲ προετοιμάσω· ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἐτελείωσε, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀλλέως.

Ἡ Μαρία ἠθέλησε νὰ ἀνεγερθῇ, ἀλλ' ἠσθάνθη τοιαύτην ἀδυναμίαν ὥστε ἐκάθησεν ἐκ νέου ὠχριάσασα ἔτι μᾶλλον. Ὁ δὲ πατὴρ πλησιάσας αὐτήν, καὶ διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς χαδεύων τὸ πρόσωπόν της διὰ δὲ τῆς ἄλλης θλίβων τὰς χεῖράς της·

— Ἄ! εἶπε, πῶς ἐπάγωσαν τὰ χέριά σου; τί παιδὶ εἶσαι!... ἀνησία, κόρη μου· δὲν ἀποκρίνεσαι τόσον σὲ τρομάζουν αἱ ἀστειότητες;

— Ἄ! πάτερ μου! ἀστειεύθητε λοιπόν; ἀνεφώνησεν ἡ νέα ἀνεγερθεῖσα, καὶ προσηλώσασα ἀκτινοβόλον βλέμμα ἐπ' αὐτοῦ.

Καὶ ἔπειτα ἐλειποθύμησεν· ἡ στεντώρειος φωνὴ τοῦ γέροντος ἀντήχησεν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ τάγμα ὁλόκληρον ὑπηρετῶν συνέρρευσε· μετεκόμισαν τὴν νέαν εἰς τὸν κοιτῶνά της, ὁ δὲ πατὴρ τόσῳ μᾶλλον ἐπεριποιεῖτο αὐτήν, ὅσῳ ἐνθυμεῖτο ὅτι θὰ γείνῃ κόμησσα. Ἀλλὰ πρὸς τί, ἔλεγε καθ' ἑαυτόν, ἆραι αὐταὶ αἱ ἀνησίαι τῆς θυγατρός μου· δὲν εἶμαι πατήρ της; δὲν ἔχω δικαίωμα νὰ τὴν πωλήσω ὅσῳ πλέον ἀκριβὰ ἠμπορῶ;

Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἡ νέα ἦτο τεταραγμένη· καὶ εἰς μὲν τὸ πρόγευμα δὲν ἐφάνη, εἰς δὲ τὸ γεῦμα δὲν ἔφαγεν· εὗρε δὲ καὶ τὸν τρόπον νὰ γράψῃ ἀσυνάρτητά τινα πρὸς τὸν Ἕλλιοτ, ἐξηγοῦντα ὅμως ἀποχρώντως τὰ διατρέξαντα.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΤΟ ΔΕΝΔΡΟΝ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ.

—ooo—

Ἡ Ἡλιούπολις ὑπῆρξεν ἀρχαία καὶ θαυμασία πόλις τῶν Αἰγυπτίων, περιώνυμος ἔν τε τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ καὶ τῷ Προδότῳ καὶ τῷ Διοδώρῳ καὶ τῷ Στράβωνι, « ἐπὶ χώματος ἀξιολόγου κειμένη, ὡς λέγει ὁ Γεωγράφος, τὸ ἱερὸν ἔχουσα τοῦ Ἡλίου, καὶ τὸν βοῦν τὸν Μνεοῦν ἐν σηκῷ τινὶ τρεφόμενον, ὃς παρ' αὐτοῖς νενόμισται θεός, ὥπερ καὶ ἐν Μέμφει ὁ Ἄπις ». Κατὰ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν γεωγράφων, οἵτινες ὅμως ἀγνοοῦσι πάντα τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πόλεως ταύτης, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε τόπος μυστηριώδης μελέτης καὶ προσευχῆς, ὅπου πανηγυρίζοντο ἑορταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ ἡλίου, καὶ ὅπου ὁ φοῖνιξ, ἀναχωρῶν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ, διαρκοῦντος ἔτη χίλια τετρακόσια καὶ ἕν, ἤρχετο ἵν' ἀποθάνῃ μὲν ἐπὶ πυρᾶς ἐκ μύρρας καὶ λιβάνου, ἀναγεννηθῇ δέ, ὡς ὁ ἥλιος τὸν ὁποῖον ἐξεικόνιζεν, ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ.

Τῆς Ἡλιουπόλεως, τὴν ὁποίαν *Μεδινὲ ἐλ Σμὲς* ὀνομάζουσιν οἱ Ἄραβες, πλὴν ὀβελίσκου ἑξήκοντα πόδας ὑψηλοῦ, ἀνυψουμένου μεταξὺ δένδρων καὶ ἀνθέων, καὶ ἔχοντος ἱερογλυφικὰς ἐπιγραφάς, μόνον ἐρείπια σώζονται, ἐφ' ὧν ὁ Ἰβραὴμ πασᾶς ἐφύτευσε κῆπον. Κεῖται δὲ ἐπ' αὐτῆς καὶ τὸ ἐξεικονιζόμενον ὑπὸ τῆς παρατιθεμένης εἰκόνος χωρίον, *Ματαριὲ* τὸ ὄνομα.

Ἐνταῦθα ὁ μὲν υἱὸς τοῦ Ἰακὼβ Ἰωσὴφ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου ἱερέως τοῦ Ἡλίου· οἱ δὲ Ἑβραῖοι, ὅτε ἦλθαν εἰς Αἴγυπτον, κατεσκεύασαν διαφόρους οἰκοδομάς· ἀλλὰ καὶ ὁ Σέσωστρις θεωρῶν αὐτὴν ὡς ἀκρόπολιν τοῦ κράτους, περιετείχισε, καὶ τὸ τεῖχος ἐξέτεινε μέχρι Πηλουσίου. Ἡ Ἡλιούπολις, κατὰ τὸν Γεωγράφον, ὑπῆρξε κατοικία ἱερέων, φιλοσόφων ἀνδρῶν καὶ ἀστρονόμων, ἡ παρακμὴ δὲ αὐτῆς συνέβη περὶ τὰ τέλη τῆς ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας. Ὁ Στράβων ὅστις εἶχεν ἐπισκεφθῆ αὐτὴν ἐπὶ Αὐγούστου εὗρε « πανέρημον τὴν πόλιν, τὸ ἱερὸν ἔχουσαν τῷ Αἰγυπτίῳ τρόπῳ κατεσκευασμένον ἀρχαῖον, ἔχον πολλὰ τεκμήρια τῆς Καμβύσου μανίας καὶ ἱεροσυλίας, ὃς τὰ μὲν πυρί, τὰ δὲ σιδήρῳ διελωβᾶτο τῶν ἱερῶν ἀκροωτηριάζων καὶ περικαίων, καθάπερ καὶ τοὺς ὀβελίσκους. » Ἐστώζοντο ὅμως εἰσέτι « οἴτε τῶν ἱερέων οἶκοι καὶ Πλάτωνος καὶ Εὔδόξου διατριβαί. Συνανέβη γὰρ δὴ τῷ Πλάτωνι ὁ Εὔδοξος δεῦρο, καὶ συνδιέτριψαν τοῖς ἱερεῦσιν ἐκεῖνοι ἐνταῦθα τρισκαίδεκα ἔτη. »

Ἡ *Ματαριὲ* σύγκειται ἐκ σωροῦ καλυβῶν χωματίνων ὅσον ἐνδέχεται ἐλεεινῶν, ἀλλὰ περιεστοιχισμένων ἐκ τερπνοτάτων κήπων. Ἐν μέσῳ δὲ αὐτῶν ἀνυψοῦται τὸ ἀληθὲς μνημεῖον τοῦ τόπου ἐκείνου, τὸ *Σεγὰρ ἐλ Μαριὰμ* (*) ἢ *δένδρον τῆς Παρθένου*, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐκάθησε, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ Θεοτόκος ὅτε ἔφευγεν εἰς Αἴγυπτον.

Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο συνεκροτήθη τὴν 20 Μαρτίου τοῦ 1800 ἔτους ὑπὸ τῶν Γάλλων ἡ μάχη, ἡ ὀνομασθεῖσα *μάχη τῆς Ἡλιουπόλεως*, καθ' ἣν ὁ Κλύβερ δέκα μόνον χιλιάδων στρατηγῶν, κατετρόπωσεν ἓξ μυριάδας Τούρκων καὶ Ἀράβων.

Ἰδοὺ περίεργον ἐπεισόδιον τῆς μάχης ταύτης, τὸ ὁποῖον διηγήθη ἐσχάτως Αἰγύπτιός τις·

Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς συμπλοκῆς, μικρὸν σῶμα Γάλλων στρατιωτῶν κατέλυεν εἰς τοὺς κήπους τῆς Ματαριέ. Ἐπέραν δέ τινα, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, νέα τις ὀψοπώλαινα καὶ ἄλλοι ὑπαξιωματικοί, περιφερόμενοι ὑπὸ τὰ δένδρα, εἶδον ἐρχομένην γυναῖκα Ἄραβα, φέρουσαν εἰς τὰς ἀγκάλας βρέφος, τὸ ὁποῖον ἐπεριπτύσσετο κλαίουσα, καὶ γονυπετήσασαν ὑπὸ συκομωρέαν. Καὶ πρῶτον μὲν προσευχήθη, ἔπειτα δὲ ἀποθέσασα κατὰ γῆς τὸ βρέφος ἐντὸς τοῦ *βουρουζίου* της, ἔκοψε φύλλα τοῦ δένδρου, ἔβρεξεν αὐτὰ εἰς παρακειμένην πηγήν, καὶ μετὰ ἀλλεπάλληλα σημεῖα σταυροῦ, ἐπέθεσεν αὐτὰ μετὰ πολλῆς εὐλαβείας εἰς τοὺς μήνιγγας τοῦ βρέφους. Μετὰ ταῦτα

(*) Μαριὰμ ἢ Μηριὰμ ὀνομάζεται ἑβραϊστὶ ἡ παρθένος Μαρία· σημαίνει δὲ ἡ λέξις πικρίαν, ἢ σμύρναν, ἢ κυρίαν τῆς θαλάσσης, ἢ αἰνετήν.

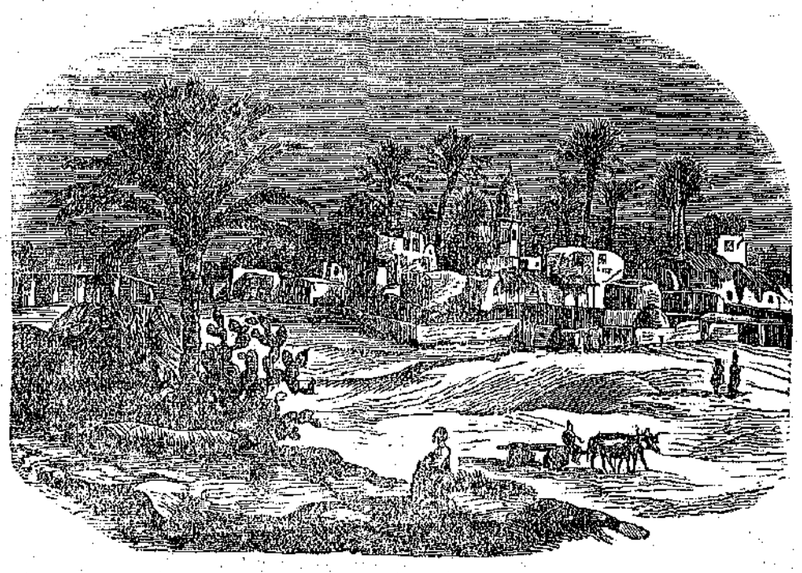

Ματαριέ, ἢ ἡ ἀρχαία Ἡλιούπολις.

ἐγονυπέτησε καὶ αὖθις, εἶπεν ἐννεάκις ἀραβιστὶ τὸ *Θεοτόκε Παρθένε*, ἀνέλαβεν εἰς τὰς ἀγκάλας της τὸ παιδίον, καὶ δείξασα αὐτὸ εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν ἔψαλε τὰ λόγια ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἐνόησέ τις στρατιώτης ἐκ τῶν αὐτοχθόνων·

« Παρθένε Μαρία, Θεοτόκε, ἡ ὁποία ἔσωσες τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τῶν δημίων τοῦ Ἡρώδου, σῶσόν με ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου καὶ θεράπευσον τὸ τέκνον μου· Ἀμήν! »

Οἱ ἰδόντες μακρόθεν τὴν σκηνὴν ταύτην ἀνεχώρησαν· ἀλλὰ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἀκούσαντες φωνὴν ἀγωνίας τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν ἡ γυνὴ ἐκείνη, ἐπανῆλθον. Ἄραβές τινες, ἐνεδρεύοντες παρὰ τὴν συκομωρέαν, ἐπέπεσαν κατ' αὐτῆς ἅμα μακρυνθείσης ἐκεῖθεν, καὶ ὀνομάζοντες αὐτὴν ἀρνησίθρησκον καὶ κατάσκοπον τῶν Γάλλων ἡτοιμάζοντο νὰ τὴν κακοποιήσωσιν· ἀλλὰ προφθάσαντες οἱ ὑπαξιωματικοὶ ἀπεδίωξαν αὐτοὺς μὲ τὰ ξίφη, ἡ δὲ ὀψοπώλαινα ἔφερεν εἰς τὴν σκηνήν της τὴν μητέρα καὶ τὸ παιδίον.

Ἀφοῦ ἐξήπλωσαν τὸ βρέφος εἰς κλίνην ἀναπαυτικὴν καὶ ἐπεσκέφθη αὐτὸ ὁ ἰατρὸς τοῦ συντάγματος, αὐτὴν δὲ ἐπεριποιήθη ἡ ὀψοπώλαινα, ἡ νέα Ἄραψ ἀνασύρασα τὸ κάλυμμά της καὶ δείξασα ὡραιότατον πρόσωπον γυναικὸς εἰκοσαετοῦς, εἶπεν εἰς τὴν *ἀγαπητὴν Γαλλίδα* διὰ διερμηνέως τὰ ἑξῆς·

— Εἶμαι, ὡς εἴδετε, χριστιανή· κρύπτομαι ὅμως ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας μου· ἰδοὺ διὰ τί ἠρνήθην τὸν ἰσλαμισμόν, καὶ διὰ τί μὲ εἴδετε ὑποκάτω τοῦ *Δένδρου τῆς Παρθένου*. Χριστιανός τις ἱερεύς, ὁ ὁποῖος πολλάκις μὲ εἶπεν ὅτι εἶναι ψευδὴς ἡ πίστις μου, μὲ ἐδίδαξε τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ μήτηρ του θὰ ἐγίνετο καὶ ἐδική μου μήτηρ ἐὰν τὴν ἐζήτουν καμμίαν χάριν. Ὅταν τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ σύζυγός μου ἀπέθανεν ἀπὸ ἐπιδημίαν, καὶ ἐκόντευσε νὰ ἀποθάνῃ καὶ τὸ παιδίον μου, ἐνθυμήθην τὰ λόγια τοῦ ἱερέως, καὶ ὑπῆγα, ὅπως καὶ ἀπόψε, εἰς τὸ *Σεγὰρ ἐλ Μαριὰμ*. Τὴν παλαιὰν αὐτὴν συκομωρέαν σέβονται ὅλοι εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἑβραῖοι καὶ Χριστιανοί. Ὅλοι ἠξεύρουν ὅτι ἡ Παρθένος ἐκάθησεν ὑποκάτω ὅταν ἔφευγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ πολλάκις ἔρχονται ἐπίτηδες εἰς προσκύνησιν. Καὶ λοιπὸν ἔταξα εἰς τὴν Παναγίαν νὰ βαπτισθῶ ἐὰν ἰατρεύσῃ τὸ παιδίον μου. Καὶ τῷ ὄντι τὸ ἰάτρευσε, καὶ ἀμέσως ἐβαπτίσθην εἰς τὸν Νεῖλον. Ἔκτοτε μὲ καταδιώκουν, καὶ εἶμαι κατηραμένη καὶ ἐλεεινή. Ἰδὼν ἐσχάτως ὅτι τὸ παιδίον μου θ' ἀπέθνησκεν ἀπὸ θέρμην καὶ πεῖναν, ἦλθα πάλιν εἰς τὸ *Σεγάρ*, καὶ ἰδοὺ ἡ Μαρία τὸ ἰάτρευσεν ἐκ νέου, διότι μὲ ὡδήγησεν ἐδῶ.

Μόλις ἡ νέα ἐτελείωσε τὴν διήγησιν, καὶ ἄνθρωπος ἐξ ποδῶν ἀνάστημα ἔχων ἐφάνη ἔμπροσθέν της· ἦτο δὲ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Κλύβερ, τὸν ὁποῖον *Θεὸν τῶν μαχῶν* ὠνόμαζεν ὁ Ναπολέων. Μαθὼν τὰ διατρέξαντα ἦλθεν ἔξωθεν τῆς σκηνῆς, ἤκουσε τὴν διήγησιν, καὶ ὅτε εἰσῆλθεν ἔνευσε νὰ μὴ φανερώσωσι ποῖος ἦτο.

Ἡ ἱστορία τοῦ Δένδρου τῆς Παρθένου εἵλκυσε πρὸ πάντων τὴν προσοχήν του.

— Εἶναι βεβαία, ἠρώτησεν, ὅτι τὴν συκομωρέαν ἐκείνην θεωροῦν ἱερὰν οἱ Μουσουλμάνοι, καὶ ὅτι σέβονται τοὺς καθημένους ὑποκάτω;

— Ἡ συκομωρέα αὕτη, ἀπεκρίθη ἡ Ἄραψ, εἶναι τὸ πλέον ἀπαραβίαστον ἄσυλον εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τὸ *Σεγὰρ μᾶς βλέπει*, εἶναι ῥητόν, τὸ ὁποῖον καὶ

δολοφόνον ἀναχαιτίζει, καὶ ἄνθρωπον καταδικασμένον εἰς θάνατον σώζει. Τὸ εἴδατε μόνοι σας ἀπόψε.

Ὁ Κλύβερ ἔθλιψε τὴν χεῖρα τῆς νέας, ἐφίλησε τὸ μικρόν της, καὶ ἀναδεχθεὶς τὴν φροντίδα αὐτοῦ ἐξῆλθε.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἔλαβε τὴν γνωστὴν ἐπιστολὴν τοῦ ναυάρχου τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου Λόρδ Κέϊτ, δι' ἧς ἐπροσκαλεῖτο νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Γνωστὸν ἐπίσης ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔγραψεν· « Εἰς τοιαύτας φλιαρίας οἱ Γάλλοι ἀπαρίνονται διὰ τῆς νίκης; » ὅτι ἐγνωστοποίησεν αὐτὴν εἰς τὸν στρατόν, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα τὴν ἀντικέστειλεν εἰς τὸν Ἄγγλον. Ἔπειτα παρασκευάσας σχέδιον μάχης κατὰ τῶν ἑξήκοντα χιλιάδων Ὀθωμανῶν τῶν ἐστρατοπεδευμένων ὄπισθεν τῆς Ἡλιουπόλεως, ἔδειξε πρὸς τὸν στρατηγὸν τῆς ἐφεδρείας τὸ *Σεγὰρ ἐλ Μαριάμ*, καὶ εἶπε·

— Νὰ μὴ σαλεύσῃς ἀπ' ἐκεῖ πρὶν σὲ δώσω σημεῖον ἐφόδου.

— Καὶ ἂν ὁρμήσουν οἱ Τοῦρκοι καθ' ἡμῶν;

— Οἱ Τοῦρκοι θὰ σὲ σεβασθοῦν· καὶ μόνος ἂν ἦσαι ἐναντίον δέκα χιλιάδων δὲν θὰ πάθῃς τίποτε.

Καὶ δὲν ἐνόησε μὲν ὁ στρατηγός, ὑπήκουσεν ὅμως.

Ἂς ἀκούσωμεν τὴν διήγησιν τῆς λαμπρᾶς ταύτης μάχης, ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Ἄραβος ἱστορικοῦ Νάκουλα ἐλ Τούρκ, παρευρεθέντος εἰς τὴν μάχην ταύτην·

« Πρὶν φθάσῃ μέχρι τοῦ μεγάλου βεζύρη καὶ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ στρατοῦ του ἐν μέσῳ τῆς νυκτός, ὁ Κλύβερ διέταξε καὶ ἐκανονοβόλησαν δὶς διὰ νὰ εἰδοποιηθῇ ὁ στρατός του. Τὰ κανόνια ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Μαμελοῦκοι ἐξύπνησαν, διότι εἶχον μάθει τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι τῶν Γάλλων. Ὁ Μουράτ βεῆς ὅλως ἔντρομος ἀνέβη εἰς τὸν ἵππον του, καὶ εἰδοποίησε τὸν υἱόν τοῦ μεγάλου βεζύρου Νασίφ πασαν, ὅτι πλησιάζουσιν οἱ Γάλλοι, ὅτι πιθανὸν θὰ πολεμήσωσι, καὶ τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ προχωρήσῃ μὲ τὸν στρατόν του· ὁ Νασίφ πασας ὅμως ἀπεκρίθη ἀτάραχος ὅτι οἱ ἀσεβεῖς Γάλλοι δὲν εἶχον δύναμιν διὰ νὰ προσβάλωσι τὸν στρατόν του.

» Ἐν τοσούτῳ ὁ Κλύβερ σπεύδων διέταξε καὶ τρίτην βολήν· τότε ὁ Νασίφ πασας, μὴ ἀμφιβάλλων πλέον διὰ τὴν ἔφοδον τῶν ἀπίστων, ἔμεινεν ἐμβρόντητος· εἶδε τὴν καταισχύνην του, διότι διεύθυνε τὴν ἐμπροσθοφυλακίαν μετὰ τῶν γενισσάρων καὶ τῶν Μαμελούκων τῆς Αἰγύπτου. Τέλος πάντων ἐξύπνησε καὶ ὁ τουρκικὸς στρατός, ἡτοιμάσθη εἰς μάχην, καὶ ἐπροχώρησε θορυβωδῶς καὶ ἀλαλάζων κατὰ τῶν Γάλλων!

» Οὗτοι δὲ ἐσάλπιζον μὲ καρδίαν ἄφοβον καὶ ἀδιακόπως πυροβολοῦντες. Ὅτε οἱ δύο στρατοὶ ἐπλησίασαν ἀλλήλους, οἱ Μουσουλμάνοι ὥρμησαν κατὰ τῶν Γάλλων τοσοῦτον ἐμμανεῖς, ὥστε καὶ τὰ βουνὰ ἐσείοντο· αἱ καρδίαι των ὅμως ἔτρεμον διὰ τὸν κίνδυνον. Οἱ Γάλλοι τότε μεταχειρισθέντες στρατήγημα ὀπισθοδρόμησαν, καὶ τοῦτο ἰδόντες οἱ Τοῦρκοι ἔτρεχον διψῶντες αἷμα· ὁ δὲ στρατηγὸς Κλύβερ, διαιρέσας εἰς δύο τὸν στρατόν του, ἐπέπεσεν αἰφνης κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἀφοῦ ἐκένωσε κατ' αὐτοῦ τὰ καννόνιά του, ἤρχισαν ὡς βροχὴ καὶ τὰ τουφέκια. Ὦ! ὁποία στιγμή! ἡ γλῶσσα ἀπαυδεῖ νὰ την περιγράψῃ, τὸ σῶμα τρέμει ἀνενθυμούμενον αὐτήν, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἢ καὶ οἱ δαίμονες θὰ ἔφρισσον ἂν ἤκουον τὴν διήγησιν. Οἱ δύο στρατοὶ ἐμάχοντο ἐν μέσῳ τοῦ σκότους τῆς νυκτός· καὶ μεταξὺ μὲν τῶν Μουσουλμάνων ἐπεκράτει τρομερὸς θόρυβος, καθόσον μάλιστα οἱ πλεῖσται τῶν στρατιωτῶν ἤθελον νὰ τρέψωσι τὰ νῶτα· οἱ δὲ Γάλλοι τοὺς κατεδίωκον θαρραλέως καὶ τοὺς ἔστελλον εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ἂν καὶ σκοτεινὴ ἦτο ἡ νύξ, ἐμάχοντο ὅμως μὲ τὰ ξίφη, καὶ οἱ πολεμισταὶ συνεκρούοντο ὡς κύματα τρικυμιώδους θαλάσσης. Οἱ Γάλλοι ἐξηκολούθησαν στέλλοντες κατὰ τῶν Μουσουλμάνων βροχὴν βομβῶν καὶ σφαιρῶν, καὶ καταμελίζοντες αὐτοὺς μὲ τὰς κοπτερὰς ῥομφαίας των· ἄλλο δὲν ἤκουες παρὰ φωνὰς καὶ γοεροὺς στεναγμοὺς ἀνθρώπων φονευομένων. Ὁ στρατηγὸς Κλύβερ, ὁ ἀδάμαστος καὶ βρυχώμενος αὐτὸς λέων, ἐξέπεμπε φωνὰς ὁμοίας καμήλου, καὶ δὲν ἔπαυε παροτρύνων τοὺς γενναίους στρατιώτας του· « ἡ μάχη αὐτή, ἔλεγεν, ἔστω μέχρι θανάτου· μὴ λυπηθεῖτε κανένα. » Καὶ τῳόντι τὸ πῦρ τῶν Γάλλων ἦτο ἀκατάπαυστον, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔπιπτον ὡς φύλλα δένδρων. »

Καὶ ὅμως περὶ τὴν αὐγήν, παρ' ὀλίγον ἐνικᾶτο ὁ Κλύβερ, διότι ἐν τῇ θέρμῃ τῆς πάλης οἱ στρατιῶταί του εἶχον διασκορπισθῆ. Μόναι δύο χιλιάδες, αἱ τῆς ἐπικουρίας, ἔστασαν ἀκίνητοι καὶ συμπεπυκνωμέναι πλησίον τῆς Ματαριέ. Ὁ μέγας βεζύρης ἔστειλε λοιπὸν κατ' αὐτῆς ὅλους τοὺς στρατιώτας του, καὶ ὁ σωρὸς αὐτὸς θὰ ἐξωλόθρευε τοὺς ὀλίγους ἐκείνους Γάλλους, καὶ θ' ἀνερρίπιζε τὸ θάρος τῶν ἐχθρῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς, καὶ μετὰ τὴν φονικωτάτην μάχην τῆς νυκτός, ἦτο πολὺ ἀνώτερος τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ συνέβη τι τὸ ὁποῖον καὶ αὐτοὶ οἱ ἄπιστοι ὀνομάζουσι θαῦμα· μία σφαῖρα γαλλικὴ ἔκοψεν εἰς δύο τὸν ἀρχηγὸν τῶν Μαμελούκων. Καὶ εὐθὺς φωνὴ τρόμου ἠκούσθη μεταξὺ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ λέγουσα· *Τὸ Σιγὰρ ἐλ Μαριάμ! Ἡ Παρθένος βοηθεῖ τοὺς χριστιανούς!* Εἰς μάτην οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἠγωνίζοντο νὰ κρατήσωσι τοὺς στρατιώτας· οὗτοι ἰδόντες ὅτι οἱ Γάλλοι ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τοῦ *Δένδρου* ἔφευγον ὡς ἀστραπή. Ἐὰν δέ τις ἐπλησίαζεν εἰς τὴν συκομωρέαν οὔτε μίαν βολὴν ἔρριπτεν, οὔτε τὸ ξίφος του δὲν ἔσειεν. Ὁ Κλύβερ ἔδωκε τότε τὸ σημεῖον τῆς ἐφόδου, καὶ ἡ ὀπισθοφυλακία, ὁρμήσασα ὡς θάλασσα μανιώδης, διεσκόρπισε τὸν ἐχθρόν. Ὅλοι οἱ Μουσουλμάνοι ἐτράπησαν κράζοντες· « Ἂς φύγωμεν, δὲν ἔχομεν σωτηρίαν. »

« Ὁ μέγας βεζύρης, λέγει ὁ αὐτὸς ἱστορικός, ἔφυγεν ὡσαύτως διὰ νὰ σωθῇ, καταδιωκόμενος ἀκατασχέτως ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ὅτε δὲ ἐφάνη ἡ ἡμέρα καὶ ἔλαμψεν ὁ ἥλιος, τὸ πεδίον τῆς μάχης ἦτο κατεσκεπασμένον ὑπὸ νεκρῶν. Ὁ στρατηγός, ὅμοιος μὲ καταστρεπτικὸν λέοντα καὶ μὲ αἱμοβόρον ἀετόν,

ἤρχετο ἔφιππος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του, καὶ ἐδίασε τοὺς Τούρκους νὰ ἐμβῶσιν εἰς Βελβεΐδα. Οἱ Γάλλοι ἦλθον καὶ αὐτοὶ μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεών των, προηγουμένου πάντοτε τοῦ ἀτρομήτου ἀρχηγοῦ των, ἀπέκλεισαν τὴν πόλιν, καὶ ἐμένυσαν εἰς τὸν βεζύρην ἢ νὰ ἀναχωρήσῃ, ἢ θὰ τὴν καύσωσι μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ. Μετὰ πολλὴν δὲ ἀλληλογραφίαν ὁ βεζύρης ἐξῆλθε, καὶ κατήντησεν εἰς Γάζαν. Τὸ ἐπίλοιπον τοῦ μουσουλμανικοῦ στρατοῦ διασκορπισθὲν εἰς τὰ δάση, ἐξωλοθρεύθη ὑπὸ τοῦ κόπου, τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης. Οἱ Γάλλοι ἐκυρίευσαν ἵππους, καμήλους, καννόνια, πολεμεφόδια, πολυτίμους σκηνὰς καὶ μεγάλα πλούτη.

» Ἡ εἴδησις τῆς μεγάλης αὐτῆς συμφορᾶς διεδόθη ἀμέσως πανταχοῦ, καὶ τρόμος κατέλαβεν ὅλους τοὺς τόπους τοῦ Ἰσλαμισμοῦ· διότι σπανίως συνέβη τοιοῦτο πρᾶγμα, δηλαδὴ ὀλίγοι στρατιῶται νὰ νικήσωσι καὶ νὰ καθυποτάξωσι πολλὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων. Ὁ νοῦς δὲν τὸ χωρεῖ, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ ὦτα ἐξίστανται· ἀλλ' ἡ δόξα ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ ἰσχυρὸς καὶ ἀληθὴς νικητής. »

Τὸ ἑσπέρας αὐτῆς ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὁ Κλύβερ, καθήμενος ἐντὸς τῆς σκηνῆς τοῦ βεζύρου, ἐν μέσῳ πολυτελείας ἀσιατικῆς, ἔφερεν ἔμπροσθέν του τὴν νέαν Ἄραβα τοῦ *Σεγὰρ*, καὶ διηγήθη πῶς ἐξωλόθρευσε τοὺς ἀπίστους.

— Τί ἀνταμοιβὴν θέλεις; ἠρώτησε τὴν γυναῖκα, δείξασα πρὸς αὐτὴν χρυσόν, ἀδάμαντας καὶ ἄλλα πολύτιμα.

Ἐκείνη δὲ γονυπετήσασα πρὸ αὐτοῦ ἠσπάσθη τὸν σταυρὸν τοῦ ξίφους του, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τῇ χαρίσῃ τὸ νικηφόρον ἐκεῖνο ὅπλον.

— Καὶ τί θὰ τὸ κάμῃς; ἠρώτησεν ἀπορῶν ὁ Κλύβερ.

— Θὰ τὸ δώσω εἰς τὸν υἱόν μου ὅταν θὰ μεγαλώσῃ διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Γαλλίαν.

Καὶ ὁ Κλύβερ ἔδωκε τὸ ξίφος, καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀγωγὴν τοῦ παιδίου.

Ἡ χριστιανὴ ἐκείνη Ἄραψ ζῇ σήμερον εἰς Καϊρον ἡλικίαν ἔχουσα 79 ἐτῶν, καὶ ἐπισκέπτεται συνεχῶς τὸ *Δένδρον τῆς Παρθένου*.

Ὁ υἱός της ἀνατραφεὶς εἰς Γαλλίαν ἔγεινεν εἷς τῶν πρώτων ἀξιωματικῶν τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου, εἰς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὠνομάσθη ἀνώτερος ἀξιωματικός, καὶ ἐβραβεύθη μὲ τὴν λεγεῶνα τῆς τιμῆς.

Οἱ Μουσουλμάνοι τὸν ὀνομάζουσι *Κλύβερ τοῦ Σεγὰρ Ἐλ Μαριάμ*.

Ὅτε ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀνεχώρησεν εἰς Κριμαίαν, ὀγδοηκοντούτις γυνὴ μετέβη μετὰ τῶν τεσσάρων υἱῶν της, τῶν μὲν στρατιωτῶν, τῶν δὲ ἀξιωματικῶν εἰς Αἴγυπτον. Ἐλθοῦσα εἰς Ματαριέ, τῆς ὁποίας δὲν εἶχε λησμονήσει τὴν ὁδόν, διευθύνθη πρὸς τὴν ἀκμάζουσαν πάντοτε συκομωρέαν· ἀπήντησε δὲ ἐκεῖ γυναῖκα ὁμήλικά της, καὶ νέαν κόρην φέρουσαν ἔνδυμα ἀδελφῆς τοῦ ἐλέους. Καὶ αἱ τρεῖς, καθήμεναι ὑπὸ τὸ ἱερὸν δένδρον διηγήθησαν τὴν μάχην τῆς Ἡλιουπόλεως. Ὅτε δὲ ἀνέφεραν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ *Σεγὰρ ἐλ Μαριάμ*, ἐγνωρίσθησαν μετὰ ἥμισυ αἰῶνα, καὶ ἐδάκρυσαν· ἦσαν δὲ αὐταὶ ἡ ὀψοπώλαινα τοῦ 1800 ἔτους, ἡ παρ' αὐτῆς σωθεῖσα Ἄραψ, καὶ ἡ ἐγγόνη αὐτῆς, ἥτις ἐλάμβανε τὴν εὐλογίαν τῆς μάμμας της πρὶν ὑπάγῃ εἰς Κριμαίαν, διὰ νὰ περιποιηθῇ τοὺς τραυματίας εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

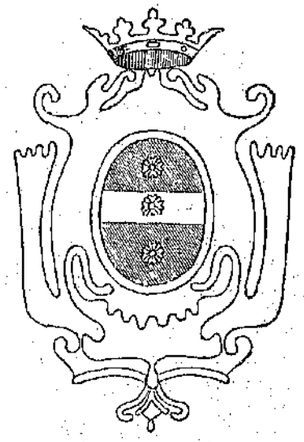

ΟΙΚΟΣΙΜΟΝ ΓΙΡΑΡΔΗ

—ooo—

Τὸ παρατιθέμενον οἰκόσημον ἀνήκει τῇ ἐξ Ἐνετίας καταγομένῃ οἰκογενείᾳ Γιράρδῃ (Girardi). Ἀρχηγέτης δὲ αὐτῆς ὑπῆρξε Νικολάός τις ἱππότης, ἀγνοῶ ποίου τάγματος, ὅστις τὸ 1550 ἔτος ἀποκατεστάθη ἐν Νάξῳ, ἐνυμφεύθη τὴν τοῦ Μαρκεσίου Βάφου (Marchese Baffo) θυγατέρα, καὶ ἔσχε τέσσαρας υἱούς, ἐξ ὧν κατάγονται οἱ νῦν Γιράρδαι.

Τὸν μνησθέντα Νικόλαον ἐτίμησεν ὁ τότε Δοὺξ τῆς Νάξου Ἰάκωβος Κρίσπης μὲ τὸ τιμάριον ὃ πρότερον κατεῖχεν ὁ Χρύσανθος Βάφος, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τινος διπλώματος τοῦ εἰρημένου Δουκὸς, χρονολογουμένου τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1553.

Ι. ΛΕΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΙΟΝΙΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ.

—ooo—

Ἀναγινώσκομεν εἰς τὰς τελευταίας ἐφημερίδας τῆς Κερκύρας ὅτι, κατὰ πρότασιν τοῦ γραμματέως τοῦ ἀρμοστοῦ Κ. Ἀρούμαν Οὐόλφ, συνεστάθη ἑταιρία σκοπὸν ἔχουσα τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν

κανονισμὸν αὐτῆς, ἀδυνατοῦμεν νὰ εἴπωμέν τι λεπτομερέστερον.

Τῆς ἑταιρίας ταύτης μέλη κατεγράφησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἄνδρες ὀνομαστοὶ ἐπὶ παιδείᾳ, οἷοι ὁ Μουστοξείδης, καὶ Βράϊλας, καὶ Ναπολέων ὁ Ζαμπέλιος. Σπουδαῖον ἄρα τὸ θεσμοθέτημα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον εὐχόμεθα ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ προσδοκῶμεν καρποὺς ἀξίους λόγου. Τοῦτο μόνον ἐξέπληξεν ἡμᾶς ὅτι οἱ λαβόντες τὸν λόγον κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίασιν ὡμίλησαν ἰταλιστί, δηλαδὴ εἰς γλῶσσαν ξένην, τὴν ὁποίαν ὁ Ἑλληνικὸς τῆς Ἑπτανήσου λαὸς μετ' ἀγανακτήσεως ἀπεσκοράκισε πρό τινων ἐτῶν. Ἐφημερίς τις δὲ τῆς Κερκύρας βεβαιοῖ ὅτι καὶ τὰ πρακτικὰ αὐτὰ τῆς Ἑταιρίας θέλουσι συντάττεσθαι ἰταλιστί. Τὸ καθ' ἡμᾶς, δὲν συγκατανεύομεν νὰ πιστεύσωμεν ταῦτα· διότι πρὸ πολλοῦ ἐπείσθημεν ὅτι ὅπου εὑρίσκονται οἱ ἄνδρες τῶν ὁποίων προεμνημονεύσαμεν τὰ ὀνόματα, συμπαιδεύει καὶ ἄδολος πρὸς τὴν πατρίδα ἔρως. Τοῦ ἔρωτος δὲ τούτου ἐκ τῶν πρώτων γνωρισμάτων εἶναι ἡ γλῶσσα, καὶ μάλιστα ὅταν αὕτη ὀνομάζεται ἑλληνική,

Φωνὴ δένναος, ἔνθεος ἁρμονίη·

ἀλλ' οὔτε ἔθνος, ἀπαλέσαν τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, κατώρθωσέ ποτε νὰ τηρήσῃ τὸν ἴδιον χαρακτῆρα. Οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ὁμογενεῖς ἡμῶν ὑπάρχουσιν ἴσως ἡ μόνη ἐξαίρεσις ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν, καὶ τοῦτο διότι ἡ θρησκεία τῶν κρατούντων δὲν εἶναι χριστιανική.

ΔΙΕΦΟΡΑ.

ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΙ. Τῷ 1851 κατεσκευάσθη ὁ πρῶτος ὑποβρύχιος τηλέγραφος, δι' οὗ ἐτέθη εἰς συγκοινωνίαν ἡ Ἀγγλία μετὰ τῆς Γαλλίας· ἐσύγκειτο δὲ οὗτος ἐκ 4 συρμάτων ἐχόντων μῆκος 32 χιλιομέτρων. Κατὰ τὰ δὲ τέλη τοῦ 1858 ὑπῆρχον ἐν ἐνεργείᾳ 18 ὑποβρύχιοι τηλέγραφοι φέροντες 47 σύρματα, ἔχοντα ὅλα ὁμοῦ μῆκος 665 χιλιομέτρων.

Κατὰ τὴν ἀγγλικὴν ἐφημερίδα «Practical mechanic's Journal» μόνη ἡ Εὐρώπη εἶχε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1858, 58,054 χιλιομέτρων ἐναερίων τηλεγραφικῶν συρμάτων, δηλαδὴ ἡ Γαλλία 12,000, ἡ Ἀγγλία 15,000, τὸ Βέλγιον 750, ἡ Αὐστρία μετὰ τῆς Γερμανίας 15,000, ἡ Ἱσπανία μετὰ τῆς Πορτογαλλίας 900, ἡ Ὁλλανδία 900, ἡ Ἐλβετία 2, 2 50, ἡ Ἰταλία 3,750, καὶ ἡ Ῥωσσία 7,500.

Εἰς δὲ τὰς Ὁμοσπόνδους Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ὑπῆρχον 49,500· ἐν τῇ Μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ 2,250, εἰς τὰς Ἰνδίας 7,500· καὶ ἐν Αὐστραλίᾳ 1,990, ἤτοι καθ' ὅλην τὴν ὑφήλιον 149,344 χιλιόμετρα ἢ 29,836 λεύγας.

Κατὰ δὲ τὴν γαλλικὴν ἐφημερίδα τὰ *Τηλεγραφικὰ χρονικά*, ἐσυστήθησαν ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ 1 Μαΐου 1851 μέχρι 1 Ἰαννουαρίου 1858, 171 τηλεγραφικοὶ σταθμοί, ἐξ ὧν 12 ἐν μόνῃ τῇ πόλει τῶν Παρισίων. Ἐν τούτοις ἐν τῷ διαστήματι ἑπτὰ ἐτῶν καὶ ἑκτὸ μηνῶν εἰσεπράχθησαν ἐξ ἰδιωτικῶν τηλεγραφικῶν ἀνταποκρίσεων 13,208,456 φράγκα, ἐξ ὧν τὰ 5,617,870 φράγκα παρὰ τῶν ἐν Παρισίοις σταθμῶν. Ὁ μέσος ὅρος τῆς δαπάνης ἑκάστου τηλεγραφήματος ὑπολογίζεται εἰς 8 περίπου φράγκα.

Πρό τινων ἐτῶν διενοήθησαν νὰ συστήσωσι τηλεγραφικὰς συγκοινωνίας διὰ μουσικῶν ἤχων διαφόρων ὀργάνων, ὡς καὶ διὰ τῆς ἀκτινοβολίας δύο ἀπέναντι τοῦ ἡλίου κατόπτρων. Ἀμφοτέρων τῶν μέσων τούτων ἐγένετο ἡ δοκιμὴ μετ' ἐπιτυχίας ἐν Γαλλίᾳ, καὶ φρονοῦμεν ὅτι ἡ διὰ τῶν κατόπτρων, ἥτις μεταδίδει ἐφ' ἱκανὸν διάστημα μιλίων τὴν ἀντανάκλασιν, ἠδύνατο ὡς εὔκολος καὶ ἀνέξοδος νὰ εἰσαχθῇ καὶ παρ' ἡμῖν. . . . . Ἀλλὰ τίς νὰ κινήσῃ τὸν μοχλόν; . . . ! Παρ' ἡμῖν ἁρμόζει τὸ ἰταλικόν· » il mondo va da se. »

ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΙ. Κατὰ τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν ἔτει 1856 ὑπὸ Στεφεντῶνος στατιστικὴν τῶν σιδηροδρόμων τῆς Ἀγγλίας, τὸ Ἡνωμένον βασίλειον τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ Ἰρλανδίας ἔχει 3,342 λευγῶν σιδηροδρόμους, ἤτοι τὴν αὐτὴν ἔκτασιν, ἣν ἔχουσιν οἱ πέντε κυριώτεροι τῆς Εὐρώπης ποταμοί. Πρὸς κατασκευὴν δὲ αὐτῶν ἐδαπανήθησαν 286 ἑκατομμύρια λιρῶν στερλινῶν, ποσὸν ἀναλογοῦν πρὸς τὸ τριπλάσιον τοῦ ἐθνικοῦ τῆς Ἀγγλίας χρέους. Κατὰ τὴν κατασκευὴν ταύτην ἔγινε κατ' ἔτος χρῆσις, καθ' ὑπολογισμόν, 5000 μηχανῶν καὶ 150,000 ἄλλων ἐργαλείων· ἐπησχολοῦντο δὲ πρὸς τοῦτο κατ' ἔτος 90,400 ἄτομα. Εἰς τοὺς σιδηροδρόμους τούτους καταναλίσκονται ἐτησίως δύο ἑκατομμύρια τόνοι γαιανθράκων, ἤτοι τὸ ἥμισυ μόνον καταναλίσκει ἐτησίως ἡ πόλις τοῦ Λονδίνου. Κατὰ τὸ ἔτος 1854 περιηγήθησαν διὰ τῶν σιδηροδρόμων τούτων, 111,000,000, περιηγητῶν, ἕκαστος τῶν ὁποίων ὡδευσε κατὰ μέσον ὅρον 12 μίλια. Οὗτοι ἄλλοτε ἤθελον ἐπασχολήσει 10,000 ἁμαξῶν καὶ 120,000 ἵππων. Αἱ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1854 εἰσπράξεις ἀνέβησαν εἰς 20,215,000, λίρας στερλίνας. Εἰς τὰς διαφόρους δὲ ὑπηρεσίας τῶν αὐτῶν σιδηροδρόμων ἐπασχολοῦνται ἀμέσως μὲν 90,000 ἀτόμων, ἐμμέσως δὲ 40,000, ἤτοι τὸ ὅλον 130,000.

ΠΕΡΙ ΓΑΙΑΝΘΡΑΚΩΝ. Κατὰ τὸν ἐν Ἀμερικῇ καθηγητὴν Κ. Ἐρρίκον Ῥογέρον, ἡ βόρειος Ἀμερικὴ ἔχει γῆν ἐμπεριέχουσαν γαιάνθρακας ἐκτάσεως 500,000, τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ἐγὼ ἐν Εὐρώπῃ ἡ τοιαύτη γῆ ἔχει τὴν ἑξῆς ἀναλογίαν.

Ἐν Ἀγγλίᾳ	13,000	τετραγ.	χιλιομ.
Γαλλίᾳ	2,000	»	»
Βελγίῳ	1,275	»	»
Πρωσσίᾳ	2,400	»	»
Οὐεστφαλίᾳ	950	»	»
Βοημίᾳ	1,000	»	»
Σαξωνίᾳ	75	»	»
Ἱσπανίᾳ καὶ Ἀστουρ.	500	»	»
Ῥωσσίᾳ	250	»	»

Ὥστε ἡ Ἀμερικὴ ἐμπεριέχει ἀνθρακώδη γῆν μυριάκις ἀνωτέραν τῆς Εὐρώπης, καὶ κατ' ἀναλογίαν ἐν τετραγωνικὸν χιλιόμετρον γαιανθρακικοῦ ἐδάφους ἐπὶ 15 τετραγων. χιλιομέτρων ἐπιφανείας. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ κατ' ἔτος ἐξορυττομένη ποσότης.

Ἐν Ἀγγλίᾳ	65,000,000.	τόνων
Ἀμερικῇ	9,000,000	»
Βελγίῳ	5 000,000	»
Γαλλίᾳ	4,000,000	»

Ἐν τοῖς ἀνθρακωρυχείοις τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἐργάζονται συνήθως 230,000 ἐργάται. Τὸ 1856 ἔτος συνέβησαν 801 δυστυχήματα, καθ' ἃ ἐφονεύθησαν 1027 ἄνθρωποι. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξωρύχθησαν 66 1/2 ἑκατομμυρίων τόνων γαιάνθρακες. Ὥστε ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἀναλογία τῶν φονευθέντων, ὡς μὲν πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργαζομένων ἑνὸς ἐπὶ 224. Ὡς δὲ πρὸς τὸ ἐξορυχθὲν ποσὸν τῶν γαιανθράκων ἑνὸς φονευθέντος ἐπὶ 64,754, τόνων. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1857 συνέβησαν 760 δυστυχήματα καθ' ἃ ἐφονεύθησαν 1119 ἄνθρωποι. Τὸ δὲ ποσὸν τῶν ἐξορυχθέντων γαιανθράκων ἀνέβη ἕως 68 ἑκατομμύρια τόνων, ὥστε ἡ ἀναλογία τῶν φονευθέντων ὡς πρὸς τοὺς ἐξορυχθέντας γαιάνθρακας ἔχει ὡς 1, πρὸς 60,766 τόνους.

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ. Ὁ Κ. Α. Βεριγνὺς παρουσίασεν ἐν τῇ ἀπὸ 12 Σεπτεμβρίου 1859 συνεδριάσει τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν πίνακα μετεωρολογικῶν παρατηρήσεων, ἃς ἔκαμε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ κατὰ τὸν λήξαντα Αὔγουστον παρουσιασθέντος βορείου σέλατος. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων ἐξάγεται ὅτι διαρκοῦντος τοῦ βορείου σέλατος ἡ ἠλεκτρικὴ τῆς ἀτμοσφαίρας κατάστασις ἦτο μεγαλητέρα τὰς νύκτας ἢ τὰς ἡμέρας, ἡ δὲ ποσότης τοῦ ὄζοντος (ozone) ὑπῆρξεν ἡ ἀκόλουθος·

Αὔγουστος		Αὐγὴ	ἑσπέρα	
Ἀπὸ τῆς 4	μέχρι 10.	ν. ἐ. 64,0	55,0	
10	16	87,0	59,0	
16	22	82,0	60,0	
22	28	65,0	55,0	
28	2 Σε.	ν. ἐ. 97,0	64,0	διάρκεια τοῦ
2	8	84,0	58,0	βορ. σέλατος

Γ. ΔΕΚΙΓΑΛΑΛΑΣ.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ.

Παραιωθείσης τῆς ἱστορίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διαδέχεται αὐτὴν ἡ *Θεοδώρα Φραντζῆ, ἢ ἡ πτῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως* (*). Τῆς ἱστορικῆς ταύτης μυθογραφίας δημοσιευθείσης ἀγγλιστὶ πρὸ δύο περίπου ἐτῶν, συγγραφεὺς εἶναι ὁ αἰδέσιμος K. M. Neale, ὅστις ἔγραψε τόμους ὁλοκλήρους περὶ τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ ἰδίως τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καταδεικνύων πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἀρχαιότητα τῶν παραδόσεων τῆς ἐκκλησίας ταύτης.

Καὶ ἐκ τούτων τῶν συγγραμμάτων ὡς καὶ ἐκ τῆς *Θεοδώρας Φραντζῆ* φαίνεται ὅτι ὁ σοφὸς Ἄγγλος ἐμελέτησε τὰ τῆς ἡμετέρας μέσης ἱστορίας. Ἡ *Θεοδώρα* περιέχει σκηνὰς εἰκονιζούσας ἤθη καὶ ἔθιμα βυζαντινὰ καὶ περιπατείας ἀξίας τῆς περιεργείας τοῦ Ἕλληνος ἀναγνώστου· εἶναι πραγματεία ἱστορικὴ τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς ἐξύφανε μετὰ μύθου ἵνα καταστήσῃ μᾶλλον ἑπαγωγόν. Ὁ τρόπος οὗτος, γενόμενος πρό τινων ἐτῶν δεκτὸς ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐκαρποφόρησε, διότι καὶ ἠκούσαμεν καὶ ἀνέγνωμεν πολλοὺς ὁμολογοῦντας ὅτι πλεῖστα τῶν κατὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν ἔμαθον ἐκ τῶν τοιούτων συγγραμμάτων τοῦ Δισραέλη, καὶ Δουμᾶ, καὶ ἄλλων.

Ἐπὶ τοιούτῳ σκοπῷ ἐδημοσιεύσαμεν καὶ ἡμεῖς τὸν *Ἀνθέστην τοῦ Μωρέως* τοῦ Κ. Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ, τὸν *Ῥιέντζη* τοῦ Βούλωνερ, τὸν *Κυνηγὸν* καὶ τὸν *Κώσταλ* τοῦ *Βελμάρ*, τὰ *Χρονικὰ Καρόλου τοῦ Θ'.* τοῦ Μεριμέ, καὶ ἄλλα.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὸ διεξοδικώτερον παραταθεῖσα, πολλοὺς τῶν ἀναγνωστῶν ἐστενοχώρησεν· ἀλλὰ θέλουσιν, ἐλπίζομεν, ἀξιώσει ἡμᾶς συγγνώμης ἐὰν ἐνθυμηθῶσιν ὅτι τὸ κλασικὸν τοῦτο ἔργον, εἰς μετάφρασιν καὶ τύπωσιν τοῦ ὁποίου ἐδαπανήθησαν πλέον τῶν ἑπτὰ χιλιάδων δραχμῶν, ἤτο εἰμὴ ἀδύνατον, τοὐλάχιστον δυσκολώτατον νὰ πλουτίσῃ τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν ἄνευ τοῦ περιοδικοῦ τούτου τρόπου.

(*) Ἡ δημοσίευσις ἄρχεται τὴν 1 Ἀπριλίου 1860, ἤτοι ἀπὸ τοῦ πρώτου φυλλαδίου τοῦ δεκάτου πρώτου ἔτους.

ΠΟΙΗΣΙΣ.

—ooo—

Δὲν ἀνταλλάσσω τὸν κισσὸν
Καὶ τὴν ἁπλῆν μου λύραν
Μὲ τὸν ἀμέτρητον χρυσὸν·
Καὶ μεγαλείων μοῖραν.
Διότι πλοῦτον ἔχω τὴν ἀνθηρὰν φιλύραν
Καὶ μόνον μεγαλεῖον τὴν ταπεινήν μου θύραν.

—o—

Δὲν ἀνταλλάσσω μὲ ψυχρὸν
Τῶν μεγιστάνων δεῖπνον
Τὸν ἄρτον μου τὸν πενιχρὸν
Καὶ τὸν γλυκύν μου ὕπνον,
Ὑπὸ τὴν δροσερὰν σκιὰν πλατάνων πυκνοφύλλων
Καὶ τὴν ὡραίαν μουσικὴν τῶν νυκτιλάλων γρύλλων.

—o—

Στοὰς δὲν θέλω κρυερὰς
Μὲ στύλους μαρμαρίνους,
Ἀλλὰ κοιλάδας σκιερὰς
Μὲ καταλεύκους κρίνους
Καὶ μὲ πηγὰς βαθείας,
Ὅπου λαλεῖ ἡ ἀηδὼν μεστὴ ἡδυπετείας.

—o—

Ἀντὶ στεφάνων τὲ χρυσῶν
Στολῶν χρυσοϋφάντων
Μαστιστήτων περισσῶν.
Στιλβόντων ἀδαμάντων,
Ἐγὼ καὶ δάφνην στέφομαι καὶ τὴν χλωρὴν μυρσίνην
Ν' ἀθώαν εὐφροσύνην.

—o—

Καὶ τὸν λευκὸν ἁπλούστατον ἐνδύομαι χιτῶνα
Ἢ τὸν τερπνὸν ἀνθῶνα.
Μισῶν πολυτελείας
Θηρεύων δὲ ἀείποτε τῆς Μούσης τὰς φιλίας,
Καὶ τὰς ἀμέμπτους καλλονὰς τῆς θείας ἀφελείας.

Ἀπριλίου 22, 1859.

ΧΡ. ΣΑΜΑΡΣΙΑΩΣ (υἱός)

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

—oooooo—

Ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς καὶ ἡμέτερος συνεργάτης Κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ἐπιχειρεῖ ἔργον ὄντως κοινωφελές, τὸ ὁποῖον κοινωφελέστερον θέλει βεβαίως ἀποδείξει διὰ τῆς γλαφυρότητος καὶ τῆς σαφηνείας τοῦ λόγου αὐτοῦ, τὴν ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον λέγομεν διδασκαλίαν τῆς πατρίου ἱστορίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν θέλει παραδώσει ἐξ μαθήματα, ὡς διαλαμβάνει ἡ ἑπομένη ἀγγελία· μετὰ ταῦτα δέ, ἐάν, ὡς δὲν ἀμφιβάλλομεν, ἐπιδοκιμασθῇ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τὸ πρῶτον τοῦτο δοκίμιον, θέλει ἐπιχειρήσει τὴν παράδοσιν τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

« Ἡ διάδοσις τῆς ἐπιστήμης εἰς τοὺς πολλοὺς, δὲν ἐπιτυγχάνεται τόσον διὰ τῆς ὑψηλῆς πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας ὅσον διὰ παραδόσεών τινων ἀφελεστέρων, καὶ εἰς πάντας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον προσιτῶν· μάλιστα δὲ ἀναγκαῖαι εἶναι τοιαῦται, οὕτως εἰπεῖν δημώδεις, παραδόσεις τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, ἥτις ἐνισχύει τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην, διδάσκει τὰ ἀληθῆ αὐτῆς συμφέροντα καὶ ἐν γένει συντελεῖ, ὡς οὐδὲν ἄλλο, εἰς τὴν μόρφωσιν καλῶν καὶ ἀγαθῶν πολιτῶν.

» Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναγγείλωμεν ἔτι σειρὰν πλήρη τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν παραδιδομένην· ἀλλὰ, ἐν εἴδει προδρόμου τῆς τοιαύτης διδασκαλίας, προτιθέμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν, καθ' ὅλας τὰς Κυριακὰς τῶν προσεγγιζουσῶν ἁγίων νηστειῶν, ἀκροάσεις τινὰς, ὧν ἰδοὺ αἱ ὑποθέσεις·

» ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΩΤΗ, ἥτις εἶναι ἡ τῆς ὀρθοδοξίας Κυριακή.	*Ἱστορία τῶν γεγονότων τὰ ὁποῖα ἐπέφερον τὴν ἵδρυσιν τῆς ἑορτῆς τῆς Ὀρθοδοξίας.*
» ΚΥΡΙΑΚΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.	*Ἱστορία τῆς πρώτης σταυροφορίας μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ.*
» ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΡΙΤΗ.	*Ἱστορία τῆς πρώτης σταυροφορίας, ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ μέχρι τέλους.*
» ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.	*Βίος Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ἤτοι ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων ἅλωσις τῆς πόλεως ταύτης.*
» ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΕΜΠΤΗ, ἥτις εἶναι καὶ ἡ Κυριακὴ τῆς ἑβδομάδος τοῦ Ἀκαθίστου Ὕμνου.	*Ἱστορία τῶν μεγάλων τὰ ὁποῖα ἐπέφερον τὴν καθιέρωσιν τῆς τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου ἀκολουθίας.*
» ΚΥΡΙΑΚΗ ΕΚΤΗ.	*Βίος Γεωργίου Καραϊσκάκη, ἤτοι ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων τελευταία ἅλωσις τῶν Ἀθηνῶν.*

» Ἐὰν τὸ Κοινὸν ἐπιδοκιμάσῃ τὸ πρῶτον τοῦτο δοκίμιον (*) θέλομεν ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς Ὀκτωβρίου ἐπιχειρήσει σειρὰν πλήρη τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἰς 40 ἢ 50 τὸ πολὺ ἀκροάσεις παραδιδομένην. »

(*) Διὰ τὰς ἐξ ἀνωτέρω παραδόσεις δίδεται εἰσιτήριον τιμώμενον ἐρ. 40.